

TARTALOM

3x70

Tózsér Árpád: <i>Isten éltesse a 70 éves Varga Imrét</i> (köszöntő)	3
Varga Imre: <i>Különlét; Mozdulatlanül; Ami foszlik? Ahol fakad?; Szétgondolja</i> (versek)	7
Kulcsár Ferenc: <i>Istenek és emberek</i> (esszé)	9
Merva Attila: <i>A tudatos eklektikus. Tóth László '70</i> (laudáció)	20

Arany Opus 2019

Z. Németh István: <i>Triumvirág</i> (versciklus)	23
Fellinger Károly: <i>Háló</i> (versciklus)	37
Vida Gergely: <i>Az arany Opus 2019 pályázat értékelése</i>	43

Szépírás

Gál Sándor: <i>A születésnap</i> (vers)	45
Szalay Zoltán: <i>A Filadelfi-vallomás</i> (novella)	48
Lackfi János: <i>Az elszabadult kölykök zsoldára</i> (vers)	53
Halmi Tamás: <i>Ha ölelsz; Hedonizmus; Angyalkert; Szárnya is levél; Támaszok iránt</i> (öt szonett)	55
Mészáros László: <i>A tapasztalat költészete</i> (aforizmák)	58
Gécsi János: <i>Születésnap I. rész</i> (elbeszélés)	61

Láthatár

Vásquez, Juan Gabriel: <i>Mi</i> (elbeszélés, Csuday Csaba fordítása)	69
---	----

Nézet

Filep Tamás Gusztáv: „...Az embert még akkor is barátai tartják életben, ha nem beszél velük.” Szalatnai Rezső és Peéry Rezső barátsága levelezésük tükrében (tanulmány)	73
Gál Éva: A valahonnan és a valahová között (Beszélgetés Tózsér Árpáddal)	79

Díjak tükrében

Bese Bernadett: <i>Bárczi Zsófia Talamon Alfonz-díjához</i>	83
Tóth László: <i>Juhász Katalin Forbáth Imre-díjához</i>	85
Z. Németh István: <i>Koncsol László Simkó Tibor-díjához</i>	86
Szarka László: <i>Simon Attila Turczel Lajos-díjához</i>	88

Könyvek között

Mizser Fruzsina „ <i>Mer a halál a legnagyobb boldogság...</i> ” (Száz Pál: <i>Fűje sarjad mezőknek – Phytolegendárium</i>)	92
Tóth László: <i>Lenyomatok</i> (Bolemant László: <i>A megrajzolt idő</i>)	94
Csanda Gábor: <i>Régészek gyerekcipőben</i> (Polgár Anikó: <i>Paleocsontevés</i>)	96

A szerkesztőség hírei	99
-----------------------------	----

E számunk szerzői	100
-------------------------	-----

ELŐZŐ SZÁMUNKBAN (2019/6)

Variációk több témára (Válogatás a 2019. évi nyári Text-túra műhelymunkáiból: Csillag Balázs, Garamvölgyi Sylvia, Juhász Kornélia, Katona Nikolas és Tóth N. Katalin írásai)

„...minden ugyanott történik velünk...” Beszélgetés Hizsnyai Zoltánnal (második rész)

Liszka József naplójegyzetei; H. Nagy Péter írása; Sátor Veronika Karinthy Frigyes prózájáról; továbbá Baka L. Patrik és Baka Vida Barbara tanulmányai; Benedek Levente képei Ungvári-Zrínyi Kata bemutatósövegével

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBAN

Bíró József, Jász Attila, Petőcz András, Ravasz József és Varga Imre versei – koszovói albán költők verseiből – Gazdag József, Géczi János, Kontra Ferenc prózája – Márton László beszélgetése Varga Imrével – Merva Attila Jókai Mórról, Smid Róbert Tóth Eszter költészetéről, Tóth László Oláh Jánosról, Zalán Tibor Hodossy Gyuláról – Lőrincz Zsuzsa grafikái, festményei

12. évfolyam, 1. szám (február)

Felelős kiadó: Hodossy Gyula

Főszerkesztő: Bolemant László

Szerkesztők: Jancsó Péter, Végh Zsoldos Péter

E számot szerkesztették: Hodossy Gyula és Tóth László
főmunkatárs

Korrektúra: Csanda Gábor

Tördelés és nyomdai előkészítés: Rác Éva

Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5,
92901 Dunajská Streda, www.szmit.sk

Nyomta: TAMA Solutions Kft., Budapest

Megjelent 2020 februárjában 700 példányban.

Megrendelhető a kiadó címén.

Regisztrációs szám: EV 3714/09

12. ročník, 1. číslo (február)

Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku
Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479, IČO 30806372

Sídlo spoločnosti: Galantská c. 658/2F, 92901 Dunajská Streda,

Vydavateľ: Gyula Hodossy

Šéfredaktor: László Bolemant

Číslo zostavili: Gyula Hodossy, László Tóth hlavný
spolupracovník

Redaktori: Péter Jancsó, Péter Végh Zsoldos

Korektúra: Gábor Csanda

Sadzba a predtlačová príprava: Éva Rác

Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901
Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: opuslap@gmail.com

Tlač: TAMA Solutions Kft., Budapest

Vyšlo vo februári 2020. Náklad 700 ks.

Registračné číslo: EV 3714/09

ISSN: 1338-0265

i r o d a l o m - m ű v é s z e t

OPUS

M E G J E L E N I K K É T H A V O N T A

Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága
Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479

Megjelent a Szlovák Köztársaság
Kisebbségi Kulturális Alapja támogatásával – Realizované s finančnou
podporou Fondu na podporu
kultúry národnostných menšín

Ez évben lesz ötven éve, hogy az akkori fiatal csehszlovákiai magyar költők már megjelenése előtt nagy visszhangot keltett, bizonyos értelemben paradigmaváltónak is nevezhető antológiája, a Tózsér Árpád szerkesztette Egyszemű éjszaka 1970-ben megjelent. A versgyűjtemény szerzői – életkoruk szerinti sorrendben: Németh István, Aich Péter, Szitási Ferenc, Kmeczkó Mihály, Mikola Anikó, Keszeli Ferenc, Tóth László, Kulcsár Ferenc és Varga Imre – közül mára ez utóbbi három legfiatalabb is betöltötte hetvenedik életévét: Tóth László az elmúlt év szeptemberében volt, Kulcsár Ferenc októberben lett volna, Varga Imre pedig most februárban lett hetvenéves. Összeállításunk e három kerek évforduló jegyében készült.

TŐZSÉR ÁRPÁD

Isten éltesse a 70 éves Varga Imrét

Aki sokáig él, abban kezdet és vég összeér.

1970-ben vagyunk, két évvel a prágai tavasz eltiprása után. A 69-es és 70-es évet viszont nem úgy kell elképzelnünk, hogy a közéletben és kultúrában *hó volt és halál*, a csisztkák és megtorlások csak 1970 után kezdődtek, a szovjet bevonulás utáni két évet Csehszlovákiában még szinte valami euforikus tenni akarás, lázas aktivitás jellemezte. A cseh és szlovák íróársadalom protestált, az írók és költők magas színvonalon alkottak, az irodalmi folyóiratok tele voltak a világirodalom akkori csúcsszerzőivel, a magyar irodalomban – főleg a jugoszláviai Hídnak és Új Symposionnak – köszönhetően reneszánszát élte az egykori Újhold nemzedéke és neveltjük, Tandori Dezső (másfél évvel korábban jelent meg a *Töredék Hamletnek*), az Irodalmi Szemle közli Cselényi László Párizsban írt neoavantgárd szövegeit – és folytathatnám.

S ebben a felbolydult szellemi életben megjelenik Pozsonyban egy versantológia, *Egyszemű éjszaka* címmel, és benne – nyolc társa debut-jeivel egyetemben – az akkor még éppen csak húszéves Varga Imre gnómikus-enigmatikus versei. Négy sor az egyikből:

*Hádész csontujjairól
lehull a gyűrű
és a baglyokat termő
bokor fehérén felszáll*

Az induló fiatal költőink verseiben ott a lázas kornak szinte minden hatása, de Tandori-impulzust nemigen érezni bennük. Az egy Varga Imre a kivétel. Ő valamiképpen már akkor külön utakon jár.

Talán nem túl nagy szerénytelenség, ha egy akkori – pontosabban 1977-es – írást idézem itt: „...nemzedékéből ő kanyarít a szó mögé és köré a legnagyobbat abból az egyetemesből, amely a szemléletesség s a szubjektum-objektum anyagcseréje szempontjából a költészetben annyira meghatározó jelentőségű.” S ehhez a szubjektum-objektum anyagcseréhez a kezdő impulzust talán éppen Tandori versontológiája adta neki.

S most, 2020-ban, mikor az egykori húszéves Varga Imre immár szintén a 70. születésnapját ünnepli, ilyen verssorokat olvasok tőle:

*még képzeli hogy védeni
az álmairól: édeni
törmelékről hogy érdemi
sötétjét is megérteni*

Mintha a 70 éves Varga e Tandori-szerű, de zenei formálású csonka grammatikai szerkezetekkel, Tandori-kövületekkel köszönetet akarna mondani az egykori Mesternek.

1970 és 2020 között a jubilánsunk persze hatalmas különutat járt be, s véleményem szerint a lét és a transzcendencia zen buddhista alapú költői absztrahálásával szinte egy egyszemélyes iskolát alapított, amely iskola, ahogy minden magyar költői iskolától, úgy a Tandoriétól is különbözik.

A sokszólamú életmű értékelése persze nem egy ilyen ad hoc, új versekhez írt születésnapi perex tisztje, én itt csak egyetlen vonatkozására szerettem volna a figyelmet felhívni. Jelesül arra, hogyan ér az életműben össze a felszínen is, s az aktuális időhöz kötődő versekben is a kezdet és vég mítoszi-esztétikai sajátossága.

Egy 70 éves költő esetében a végről még ilyen összefüggésben sem nagyon ildomos persze beszélni, de mentse a fogalmazásomat, hogy közben nem is annyira fiatalabb pályatársamra gondoltam, mint magamra, aki immár még nála is sokkal-sokkal idősebb, s aki jelen volt a 20 éves debutáns indulásánál, s most megadatik neki, hogy azt mondhassa: Isten éltesse a 70 éves Varga Imrét!

Különlét

A pontnak, ha kiterjed, van érintője.
Tandori Dezső

Hogy mindig csak *keveset* engedek át?
Tevés-e ez, vagy én-visszatartás?
A külső a belső fájó derekát
éri. A semmittevés – min is hajt át?

Kié vajon a nagy félhetésem?
A különvalóság kétségbe ejt.
A külön nem enyém, s világomé sem.
Így utam folyton magasba lejt.

Elhagyom mindazt, aki vagyok,
el, azért, aki sosem lehetnék.
Testből képzeletembe halok.
A pillanat: héj, üres jelenlét.
Bármit írok, épp csak *elérinti*.
Az is, ha telt a szó, a mondat.
A zsigerek közt fényeslik a kinti.
Verssor, -kép nevemből is kiforgat.

Kimondatlan vagyok árulója.
Leírva pedig *ő* áthamisít.
Mindegyre csak ez a libikóka.
Mellettem sok másom nevet, visít.

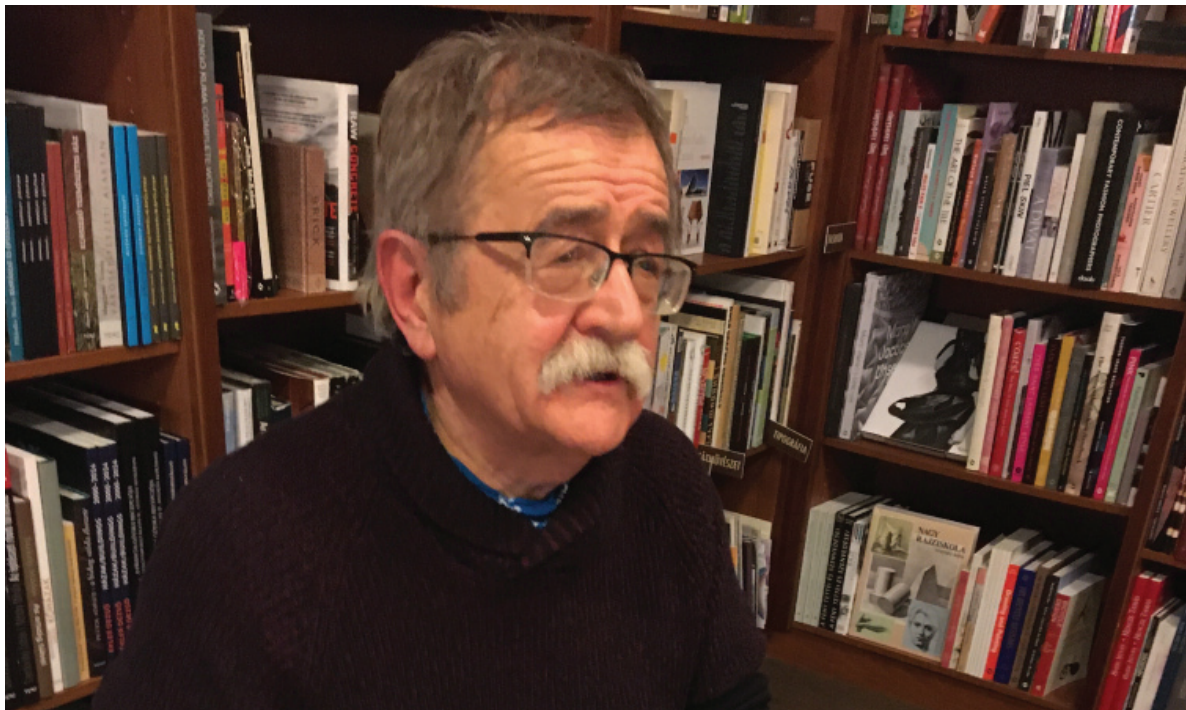
Ínséggel terítve az asztalom.
Rajta a jövőnk maradéka.
Más dúdolja megálmodott dalom.
A hallgatás: létem buboréka.

Összes műveim: üres a téka.
Minden vers *lehetne*; alkalom,
hogy visszafordulj és visszatérj a...
hová is?, nem tudha-, mondhatom.

Ez a strófa: dibdáb csak, gyatra lom.
Ahány vers-ék, egyik sem szép a'!
Rútság a kor! A líra borz alom.
Búzlík sok néma *heuréka*.

Más söpri majd tisztára udvarom.
Másé lesz kertemben a répa.
Másé lesz, másé, vertvályog-lakom.
Mást visz majd egekbe a létra.

Más írja majd, amit én mondanom.
Kilépi más, amit most nem én a béna.
Övé lesz a szépség meg a szorgalom.
Ővele, általa jutok-e majd célba?

Varga Imre (1950) (*Bolemant László felvétele*)

Mozdulatlanül

még zúg tovább visz zakatol
egybekavarj' mi kaka toll
elemezget *szóz* viszonyít
s befogadja mit kiszorít

még képzei hogy védeni
az álmairól: édeni
törmelékről hogy érdemi
sötétjét is megérteni

nem tudja mi nagy csendje vár
ja s kipukkan a térbelül
fény szólítgatja hogy gyer' át

átintené át szótlantul
a lankán lankadatlanul
s ha megy is mozdulatlanül

Ami foszlik? Ahol fakad?

Álmodból micsoda marad?
A pereme vagy a tere?
Ami foszlik? Ahol fakad?
A roncsai? Vagy közepe?

Képeiden sötét lakk van.
Nem tudhatod, hogy ki voltál?
Az éjszakán függ a nappal?
Akasztófa lennél? Oltár?

Szó se jó, hogy egybeöltse,
ami szétdől, összekösse.
Ki a testből, be a földbe.
Mindig magaddal küszködve.

Tusakodván körbe-körbe.
Ki nyer, ha magad győzöd le?

Szétgondolja

Valami hideg megrepesztgeti,
meleg magjától szertedobálja.
Fájdalomra, árnyéokra, magányra.
Lüktető és nehéz húsrá
meg híg latyakra, sárra.
Csontra. Kövekre. Barlangra. Fákra.
Elzáró s védtelen szobára.
Diribdarabokra, mindig *másra*.
Érzésre. Színekre. Szokásra.
Égre, meg jégbe zárt folyóra.
Szétesve, feldarabolódva.
Az egynek sok fájó atomja.
Befagyva képbe, énbe, mondatokba.
Látja: a fényel ő sújtott a tóba.
S valami közben szétmorzsolja.
Elgondolóra s a láthatóra.
Életre, halálra. Álomra, valóra.
A zárkaőr? Vagy örökös foglya?
A képek látója, a fény bolondja?
Vagy aki épp vélt önmagát
szavakkal szétgondolja?

KULCSÁR FERENC

Istenek és emberek*

Megindító s egyben megrendítő és messzire mutató is Homérosz háromezer éves eposzát hatvan-egynéhány évesen újraolvasni. Húszévesen, zöldeszű titánként, a „történelem és a világmegváltás forró fészében” mindenekelőtt a homéroszi „hősök” rettenthetetlenségéről szolt az *Íliász*, no meg persze az örök szépségről és harmóniáról, a történetek és költsék patakzásáról, a művészi nagyszerűségről, a gyönyörű, kozmikus hasonlatok és képek áradásáról, kiválóságáról, hol komor, hol nemes pompájáról, a hegyoromról alázúduló, büszke tölgyeket és fenyőket magával sodró, zivatarok táplálta folyóról, a sáfrányleplét földre borító, széptrónú Hajnalról, az arannyal átszótt szent napkeltéről, az Ókeanosz szelíd és mély áradatába merülő Hélioszról, a szelek által égig emelt áldozatillatokról, a ragyogó csillagraj láttán szívében örülő pásztorról, a borszínű tengerek tágterű hátán suhanó hajókról, éjszínű gályákról, a rengeteg erdőt pusztító tűzhöz hasonló fegyvercsillogásról, a mézelkű bortól erősödő, ércbeborult fürtös akháj és lóbetörő trósz hősökről, akik

*Mint amikor szárnyas madaraknak sok raja röpköd,
vadludak és darvak, vagy hattyúk hosszú nyakukkal,
Kaüsztrosz medre körül szállonganak, Ázsia rétjén,
föl-le, a szárnyukkal kérkedve, s amint lepihennek
itt vagy amott, csattog zajuk és visszhangzik a rétség:
így jött sűrűn a nép sátraktól, ürge hajóktól,
és özönölt a szkamandroszi síkra: alattuk a föld is
rettentőn remegett a lovak s lovasok robajától.
S ott álltak viruló mezején a szkamandroszi partnak,
számtalanul, valamint a levél s a virág, ha tavasz kél.*

Dehogyan figyeltem negyven évvel ezelőtt – mondjuk – a homéroszi idők királyainak emez egyszerű mondatára: „Sokkal derekabbak vagyunk, mint apáink.” Robert Graves *Görög mítoszokja* időközben „elárulta” nekem, hogy e szavak jelentése milyen mély értelmű az európai kultúr- és vallástörténet összefüggéseiben.

* Az író hagyatékából. A Szörös Kő online felületét követően itt jelenik meg először – a szerző által véglegesnek tekintett formában – nyomtatásban. *A szerk.*

Tudniillik, hogy a prehellén mitológia elsősorban „a Királynő és a férfiak közti változó viszonyal foglalkozik”; hogy az Anyaistennő, az Ég Királynője (a Hold) analógiájára a Kr. e. 3500 körül Palesztinából görög szárazföldre átkelt törzsekben nőuralom volt: a férfiak a matriarkától, az anyaság ősmisztériumát képviselő Királynőtől félték, őt imádták, neki engedelmeskedtek; ezért az ő mitológiájukban férfiisten nem is létezett, hiszen a nemzést a szeleknek és a folyóknak tulajdonították. Így hát a Nimfa, a földet és a tengert, a nyarat, valamint a termékenységet jelképező istenháromságú Királynő egy évre választott férfit magának, majd az egy év leteltével, a Nap-halál hónapjában a Nimfa társnői, a kábítószertől (az *amanita muscaria* nevű gombától) őrjöngővé vált, szuka-, kanca- és emseálarcot viselő papnők a férfit széttépték, húsát nyersen felfalták, s vérével a fákat, a gabonát s a nyájakat termékenyítették meg. Ezt a prehellén hagyományt a hódító akhájok (hellének) szüntették meg, a mítoszok nyelvén akképpen, hogy a patriarchális Zeusz (a hellén) és a matriarchális Héra (a prehellén) egyenjogú társként megalapította az Istenek Tanácsát, mely hat-hat istenből és istennőből állott. Ám miután a prehellén őslakosság fellázadt Zeusz ellen (a hódító hellének ellen), akkor Héra behódolt Zeusznak, s Pallasz Athéné, Zeusz és Héra lánya is „kinyilatkoztatta, hogy mindenre kész az Atyáért”, azaz a hellének uralmáért. Az *Íliász* idejére tehát már kialakult a patriarchális rendszer, ezért mondhatták a királyok: „Sokkal derekabbak vagyunk, mint atyáink”, a nőuralom alávetettjei. Mindez persze hosszú évszázadok folyamata volt, s ennek megfordulása soha nem zárható ki – erre irányuló jelek mindig is fel-felvillannak a történelem kaleidoszkópjában, ha úgy tetszik, a történelem észrevétlenül szövődő mítoszában.

És ki figyelt húszévesen az ezercsúcsú és sokszakadékú Olümposz lakóira, pontosabban a titokteli haláltól rettegő, örök életet kereső emberek istenteremtőnyeire, a végzet ellen „beoltott”, nemhaló, elnemenyésző, „boldog és dühöngő” istenek zabolátlanságaira, pártütéseire és cselszövéseire, melyek semmiben sem különböztek – nem is különbözhetek! – az emberek zabolátlanságaitól, pártütéseitől és cselszövéseitől; arra, hogy egyikük is, másikuk is összeesküvések, uszítások szövevényeiben vergődik; hogy egymást villámveréssel, a föld mély üregeibe, a Tartarosz-árnyba űzéssel, aranyszekereik szétzúzásával, lábra veretett üllővel, kézre rakott béklyóval fenyegetik; hogy valamennyien bajkeverő, rágalalmazó, bannattól sorvadozó, őrjöngő szívű, szemérmetlen kutya, féltékeny, hiú, könnyontó háborúságra kész, szeszélyes, cselszövő esküszegők, akik a történelem során egy szemernyit sem változtak, így háromezer év után ma is élhetnének – és élnek is!

Arra meg pláne nem gondolt – tudatosan biztosan nem – a kezdő és küzdő olvasó, hogy a homéroszi világ, világérzés a földtől az égig, az Olümposz sűrű ködbe vesző csúcsáig át van itatva az istenivel, az istenhasonlóval; hogy az örök istenek jóshangját meghalló emberekben, állatokban, a természetben és tárgyakban az isteninek a dicsősége ragyog, mely világban az istenek folyókat nemzenek, az ezüstörvényű folyók istenei pedig megistenült embereket szülnek; hogy Zeusz

éppúgy *nagy*, mint Zeusz „villáma”, Hektor vagy Agamemnon, a „ragyogó néptelőr”, akinek „feje és szemepárja mint mennykövező Zeuszé, melle Poszeidóné, s Árészra ütött derekával”; Akhilleusz pedig „istennő szülte férfitörő”, Aiász „isteni hős”, a sokleleményű Odüsszeusz pedig „Zeuszra ütő elméjű” és „isteni fényes”.

S hogyan gondolta volna a húszéves olvasó, hogy ez az istenivel átítatott világ mennyire hasonlít a középkori keresztény Európára, vagy akár az Ószövetség világára, melyben az ember egészen szakrális lény, s akinek minden mozdulatában, minden teremtkitalálásában jelen van a megkerülhetetlen istenhasonlóság. Az ókori művészet részben a hősies emberről szól – mondja Hamvas Béla –, az egyetemes ember heroikus pszichéjéről, az önmagát saját tüzében művelő lélekről. A „Zeusz-kedvelt” Akhilleusz vagy „a tervben Zeusszal egyenlő” Hektor e hősies lélek megtestesítői, héroszok, akik a lélek eredeti, metafizikai (*meta ta physika*-i) valóságát a hit által önmagukban helyreállították: „mert sűrű sereggel ér föl a férfi, akit szívében kedvel az isten”; igaz, ők is „örjögő gyilkosok, kiknek szíve nem jámbor s keblükben az elme nem tud hajlani”, s akik „görbecsőrű dögmadaraknak s hósínű hájra éhes, falánk halaknak” vetik áldozataikat, így az istenek játékszereiként az éjszínű végzetet e héroszok sem kerülhetik el.

Homérosz világában emberi és isteni, emberek és istenek egybemosódnak: istenek nemzették az emberek leányaival – „istennel-hált földi leányzókkal” – és megfordítva, az „emberrel-hált istennőkkel” az *Íliász* sok félistenét, olyannyira, hogy gyakran föl sem ismerzik, nyershúsevő vad oroszlánként küzdő emberek vagy istenek, istenemberek és szüztől-szült istenivadékok vesznek-e részt a vad viadalokban; eme félistenek, héroszok, titánok és óriások – kiknek elestét Zeusz (Isten) véres esővel gyászolja – az Ószövetség világából sem hiányoznak; Mózes első könyvében, a *Genesis*-ben az Isten fiai az emberek szép leányai közül vettek maguknak feleséget, és „óriások valának a földön abban az időben, sőt még azután is, mikor az Isten fiai bémenének az emberek leányaihoz, és azok gyermekeket szülének nékik; ezek ama hatalmasok, kik eleitől fogva híres-neves emberek voltak”. Ez esetben is nyilván mítoszról van szó, épp úgy, mint az ősi görög mítoszokban, melyekben az istenek által elcsábított nimfák a patriarchális rendszerben élő hellének törzsfői és a helybéli Hold-papnők közti házasságra vonatkoznak.

Az antik ember antik hite és mitológiája szerint a „horgaseszű, csalfa Kronosz fia”, Zeusz teremtette meg azt a világegyetemet, a jónak és a rossznak azt az örök törvényét, amelyben az emberi civilizáció megszületett, vagyis a világ az időtlen őslétből belépett a történelembe. Ilyen értelemben a homéroszi „villámló, dicsőnevű, legfőbb hatalmú”, áldozattal, imával, borral és illattal engesztelendő Zeusz azonos az Ószövetség Jahvejával, égnek és földnek teremtkéjével; és azonos, a „pajzstartó, sötétfelhős, messzedörgő” Zeusz, a „feneháború roppant száját megnyitó” és „a harc rémét kezében hordozó” Hadúr az ószövetségi Seregek Urával, a Kősziklával és Védőpajzssal; az „arany trónszéken ülő, villámló és mennydörgő”

Zeusz a *Jelenések Könyvének* villámló és mennydörgő, zafír királyi székben ülő Istenével; s amint Zeusz odaláncolhatja a földet és a tengert, az egész mindenséget az Olümposz csúcsához, ugyanúgy az Ószövetség Istene egy kiáltással, mennydörgése szavával szétválasztja a hegyeket és óceánokat, s határt vet nekik, melyet át nem hághatnak; és hát: Zeusz táncot, dalt, lantot, okos elmét tesz az újszülött kebelébe, Isten pedig már az anyaméhben ismeri és formálja az embert. S ami a legjellemzőbb: a szenterejű Zeusz és Jahve, a szentek szentje a szivárvány jele által köt szövetséget az emberrel. Homérosznál „jelként a halandóknak a felhőre szivárványt szögez Zeusz”, Mózesnél Jahve „az ő szivárványát helyezteti a felhőkbe, és ez lesz a szövetség közte és a föld között”.

*

Szerb Antal felteszi a kérdést: vajon Homérosz hitt-e az általa utolérhetetlenül költőivé és emberivé, de egyben kozmosziva formált antik istenekben, akik tűztengernek, égiháborúnak, földindulásnak urai, elnemenyésző lábaik alatt megrendül bérc, orom, erdő, s kiket előtte mint formátlan ős démonokat az archaikus görögök kígyók, kövek, tüzek alakjában imádtak? A válasz egyértelmű: bár a homéroszi vallás keresztényi értelemben nem hit, mégis – az *Íliászban* Homérosz istenekben való hite az eposz tengelye; Homérosz s a hellénség hiszi, hogy a világteremtő és világterelő Zeusz „ércküszöbén két hordó áll, tele rosszal duzzad az egyik, a másikban van a jó”, melyekből összevegyítve ad az embernek a mennyköves Isten. Az antik irodalmat egy pillanatra sem lehet elválasztani az antik vallástól, az antik embereket az antik istenektől: „Tiszteld isteneinket”, mondja a fiát, Hektort megölő Akhilleusz Priamusz; légy könyörületes, Akhilleusz, ne dobd az ebeknek fiam holttestét, hanem engedd, hogy eltemethessük, halmot emelhessünk neki, s tort ülhessünk a tiszteletére, mert ez az istenség akarata, s te büntetlenül ez ellen nem cselekedhetsz.

Homérosz – és általában az antik irodalom – „istenen-emberen úr, fennmennydörgő, legfőbb hatalmú” Zeuszától s a többi antik istentől nem idegen az, ami a keresztény Istentől és az ő erővel és bölcsességgel bíró védangyalaitól, arkangyalaitól, kerubjaitól és szeráfjaitól; Zeusz például gyakran küldi isteneit, a tűzfényszekerű, bagoly- és fény szemű Pallasz Athénét, a széllábú, aranyszárnyú Iriszt, az aranykardú, messzeható Apollónt, a nyílszerető, aranyorsós Artemiszt, az ércfegyverzetű, vadszívű Árészt, az arany Aphroditét, a kékfürtű, földrázó Poszeidont és a többieket, hogy – nem nyíltan, mert ily alakjában „szörnyű az isten” – álom formájában, láthatatlanul vagy földi halandó meg saskeselyű képében, esetleg titokzatosan kettős, isteni és emberi formában jelenjenek meg a földi világban, a csatákban, hogy tanácsot adjanak, tört vessenek, védelmezzenek vagy „vágyat és erőt gyűjtsanak a lelkekben a harcra”. Homérosz istenei ködbe borítva magasba emelik kedves hőseiket a földről, s a harcosok és paripák csatarendje fő-

lött kimenekítik őket a halálból, továbbá egy könnyű lehelettel a legvadabb viadalokban is félreterelik az isteni harcosok felé süvítő vashegyű nyílvezzőt; ugyanez történik az Ószövetség világában is: a 90. zsoltár szerint, „aki a Fölséges védelmében lakik, nem kell félnie a repülő nyilaktól, ha ezren esnek is el az oldalán”; itt is angyal – Isten küldöttje – jelenik meg Józsuének („egy férfiú áll vala előtte meztelen karddal a kezében”, az „Úr seregének fejedelme”), valamint Sámuelnek, Ezékielnek, Dánielnek is; Ábrahámnak és Jákobnak is megjelennek ezek a küldöttek ember vagy angyal formájában: Ábrahám – az antik görögökhöz hasonlóan – még alkudozik is olykor Jahvéval (például Szodoma elpusztítása alkalmával), Jákob meg egyenesen tusakodik vele egy titokteli éjszakán, s bár kifcamodik a csípője – győztesként kerül ki a birokából: „Nem Jákobnak mondatik ezután a te neved, hanem Izráelnek; mert küzdöttél Istennel és emberekkel, és győztél.”

Az antik és az ószövetségi világban is a világteremtő lény, a „mindent látó és betetező” Zeusz ad törvényeket a királyoknak és királyokat a népnek: Zeusz-táplálta királyokat („kormánypálcád Zeusz adta kezedbe, és neked adta a törvényt is, hogy a népet igazgasd”), illetve Isten ad felkent királyokat („és lőn Sámuel királlyá, mert az Úrtól adattaték néki”), mintegy igazolva az embernek Istenhez való kötődését, s fordítva, hogy Isten kötődik az emberhez és akarja az emberrel való szövetséget, együtt harcol a néppel, az ő angyalai, istenei, mi több, a harcosoknak ajándéku adott, „el nem enyésző”, halhatatlan paripák segítségével (az Ószövetségben „az Úr hadakozott vala Izraelért”, az *Íliászban* pedig Pallasz Athéné „köztük vitte örök, nem-öregvő, nagyszerű pajzsát”, „evvel száguldott-lobogott az akháji seregben, s buzdított viadalra”); s az sem ritka, hogy mind az antik világban (Odüsszeusz: Zeusz atya, lám, a hazugságnak lettél te barátja), mind az Ószövetség világában (Jónás: uram, jó-é az néked, hogy nyomorgatsz, hogy megutáloed kezednek munkáját és a gonoszok tanácsát támogatod?) fellázadnak olykor az emberek Zeusz – Isten ellen, bár „nagy vétkes, nyomorult, aki nem fél tenni ilyesmit” az ezercsúcsú és sokszakadékú Olümposz, illetve az ég lakóival, akiknek haragja kiömlik azok ellen, „kik jogot elferdítve erővel ítélnék, isteneket nem félve, igazságot tovaűznek”.

Továbbá itt is, ott is felizzik a lélekölő büntudat s az isteni igazságszolgáltatásban megrendülő hit. A trójaiak szenvedése miatt büntudatot érző, magát „kutyá nőnek” nevező Helené így fakad ki Hektor előtt: „Bárcsak az első nap, hogy anyám megszült a világra, / hurcolt volna el engem a szél iszonyú viharával / hegyre akár, vagy a sokzsivajú tengeri árba, / s elnyelt volna a víz, mielőtt mindez megesett még.” Jób ajka pedig ily átokra nyílik a megpróbáltatás idején: „Vesszen el a nap, amelyen születtem. Sötétüljenek el az ő estvéjének csillagai; várja a világosságot, de az ne legyen, és ne lássa a hajnalnak pírját.” (Ráadásul Isten azért méri a kiszemeltekre „az átkos vétket, a rossz sorsot, hogy a jövőben énekeket róluk zengjen sok megszületendő”.)

És ezen túl: itt is, ott is, az *Íliász*ban és az Ószövetségben is ugyanaz a hit munkál: a vér a benne lévő élet által engesztelést szerez a szent istenek előtt, ezért engesztelő étel-, hála-, bűn- és égőáldozatot, „kedves illatú tűzáldozatot”, hekatombát (arannyal körülöntött szarvú, széleshomlokú marhát, tiszta fehér kost és éjszínű bárányt, betöretlen, egyéves drága üszőt, illetve hím és ép, esztendő s tulkot, bárányt és kecskét) mutatnak be az égi lakók megszentelt oltárain; s a halál után a lélek itt is, ott is kiszáll a dárda ütötte sebeken át vagy a „fogak rekeszéből”, a szétzúzott csontokból, s a Hádész (Seol) istenek által is utált, nyirkos, rettenetes termeibe vettetik; békeidőben pedig a testet elégetik és eltemetik; háborúban, továbbá engedetlenség, vétségek esetén meg zsákmányul vettetik a csattogó szárnyú dögmadaraknak és a kutyáknak.

Az *Íliász* és az Ószövetség világából egyaránt egy föloldhatatlan paradoxon tárul elénk: a „könnyűéletű”, halhatatlan, boldog isteneknek és angyaloknak a fölénye a halandó emberrel szemben csak látszólagos, hiszen éppen ez az ő „fölényük” teszi őket a drámaiság hiányában súlytalanokká: küzdelmükből hiányzik a kultúrateremtő halál. Az öröklét és az örök fiatalság hiányától „űzött”, örökké úton lévő embernek az istenekkel szemben megadatik a keresés, a madáchi „küzdés” és „bízva bízás” a fények és az árnyak közepette, „át hullán, tetemen, s át fegyveren, éjszínű véren”, ha úgy tetszik, a dantei út a Poklon – ahol az újszövetségi hit szerint Dis, a „féreg, amely fúrja a világot”, azaz a Sátán immár legyőzve, jégbe fagyva áll – és a Purgatóriumon át a Paradicsom tágas, fényes egeibe, melynek végén a lélek megpillantja Istent, „úgy, ahogy van”.

Az örök ember, az örök vándor – látható ez az Ószövetség és az *Íliász* világában, s azon túl az évezredekken keresztül egészen máig – mit sem változik: egyrészt, Homérosz szavaival „Mint levelek születése, olyan az emberé is. Földresodorja a lombot a szél, de helyébe az erdő mást sarjaszt újból, mikor eljön a szép tavasz újra: így van az emberi nemzet is, egy nő, más meg aláhull”; másrészt az ember számára a „történelem vulkán és gyomrában a megválaszolatlan kérdések lávája izzik”. Ráadásul az ember egy végzetes paradoxont hordoz magában, egy fájdalommal, kétkedéssel és félelmekkel teli paradoxont, mert „embernek lenni annyi, mint valamivel többnek és valamivel kevesebbnek lenni, mint ember”. Hiszen ő, az ember a kertész s egyben a kert is, akinek „lelke a létben úgy lebeg, mint delfin a világnagy óceán felett”, s ha tetszik – ahogyan Oszip Mandelstam írja –, az ember, mint a természet, olyan árva, s oly egyszerű, mint a menny; és mint az éjféli madárhang, szabadsága oly testtelen. Ezért a boldogsága és bánata is mítosz és mese csupán: a Hit, a végzet szülte, „riasztóhangú” Halál és testvére, a „mézízű” Álom által kultúrákat teremt, hogy újra meg újra lerombolja s megújítsa azt, kísérletet téve az élet legnagyobb feladatának és rejtélyének, a Halálnak a megértésére. „Homérosz emberei emberek. Akár ma is élhetnének” – mondja Szerb Antal. S ugyanez érvényes Dante, Boccaccio, Cervantes, Shakespeare, Balzac, Goethe, Dosztojevskij, Tolsztoj, Proust, Kafka, Thomas Mann, Beckett vagy Már-

quez embereire – ez az „örökös aktualitás”. Homérosz „hőseinek” éppoly sorsuk volt, mint az utána sorjázó nagy „realista” művek „hőseinek”: lehettek derűsek, testi vágyaktól űzöttek, ösztöneikben démonként rosszat tervelők, nemeslelkűek, romantikusak, cinikusak, vallásosak, utópisták, közönyösek, hóbortosak, hazudozók, idealisták, zsugorik, próféták, nagy- vagy kispolgárok, királyok, papok, materialisták, koldusok, földesurak, parasztok – mind emberek voltak, halottaikat siratók és újszülötteiknek örvendőik, akik félve a halált isteneket teremtettek; és mindüknek volt sorsa, vágya, ideája, reménye és reménytelensége, ha úgy tetszik, végzete, mely elől „senki se futhat, se hitvány, se nemes, miután megszülte az anyja”.

*

A homéroszi idők „hőseinek” még pompás, veretes, nemes, művészi gyilkolóeszközeik voltak: fájdalmas hegyű dárdáik, égigragyogó gerelyeik, kőriskelevézeik, ezüstszögű kardjaik, olajfa nyelvű rézbárdjaik, acélhegyű dzsidáik, szépívű íjaik, hétbikabőrű, holdragyogású, Gorgó-koszorúta pajzsaik, acélsárkányos, szivárványos hadivértjeik, remekelt-díszű ércingeik, csillagfényű, lóforgós sisakjaik, vadkanfogakkal díszített, ökörbőr- és menyétkucsmáik, farkas-, párduc- és oroszlánacagányuk, szépfürtű Zephürosz szeleként száguldó lovaik, elefántcsonttal kirakott gyeplőik, hósínparipás hadszekereik, éjszínű fürge hajóik; a későbbi korok „hőseinek” már csak puskáik voltak és ágyúik, ágyúvontató málhás lovaik, lánctalpas dinoszaurusz-harckocsijaik, kígyóölténytáros golyószóróik, lomha repülőgép-anyahajóik, nehézbombázóik, arctalan lopakodó rakétaik és felpuffadt holttetemekhez hasonló atombombáik. Ám ezekkel a harci eszközökkel háromezer éve ugyanazt teszik, mint az *Íliász* hősei. Homéroszt az ő nemesi mértéktartása, tartózkodása mindattól, ami a „sötét emberalatti birodalomból jön”, nem akadályozta meg abban, hogy lefesse a harcosokat, akik, mint

*nyershusevő farkas, melynek szíve duzzad erőtől,
hogyha agancsos nagy szarvast ejtett el az ormon
és most tépi: pofája vöröslik mindnek a vértől:
falkában mennek, s a sötét forrás tetejéről
vékony nyelvükkel lefetyelve sötét vizet isznak,
és a megölt állat vérét ökrendve, a lelkük
mellükben dühödött még, bár a hasuk dagadoz már:
így viharoznak a harcba...*

Homérosz hűen ecseteli a „csaliton legelő csordára csörrenő oroszlánok”, a dübörgő dárdák és a süvítő gerelyek sűrűjében vadkanra uszított fehérfogú kutyák, a vad Árész táncát járó, zsákmányra és lélekölésre, „vérré és aranyra” szomjazó

akháj és trósz harcosok oroszlánhoz hasonló, „beleket habzsoló és vért szürcsölő” őrjöngését és halálát: a jajszó s diadalszó közt a homlokcsontba és szembogárba döfött érckelevézt, a halántékba és az agyba hatoló, vért velővel egybekeverő, keserű nyílvezzőt, a tátogó szájon és orrukon ömlő vért, a homokban gördülő, levágott, hörgő fejeket, a kifordult, porba hulló szemeket, a holttestet szétdaraboló, tengelyükig véres harci szekereket, a hasba fúródó dárdát s a kiömlő beleket, a köldököt és a férfiszemérmet átütő dzsidát, a koponyát széthasító kardot, a szívet, a májat, a torkot, a fület, a nyakcsigolyát és a nyelvet kettészelő érchegyet: mindig ott dárdázva meg egymást, „hol a legfájóbb az églakó Árész a keserves földi lakóknak” – hogy aztán a vérben ázó földön a hősökre a gyűlölt éjszaka szakadjon: vajúdó asszonyok szúró, vad kínjait élve meg, fejük, mint terméssel teli mákfej, mellükre horgadjon, térdük megroggyanjon, belüket kézben tartva, féregként kiterüljenek, s ércálomba merülve a lélektépő vég omoljon le köréjük a dús anyaföldre, szemüket a bíborszínű halál s a kemény, erőskezű Moira, az éjszínű végzet betakarja, mialatt az éj leple alatt holttestüket – már amelyeket nem hurcolt el az ellenség ebeknek eledelül – öszvér- és ökrös szekerekkel hordják a csatatér máglyáira, lelkük aláhulljon Hádész házába – apjuknak, anyjuknak, gyerekeiknek „átkos nagy zokogást, gondot, gyászt hagyva hátra”. Az életben maradtak pedig rabszolgákon vett színbortól elálmosodva ledőlnek a harcmezőn felállított sátraikba, „elfogadva az álom ajándékát” – a következő napi „isteni” vérontásig, hogy a hősök mészárlást, férfihörgést vágyva újra „győzelmes kezüket szennyezzék a harci mocsokkal”, míg ki nem terülnek ők is fogcsikorgatva, véres port markolva, „saskeselyűknek s nem a hitveseiknek kedvesen”.

*

Közhely: a történelem során mindig a harc, a hódítás, a hatalomvágy, a zsákmányszerzés fejlesztette a technikát, alakította a civilizációt, hogy végül mára – minden titkosítás ellenére – a „világfaluban” egy hajszál földrehullása, egy hálószobai sikoly vagy egy erdőmélyi fohász se maradjon titokban.

Az *Íliász* „hősei” egy gyarmatosító, feudális főnemesség tagjai, akik a kis-ázsiai „barbár” őslakosságot akarják meghódítani, leigázni, megsarcolni. Különben is, ahogyan Upton Sinclair írja, az ókori görög törzsek és nemzetségek között – hasonlóan ártó és gonosz isteneikhez – állandó volt a marakodás, a versengés, a rágalmazás: szépséget és szabadságot akartak, a harmóniát, a természetbe vetett hitet a civilizáció alapjává tenni; tragédiáikban mégis a végzet hatalmaskodik: az ember örökös bukása, a beteljesült komor jóslatok; felemelik az embert a mindenható, ugyanakkor féltékeny, hiú és szeszélyes istenek egeibe, hogy utána tört döfjenek saját kebelükbe, anyjukkal és nőtestvéreikkel háljanak, leszúrják apjukat vagy fivéreiket; történelmük valóságos sorozata az ármánykodásnak, háborúnak. És nem volt ez másként a későbbi korokban sem: annak ellenére, hogy „az

álommal, szerelemmel, édes dallal és táncokkal jobban kíván betelni az ember, mint a csatákkal”, és annak ellenére, hogy az égen az Isten és ember közötti szövetség jeleként évezredek óta megjelenik a szivárvány, háromezer éve meggyalázzák a szent helyeket római legionáriusok, kutyafejű tatárok, mohamedán törökök és vérgőzös bolsevikok; keselyűk szállnak a mezőn tébolyodott özvegyeket hátrahagyó tetemekre; „földresütött szemmel jár az árva, mivel mezejét mások szántják el erővel”; puha álomtól leigázva alszanak a gyilkosok; tolvajok settenkednek a hold alatt; lerészegednek, kábítószerral él, s egymással hál férfi a férfival, nő a nővel; népeket terelnek be haláltáborokba és marhavagonokba; rabszolgákat és megváltókat szögeznek fel a gyalázat fájára; őrjöngő katonáknak félelemtől vacog a foguk, és torkukban ver a szívük; szülik, ölik, temetik és égetik az embereket; morajlik az Okeanosz, zúzva-marva a parti sziklát; „oldalt fekszenek olykor, s olykor meg a hátukon, olykor az orcájukon”, álmatlanul forgolódva a csillagjében alázatos lelkek és gögös hódítók, egyszóval civódik az ember „mezsye körül, kicsiny földön a jogokért”, vérben ázó tornyokért, erős várakért, a földért és az égért: civódik maga a mindenség, így háromezer éve érvényben van az „örök aktualitás”.

Az *Íliászban* az „édesszavú” Nesztor így szól az akháj harcosokhoz, akik kilenc éve nem látott gyerekeikhez, feleségükhöz vágnának visszatérni a „barbár” Trója kirablása, meggyalázása és gyarmatosítása helyett: „Ne kívánjon senki honába sietni, míg feleségével nem hált egy trójainak.” S az „ebszemű, kapzsiszívű” Agamemnon még megtoldja: „Még kit a méhében visel anyja, még az a magzat sem menekülhet: vesszenek el mind együtt Trójából, mind nyomtalan és temetetlen.”

És ez az „alaphang”, ez az „örök aktualitás” háromezer éve érvényben van: a spártaiaktól kezdve Heródesen, Rómán, vallásháborúkon, élettér-apokalipsziseken, fundamentalista öldökléseken, „szent” háborúkon át, szent könyvek elégetésén, templomok lerombolásán, hitüket megvallók máglyára küldésén keresztül a mai örületekig: kicsiben és nagyban folyó tolvajlásokig, a nagytőke kénye-kedvének kitett nemzetekig, az értékektől való ijesztő mértékű elfordulásig; magamutogató melegkarneválokig, nemtelen és meztelen feministák keresztgyalázásáig, az erőszak és a perverzítés dicsőítéséig, tömegek elbutításáig, drokartellek háborújáig, gyermekrabszolga- és gyermekszex-kereskedelemig, film-, videó- és internet-pornográfiáig, tömegmészárlásokig. Egyszóval: apokalipszis nem *most*, hanem *mindig*; háromezer éve: múltban, jelenben egyaránt rombol e sárgolyón s annak sárkányfogveteményein, az embereken az egyidejű apokalipszis. S úgy érezzük, ez az ítéletidő „hizlalja” magát s érlelődve „a hetedik pecsét feltörését sürgeti”, mert arctalan, jövőtlen, egyetemes célokat elvető, reményét vesztő, csak az anyagiakra esküsző, túlszekularizált, semmitmondó „racionalizmusban” lemeztelenedő, mítosztalan, szabadságot hazudó, „hitvány, kapzsi, ravasz, irigy, gyilkoló, ármánykodó, rosszindulatú” világunkban a halál és a félelem körforgásának megállítása már nincsen se akaratunk, se erőnk. Az egyedül üdvös tech-

nikához ragaszkodva hűtlenek lettünk a bennünket alakító Szellemhez, a bennünk élő isteni részhez. S ha az isteni résszel való kapcsolatunk megszakad – írja Hamvas Béla –, akkor a dolgokban lévő isteni dicsőség sorvadni kezd. Így támad a földön az aszály, a szegénység, a nyomor, a betegség, a járvány, a válság, s a szükségnek minden faja. S ez visszahat az emberre: nem képes állhatatosan, odaadóan, hősiezen, önzetlenül művelni többé a rá bízott földet és világot, a szellemet és önmagát, családját, népét, gyermekeit, barátait. S ez akár régóta vajúdó civilizációnk kiüresedését, alkonyát is jelentheti, benne a Dzsingisz káni, Nagy Sándor-i, Julius Caesar-i, napóleoni, hitleri, sztálini – ahogyan Márai Sándor jellemezte – „trópusi erdőkként elvirágzó birodalmakkal, kipusztuló mamuttesteik csontvázaival”, hogy aztán egy atomháború „totális balesetében” az „egék tűzbe borulva felbomoljanak, az elemek égve megolvadjanak”, s a próféták által jövendölt új ég és új föld lépjen a helyükbe, a régiek pedig ingyen se említtessenek.

Homérosz szelleme s az azt követő háromezer év kultúrája eléggé világosan mutatja, hogy amikor az emberi társadalom csak kétféle embert akar ismerni: a zsarnokot és a szolgát, akkor a szív züllöttsége és a lélek éjszakája borít ólomburát a világra, s a kultúráról leszakadt káini magatartás, a léttel szembeforduló élet örülete, a visszapogányosodás által elrontott, sivárrá lett élet lesz „úrrá”; s az irracionális elemekkel megterhelt élet olykor egész nemzeteket tesz degenerálttá; egyszóval a kultúra, a bölcsélet helyett az egyéni és kollektív, Marcus Aurelius emlegette „elcsászárosodás”, a „katonabakancsok metafizikája” győzedelmeskedik az életen, ahogyan Homérosz után ezer évvel, a Julius Caesar-i diktatúra idején írta Vergilius: „Itt a föld csupa harc, s ugyanaz gabság vagy igazság, bűnök ezer neme burjánzik [...] a föld kerekén Mars vad dühe tombol.” Ez a szolgaság állapota, mely szembefordul a szellem – az élet és a lét – szabad szolgálatával, amikor az ember, az Örök Ember nem érzékeli, nem akarja érzékeltetni, hogy az „elképesztő pontossággal megalkotott és szabályozott univerzum” az ő kedvéért lett megalkotva, ahogy Babits Mihály írja, hogy a mindenség benne, az emberben teljesebben ki: „a csillagok örök forgása néki forog és hozzá szól, és rá tartozik... benne a Cél és nála a Kulcs”, és Isten „napba mártotta ecsetét, hogy kifesse lelkét”, azaz ő annyiban létezik, annyiban Ember, amennyiben részese ennek az egyetemes jelentésnek, annak, hogy az univerzum alkotója – akit a vallás Istennek nevez – „egyre inkább feltárja teremtményének azt a kozmikus hieroglifát, azt az ismeretet, amivel ő önmagáról rendelkezik”.

„Amint a világ egy csodával, a világteremtéssel kezdődik, hasonlóképp az irodalomtörténet első ténye is egy csoda (és egyben egy világ teremtése) – írja Szerb Antal. – Homérosz eposzai mindjárt a legtökéletesebb művek közé tartoznak, és eljövendő évezredek számára mintául szolgáltak a költészetnek.”

Ez igaz.

De az is tény, hogy az *Íliászban* foglaltak, a tökéletes költészetbe zárt „meztelen tettek”, annak „örök aktualitásai” sötét árnyként áthúzódtak az évezredekben,

még hozzá az „isteni keretből” kitörve s mértéket vesztvén egyre „istentelenebbé” válva. Úgy, hogy az *Íliász* tökéletes költészete helyett annak lecsupaszított tárgya: a zsákmányszerzésnek s e zsákmány kapzsi gyarapításának „művészete” – a *Jelenések könyvének* mélyben hallgató, a népek tengerének mélyén lesben álló fegyveres fenevad, a militarizált pokol „művészete” lesz egyre tökéletesebb. S így lesz igaza a fennmennydörgő, világteremtő istenségnek, helyesebben Homérosznak:

*Mert hisz az embernél a világon nincs nyomorultabb
mindama lény közt, mely lélegzik s mászik a földön.*

(2013)

Kulcsár Ferenc (1949–2018)

MERVA ATTILA

A tudatos eklektikus

*Tóth László '70**

Mivel a laudáció igazán személyes műfaj, jómagam is mindjárt az elején egy személyes mozzanattal indítanék. Tóth Lászlóval való személyes ismeretségünk aránylag új keletű: abban a megtiszteltetésben részesültem ugyanis, hogy ő volt az olvasószerkesztője annak a Michal Habaj verseiből készült fordításkötetnek, mellyel közel másfél évig küszködtem, és bátran elmondhatom, hogy a költő, szerkesztő Tóth László meglátásai révén vált igazi verskötetté.

A személyes ismeretség tehát valóban új keletű, ám a Tóth szövegeivel való ismeretségem már jóval régebbre nyúlik vissza, hiszen olvasó és az irodalom – és azon belül a költészet – iránt érdeklődő emberként az ő munkássága megkerülhetetlen volt számomra. Költő, író, műfordító, szerkesztő, dramaturg, kritikus, művelődéstörténész, irodalomtörténész és ahogy Tőzsér Árpád megemlítette egy helyütt: intézmény. Tehát mára már intézményesítettük őt a szó legnemesebb értelmében, hiszen a fentebb felsorolt tevékenységek (műfajok?) mindegyikében maradandót alkotott. Történelmet szerető és az iránt ugyancsak érdeklődő emberként szinte csodálattal olvastam az életrajzi vonatkozású írásokban gazdag köteteit (*Lapszél; A szövegember; Amikor az író olvas* stb.), melyekben megmutatkozik, hogy Tóth mennyire otthonosan mozog a kortárs magyar irodalmi és kulturális élet mindennapjaiban. Nem beszélve arról, hogy ezek az írások (visszaemlékezések) helytörténeti és társadalomtörténeti kontextusból nézve is gazdag kútfőnek bizonyulnak. Kissé visszakanyarodva a személyes momentumokhoz, *A szövegember* című kötet olvasásakor döbbsenem rá, hogy a korkülönbség ellenére gyerekkorunkban azonos hitoktatónk és lelkipásztorunk volt Mészáros Gyula személyében, akit a sors szintén nem kímélt, ám a helytállását tekintve sokunk számára példaképnek bizonyult. Ebből a kötetből is kitűnik, hogy Tóth számára milyen fontos a szabadság, ez alatt nemcsak a személyes, hanem az alkotói szabadságot, a szabad művészi légkört is értem. Érthető, hogy miért bizonyult számára szűknek a husáki Csehszlovákia és miért volt szüksége az akkoriban jóval nyitottabb magyarországi alkotói légkörre, hogy azután újra visszatérjen (hozzám hasonló-

* Elhangzott a Tóth László 70. születésnapja alkalmából a SZMÍT szervezésében Dunaszerdahelyen rendezett szimpóziumon 2019. szeptember 24-én. *A szerk.*

an) a Csallóközbe. Ez az „otthonról haza” életérzés kísérte már gyerekkorától és valószínűleg nagyban befolyásolta a későbbi költői, írói és nem utolsósorban a műfordítói munkásságát, nem engedve, hogy leragadjon a provinciális sémáknál, hanem tudatosan, mindkét (mindhárom) kultúrából a legértékesebbet kiemelve építse ki költői, írói, műfordítói énjét.

Ismert a mondás, hogy minden szentnek maga felé hajlik a keze, ezért én is Tóth László műfordító énjénél ragadnék le egy pillanatra. A bevezetőben említett személyes ismeretség is az ő műfordítói (szerkesztői) munkásságának köszönhető és a köszöntőm címét is tőle kölcsönöztem, hiszen a 2016-os Könyvfesztivál alkalmából általa fordított és szerkesztett *Gyalogösvények a magasba* című kötetben ezzel a szókapcsolattal (‘tudatos eklektika’) jellemezte Michal Habaj alkotói törekvéseit. S elmondható, hogy ebben a kötetben László ugyancsak tudatos eklektikával válogatta össze az általa lefordított és kötetbe sorolt verseket. Tudatos eklektikával adva keresztmetszetet a kortárs szlovák költészet fontos etapjairól, kiemelkedő alkotásairól, összefüggésbe hozva őket a korabeli magyar és európai költészet irányvonalaival. A műfordítás rendkívül érdekes alkotói folyamat, hiszen a műfordító egyrészt értéket közvetít, másrészt nem tudja kivonni magát az értelmezői szemszög alól sem, ami bizony komoly koordinációs képességet igényel, főként ha a fordító nem kíván túlzottan élni a szabadságával. Tóth László már az 1984-es *Gyűjtőpont* című antológiájában és az 1995-ös *A kétfejű macska* című válogatáskötetében is az említett értékeknek kívánt megfelelni: kultúrát, értéket közvetíteni, de leginkább alkotni, összehasonlító líraértelmezéseket folytatni és azok eredményeit az általa fordított költeményekben megismertetni a magyar olvasóközönséggel. Ez sosem könnyű feladat, a költészet helyzetét tekintve kiváltképp. És ő költői bravúrral felelt meg ennek a nehéz kihívásnak. Számomra külön öröm, hogy a közelmúltban neki ítelték oda a Tóth Árpád Műfordító Díjat (és a Kallós Zoltán Külhoni Magyarságért Díjat nemkülönben – a szakmai díjakat mindig fontosabbnak érzem az állami-közéleti elismeréseknél, ezért a zárójel), ami olyan elismerés, mellyel hosszú évtizedek értékközvetítő munkáját díjazták.

Zárszóként mindössze annyit, hogy számomra a fentebb említett tudatos eklektika mint rendezőelv és a hozzá társuló állandó igényeségre való törekvés a legfőbb jellemzői e szerteágazó jelenlegi életműnek. Olvasóként, értelmezőként nem is kívánhatnék többet, jobbat, mint tudatos elhatározottsággal meríteni belőle.

Vida Gergely (1973)

Szászi Zoltán (1964)

Fellinger Károly (1963)

Z. NÉMETH ISTVÁN

Triumvirág

avagy

70 / 65 / 60

(Versciklus Tóth László, Bettes István és Hizsnyai Zoltán tiszteletére)

Ádám a könyvtárszobában

Tóth László-motívumokra

I.

A szekrény egy égitest, amely
padló és plafon közt lebeg.
Lakói összebújnak, csak
gerincüket mutatják a világnak.

Annyira levennének már
a polcról egy embert!
Néznék hosszan borítóját,
az elálló fülszöveget.
Megsimítnák bőrkötését.

A sorsok közt olvasni régen
megtanultak, s azt is jól, hogy
szent a margó, semmi jegyzet,
aláhúzás, sem számárfül, az
emberolvasmány törékeny.

Hány elsüllyedt, szétfoszló élmény
pihenhet meg egy szemfenéken,
mennyi Anna emléke reszket
pár félrecsúszott nyakkendőben!

Könnyű regények ők, lám még
maga Herkules is cérnafűzött.
Felnézve az emberből azt érzi
minden könyv, hogy nincs tanulság.

II.

A költő a topon
A költő a topon lap
A költő a laptopon lép
Lapja alap
Micsoda alak
Lakja a versalakja
Szója a kezdőszója
Szája vizálya
Vica verse

III.

Amikor elém ül a számítógép
s bekapcsol engem
halk surrogással indulok

Hamar felfut bennem a program
üdvözöllek áramköreimben
jelszavam a béke

Nézz belém míg képernyővédőm
– szemhéjam – be nem csukódik
szívem egy isteni szer: ver

Minden őszám élete itt van bennem
bárhova kattintasz, az ő bűnük miatt
kelek fel reggel s futtatom programom

Boldogan kirakom a pasziánszt
de ha azt a tegnapi verset keresed bennem
csak nullát és egyest találhatsz

IV.

Pontosan tízezer verset írtam
itt a hatodik emeleten.

A szomszédok megátkozták
az írógépet.

Először az „e” betű feje hullott el,
pontosabban a „remek” szó leírása közben
kirepült a nyitott ablakon.

Később már „k”-m sem volt, és
az „n” betű következett.

Így lettem prózaíró.

V.

Egy vers, amit egy okostelefonba írtam,
néha még felhív, ugyanezt régi
szeretőim nem teszik. Éjjel jégpárnán alszom,
hogya a fejemben nyüzsgő négysorosok
békén hagyjanak, nappal dobókockával tömöm be
fülem, mert mindent időmértékben hallok.

Könyvjelző vagyok egy olvasatlan
reklámfüzetben. Egy szonettet van csak,
és azt sem ezen a bolygón közölték.

VI.

Én az a vers vagyok, aminek a szép
lányok csak a címét olvasták el.
Soraim és adósságaim rendezettek,
érthető vagyok, tiszta és érdektelen.

Jelzők, mégis mit szorongtok bennem?
Miért tépítek húsom, kérdőjelek?
Az utolsó sortól mindenki fél,
mert utána csak a fehér papír lep el.

Költőm nyugton alszik éjjel, tudom,
mit írna át bennem, ha egyszer
újra fellapozna. Akkor, biztos vagyok benne,
meghasadnék, jobb hát elfeledve.

Rímeim megjárják, amikor senki se
hallja, hagyom, hadd csilingeljenek.
Kettőspontjaim gyorsan összepakolnak,
villamossal indulnának Antológiába.

VII.

Vagyok, aki vagyok: Ádám.
Versekkel teli a ládám.
Évát írom meg bennük, míg
a kígyó a saját farkamba harap.

Lemegy a hold, feljön a nap.
Szitálnak ránk az ezüst szavak.
Míg Éva fésüli aranyhaját, én
az almáját markolom.

Úr vagyok ez édeni portán.
Gyertyák égnek, s velük a tortám.
Kiűzetés, betűvetés, világégés,
csak a meccs elejére érjünk haza.

VIII.

Ezt a szöveget egy gép írta helyettem,
míg én a cimborákkal söröztem.
Verset akart a balga, mindent tud
a költészetről, de lelke nincs.

A gondolat az ébrenlét áramütése,
a sorok közé ájuló isten,
a folyó éjjeli sírása, a fácánkakas
torkában lüktető kimondhatatlan

tűz, a gyönyörű fürtelem, a két
halál közé szorult zongorafutam,
a tébolyult megöli magát, hogy éljen.
A gép csak ül a fotelben, rágyújt,

s úgy szívja mellre a füstöt, mintha
nem zavarná a sírás a gyerekaszobában.

IX.

Hogy ki vagyok én? Már nem kutatom.
Rájöttem, a nem tudás a jutalom.
Az angolok szerint rímember,
ittthon csak Memento Miro,

az étlapon különleges hústekercs,
mely – ha kérded – néha bölcsen
válaszol, máskor meg hanyagul
élőből hitetlen anyaggá anyagul.

Verslábon járok, lapszélien suhanok,
fiatalságom hegyezőbe tört
ceruzacsonk. Életem véges,
de van még pár versszakom.

Habom bár leszűrte a tizenkettes fölöző,
jólesik feküdni a sárguló papíron,
s visszanézni önmagamra
egy csimpánz kíváncsi szeméből.

A zene még megszólít. Ahogy elindul
egy akkordmenet, az a hatalmas
lökés, a részeg tehervonat, ami örökös
csöndre intette Attilát.

X.

A becsukott könyv lapjai
közt versek sóhajtoznak.
Szabadulnának kötött
formájuktól. Az utolsó sort
lezáró pontot búvölik, de az
el nem mozdul.

Líraszomj

Bettes István-motívumokra

I.

Látogasd meg Zádorházát,
ne várj kastélyt, ne várj plázát.
Várd az újabb árvaságot,
színevesztett sárgaságot.

Ege vesztett kékességet,
egy helyett a kétességet.
Gyümölcs helyett gyomokat,
rang helyett meg romokat.

Eróziót, korróziót,
penész eszi meg a diót.
Várd az újabb tavalyi hót,
énekeld a hollárihót.

II.

Jedna baba povedala
Itt cseng a fülemben dala
Dala dala ladilom
Elsüllyedt a ladikom

Így szólt finoman a dala
Ez a világ csak mandala
Ott kint a fán vadmandula
Az ember lassan indula-

toktól vonótól mentesen
Távozik amúgy bettesen

III.

Anička úgy öntöd a szeszt
mint költő a palimpszeszt
s vagyok a rút ösztövért
kútágasok közt kövér

rekedt hangú búbanat
könny öntözi búrámat
te öntesz belém erőt
s én zsebedbe eurót

versemért ma fizettek
befogadtak kitettek
esőnek és hidegnek
azt várom most ki ver meg

IV.
Ótátrafüred.
Lefagy a füled.
Mi kéne? Rum kéne.
Ma kéne. De kéne!

Ho-hó, ez pehely.
Ez nem Szerdahely.
Mi kéne? Mükéné?
Mű kéne? Makinő.

V.
Írtam halandzsákat.
Dobták a lándzsákat.
Róttam haikukat.
Csukták rám a kukát.

Találtam rímeket.
Küldték a rémeket.
Költöttem szonettet.
Ették a szívem meg.

Mormoltam imákat.
Korholni imádtak.
Őriztem libákat.
Nem látták hibámat.

VI.

Habom fogytán, vizem szűkös,
porral oltok, babám, látod,
erem tágul, véráramom
cipel száz kis tűzrománcot.

Porból lett és porrá leszen,
Lujzám, híres szép szerelmünk,
mit tűzisten összerakott,
sikerült azt szétszerelnünk.

Korom karmol, füst köhögtem,
könny mögül is téged látlak,
mutatva, hogy hõn szeretlek,
adom magam lángvirágnak.

Vadócba hogy rózsát oltok,
terveztem azt égõ Méccsel,
s te elmentél Ósztriába,
egy korbács vert ekkor Béccsel.

Nem porozom már bibédet,
csók nem locsolja gigádat,
lám, az ember fele isten,
de talpától hasig – állat.

VII.

A dugó az üveg nyakában ül.
Makacs ó. Innom nem enged.
Pedig igencsak nyűgös a költõ
bennem, ha szomjas, ha szenved.

Dugó, miért e makacsság tebenned?
Ki dugott oda? Ottan csak parázol,
kurafi parafa, gyere ki, tekerlek,
takarlak, akarlak, te meg itt gatyázol,

forgatlak, húzhatlak, nyomhatlak,
nem hat meg, szaggatlak, szétvetlek,
szívatlak, csavarlak, csóvállak, csévéllek,
üthetlek, vághatlak, kérhetlek.

Bármilyen húzásom gyengének bizonyul.
A dugó az üveg nyakában bezony ül.
Mondhatnám, lírai szomjamhoz
bizony, hogy prózain viszonyul.

VIII.

Két bukfenc között
ki megfésülködött,
nem lát már vízesést,
csakis füstködöt.

Szólnak trombonok,
zsongnak zongorok,
lassan elszorul
mindegyik torok.

Visszanyal a méz.
Elnyargal az ész.
Istenem, istenem,
élni nem nehéz.

Két bukfenc között,
ki fűrészport köpött,
festékje ha elfolyt,
csak magán röhögött.

IX.

Elmúlt az ősznek a fele,
hull a sok levél lefele,
hull rengeteg levélhulla,
strandidőre esély nulla.

Elmúlt fele már az ősznek,
ne félj, ezentúl nem fősz meg,
vedd fel a téli sáladat,
jól bújj el, ne is lássanak.

X.

Szoríts magad mellett helyet,
fénylő üstökösöd legyenek,
méregdrágán add az ízed,
zene legyenek: fűrelized,

rongyod, sorsod, gyúrt bohócod,
tép ki mellemből a kócot,
legyenek görcs vagy gyötrő lázad,
fojtó kín, mosoly, alázat,

bőrödön túl, múltadon heg,
gyilkos, elbódító párlat,
szókeresztben így feszíts meg,

drámádban is én legyenek geg,
tépj: szirmát a szél virágnak –
jössz?, nem jössz?, kivárlak.

Éneltolódások

Hizsnyai Zoltán-motívumokra

I.

a kertben pattog a dió
s akkora felhő ül a Duna fölött
mint Lucifer szakálla
egy vonatfütyty kéne ahhoz
hogyan írni tudjak
egy csendes, nagyvárosi este
klasszikus óraketyegés
ami az ének idejét igazítja
a csillagok közönyéből
szerkesztett metronómhoz
itt a fejem felett

az éjszaka tömör fekete gumiból
öntött vécépumpája lassan földet ér
galambok csőréből kihullott magokból

sarjadnak gondolataim

a karmester pálcájába dől
gombócok felmetszett gyomrából
csorog a szilvalé

II.

sötét van, mint a röpképtelen
angyalok szárnya alatt
körmömre kiülnek meg nem írt
verseim utolsó betűi
és világítanak

III.

a magány érzete:
sivatagban dinnyemag
roppanó diókoponyák
virágzó fügefák alatt
disznóölés egy távoli
lakatlan bolygón
Isten valódi neve tetkóként
egy tébolyodotton
erős képekkel besugárzott vers
nyakánál elkapott s a végsőig
fojtogatott vodkásüveg
viszkető érzés
a bogár páncélja alatt
egyetlenegy leszületés előtti
boldog pillanat

IV.

Megáll ágyam mellett a hajnali lokomotív,
s nézi, ahogy kiemelem fejemet
a lucskos álmok műanyag vödréből.
Szemhéjam lusta felmosórongy,
alig mozdul. A türelmetlen fütty,
a hagymaszagot böffentő masiniszta,
vagy a szállongó szénpor tehet róla,
hogy az éden kulcsait sehol nem találom.

Kiballagok a konyhába, ahol néhány
ismerős arc merengve várja a déli gyorsot.
Amott jegyért állnak sorba, de illedelmesen
utat engednek a hűtőig, ahol fokhagymás
lila ködökben szendereg a disznósajt.
Jó étvágyat kíván a kalauz, szemtelenül
letöri a kenyérvéget, és sípjába sóhajt.
Kifőtt végre a kávé, mondja a hangosbemondó.

A sínek mellett gomba nő, s hevernek
ledér pucér testekként szerkesztetlen kéziratok.
Fogmosás közben látom a tükörben,
hogy a pozsonyi gyors fél órát késik.
Nytott kocsival indul egy szerelvény,
érzékszerveim riadt potyautasként integetnek.
Próbálgatják szárnyukat a reggeli hírek,
a vágányok között a tegnapi én bolyong.

V.

Falak, s a falak mögött: falak.
A falakon írás, alig olvasható.
Az írásban rejtett igazságok.
Mint himlő, kiüt bőrömön a szó.

VI.

Harangoznak, de sehol a templom.
Noé részeg és üres a bárka.
Elhagyta buszbérletét az Úr,
szóljon neki, ha bárki látja.

Tsúszó ma tizenhárom verset
küldött nekem megszerkeszteni.
Bámulom félbetört cigarettám.
Iszom a hajnali esőt. Oly isteni.

Sziréna szól, de nincs hozzá mentő.
Szakállam közt lejárt menetjegyek.
Gépem halk surrogással indul.
Talán ma valamit elmenthetek.

VII.

A vers héja és magja közt
az a kicsi hús! Az a csöppnyi
értelem a vágy szemhéja mögött!
Mézédes, le nem szüretelt szőlő,
torokban felejtett létmentő nyelés.
Most összejöttek mind
a szókapcsolatok, ülnek az elme
előszobájában, várva
a békéltető tárgyalást.

VIII.

Sötét lett, mint amilyen a sötét
a sínek tömör belsejében.
A bútorok összehajolnak fölöttem,
eresztékeik ropognak.

Pókhálón függ a létem,
szerveim ügyetlen statiszták.
Gondolatban bármerre
elindulhatok, világtájat

váltak, mint sebességet,
van saját napfogyatkozásom,
ujjbegyeimmal látok,
irány a képzelt vonulás.

IX.

Margarita margheritát rendel,
rengeteg olivabogyóval,
ízek orgiája, szép kerek piactér.
A pincér hónaljiszőre sötét bolyhokkal
tépázott, bőszi viharba kikergetett
korcs kutyát idéz. A Tomato & Mozzarella
játszik kopott bőgőn s lopott violán,
hangszerüket áztatja keserű
izzadságuk. A Mester megkésve
érkezik, rágyújt, mélyen szerelme
szemébe néz, s rögtön új dalba kezd

a két másnapos örömenész.
Szólni nincs miről, az utcán dudaszó,
káromkodás. Sört csapol a fekete
kandúr, a bárpult fölötti tévében
Heródes reklámoz babakelengyét.
A szem körbenyalja a látványt, az orr
viszketni kezd a pizza illatától.
Pilátus bejelölt ismerősnek, mondja
a Mester, talán valami munkát ajánl.

X.

Mindenütt a T. S. monogramra bukkan,
mintha hétköznapi tárgyait már valaki
más birtokolná. Téessedik a nyakkendőű,
a cigarettatárca, a kávéscsésze alja,
kedvese ezüst nyaklánc, melltartója,
ma reggel pedig a vécéülőkén jelent meg
ez a két rejtélyes, szemtelen betűjegy.
Belemegy a játékba, bár kissé bosszantja,
hogy már könyveiben is TS az Ex Libris.
A telefont bámulja, mikor jön a következő
téés hívás.

Z. Németh István (1969) (*Dömötör Ede felvétele*)

Háló

Barna Róbertnek

I.

(Határ)

Bosszantó, hogy az anyám,
akivel együtt lakom,
akit egyedül ápolok,
bármikor, bárhol, mindenkit megismer,
csak engem nem,
hogy másokkal egész normálisan
elbeszélget, így hát hiába
panaszodom a demenciájáról,
engem néznek hülyének
a rokonai és ismerősei,
pedig legbelül tudom,
ez az utolsó esélye
a bizonyításra,
hogy másokkal még
megérteti magát,
hogy képes kiizzadni
magából a napot.

(Kötélék)

A repedések a vázán,
amibe anyámnak virágot viszek,
összetartják az üveget,
minden stimmel a semmivel,
olyan ez,
mint valami
vesszőfonott ballon,
amiből, kihörpintve a bort,
elhallgathatom
az időtlenség

visszavonulását,
amint a hétköznapok újakezdek.

(Négysoros)

Ajtók, szorosan egymás mellett,
egymás alatt, egymás fölött,
minél közelebb, annál nagyobb
a szoba, amit nyitnak.

(Sövénykerítés)

Anyám a saját
édesanyját vezeti
elsős kisdiákként
az iskolába
anyám pont annyi éves
mint most
egy nappal se több
se kevesebb

hisz
nem képzelődik
kísértetiesen
magányos
szegény

újraindul

(Kocsonya)

Anyám gyakran
azzal vigasztal,
nyugodtan idegeskedhetek
azon, amit csinál,

a menthetetlenben
minden benne van,
csak a választék
hagy kivetnivalót
maga után,

anyám jelenléte
az utolsó szó jogán
lefoszlik majd rólam,
s használt
jövőm hiánytalanul
megőrzi,
mint a boldogság,
aminek nincsenek
érezkszervei.

Már közeledik,
jól kivehető,
mint a tengerbe
hajított palack
dugója.

Egyszer még
érintkezem az Istennel,
napozom vele,
mint a fejfája,

hogyan elnyomja végre
az érkezésem,
mint a még pislákoló
cigarettszikket.

(Feketerigó)

Százfelé néz a szőlőfürt
a lugasomon,
ez az egyetlen,
amit még nem kezdtek ki
a darazsak,
ínséges időket élünk,
a húgom hónapok óta
nem látogatja
beteg anyámat,
akit gyakran felrakok
a fészbukra,
tudom, hogy ott
lelájkolja majd.

Ha az igazság benyújtja
kezét az oroszlán ketrecébe,
nem igaz, hogy nem
tépi le neki
az a bestia.

(Tudatlanság)

Belenyugszom a lelkembe,
belém kerül,
mint darázs a mustos csaliba,
miközben szőlőszemmel
szemlélem a lugas mézédés fürtjeit,
s ha megböki ujjam a rozsdás drót,
kiszívom a sebből a hétköznapiakat,
lenyelem a felejtést.

II.

PERESKEDEM a nyelvemmel,
haranggá válik, amikor magamban
elbeszélem a világnak,
elbeszélem neki,
hogy ég és föld közé szorultam,

hogy amikor magamon kívül vagyok,
testemet megszállják az angyalok,
felfedezik, amit nem szabad kibeszélni,
se elhallgatni.

ITT semmi sem az, ami lehetett volna,
itt mindenki azt csinálja, amit akar,
amit Isten megenged,
amikor a hitetlenek a szemébe mondják,
hogy álszentek a követői,
hogy az ég ablakai befelé néznek.

KÉPTELEN vagyok felidézni
a halott apám hangját,
így sokkal rosszabbul
érint, amiket mondott rám,
felejtésem kénytelen nélkülözni
a véletlenszerűséget,
a feledékenység hálóját
kihúзва, telis-teli van
zsillett-pengékkal, vágóeszközökkel,
akkora a súly, hogy még
meghasadhat a háló,
a sötétség maga.

MINT AZ
önzetlen Isten,
nagyvonalú zsarnok,
tudatod megengedi,
hogy elengedhesd magad,
szófogadatlan, makacs szíved
azonban felfog téged,
légből kapottat.

MILYEN
nehéz hazugnak lenni,
közben meg hinni azokban,
akik kételkedés nélkül
elhisznek mindent,
s a vállukon hordoznak.

NEM ESZEM MEG a húst pénteken,
amióta elválasztott nejemtől
a bíróság,
úgy emlékszem, ezzel akartam
kiengesztelni Istent,
amiért katolikusként nem gyónhatok
és áldozhatok többé,
amint említettem,
nem eszem meg a húst pénteken,

de alig várom az éjfél,
ahogy a kellő pillanatra
vár a fenevad, hogy
elkapja áldozatát, ilyenkor
feláll a kezemen a sok-sok szőrszál,
gyülekeznek, mint tavasszal
a rügyek a fákon,
csak abban az időszakban
érzek lelkiismeret-furdalást,
ha előbbre húzták az óra
mutatóját,
s bizonytalanná szelídülnek
a véletlenek.

BEZÁRKÓZTAM magamba,
pontosabban
magam zártam ki magamat,
hogy mögöttem hagyjak mindent.
Meg kell békélnem azzal,
hogy húsevő, hülye állat vagyok,
hogy magamon kívül
nem keletkezhettem,
hogy egyszer biztosan
magamhoz térek,
és akkor majd elképzeld.

A HAVAS temetőben,
amikor az apám sírjához tartok,
szeretek a már előttem járók
lábnyomába lépni.

Maga a boldogság, ha
mások megelőznek,
örömmel tölt el a felismerés:
korán kell kelnem ahhoz,
hogy ne induljak el hamarabb,
hogy ne induljak el időben.

Az Arany Opus 2019 pályázat értékelése

Az idei Arany Opus Díj értékelését Mészáros Sándor, Hizsniai Zoltán és jómagam vállaltuk magunkra. Különösebben vitás kérdések nem voltak, végül kompromisszumos megoldás született.

Ami a prózát illeti: bevallom, kissé mellbe vágott a pályamunkák alacsony színvonala. Persze azért ehhez hozzá kell tenni: ugye, nem diákpályázatot kellett bírálnom, ahol a klisészerű megfogalmazás és témaválasztás, a szövegek hullámzó esztétikai színvonala, illetve a reflektálatlanság még elnézhető, ha egy szöveg felmutat erényeket is, és reményteljes, jobbra fiatal alkotókról van szó. De egy „mainstream” irodalmi díj odaítélésénél mégiscsak az igényesség magasabb fokára számít az ember. Nem mintha a *Viktória történe* jelige alatt olvasható szöveg nem lenne például jó felépítésű, szépen haladva a megoldás felé, de az epizodikus építkező történetben számos kidolgozatlanság, közhelyszerű eszmefuttatás található, amit – a másik oldalon – az írás jól működő képisége sem tudott ellensúlyozni (egy jó szerkesztés ez esetben javallható). S nem mintha a *Populáris polgárpukkasztás* nyelve ne lenne egyedi, de végső soron a történet nem jut túl a pszichiáter-páciens Romana regényújságból is visszaköszönő kapcsolatán.

Egyszóval: prózaszerzőnek a zsűri nem tudta odaítélni az Opus-díjat.

A lírai alkotások színvonala sem volt sokkal jobb, bár itt az a két pályázat húzta fel azt a bizonyos átlagot, melyeknek díjat is javasoltunk.

A *Francia pezsgő* modern szemléletű, palimpszesztekbeől felépülő hosszúvers. A posztmodern szövegalkotás a szubjektum szétírását és újraalkotását szorgalmazza. De hommage is egyben, hiszen jubiláló szerzők – Tóth–Bettes–Hizsniai – költészetéből veszi a muníciót, az alcím szerinti motívumokat. A vers beszélője behelyezkedik az említett életművek identitáskonstrukcióiba: Tóth Lászlótól például sikeresen adoptálja „a szöveg generája az ént” koncepciót, a személytelenebb bettesi költészetet meg éppenséggel személyesebbre hangszereli, a Hizsniaihoz köthető rész pedig Tsúszónál ér véget. Az így megképződő megszólalás sokszínű és vibráló.

Az *Opus* jelige alatt olvasható kisciklus tapasztalt szerzőre utal. Az emlékezés és erre az emlékezésre való állandó reflexió az, ami érdekessé teszi e korpuszt. Banális tapasztalatok impresszionisztikus lejegyzéséről van szó, ami ugyanakkor figyelemre méltó metaforikával valósul meg. Így a megidézett alakok (pl. az anya) emlékére nem az olcsó szentimentalizmus, hanem inkább a groteszk irányából nyílik belátás. Miközben végig megőrződik a lejegyzettek személyes tétje.

Bettes István (1954)

Soóky László (1952–2020)

Barak László (1953)

A születésnap

ma
századik születésnapodon
2011. április harmincadikán
arra a vihara gondoltam papa
amely fákat csavart ki tövestől
és temetőnk sírköveit
döntötte a földre
mintha a teljes életed
zuhogott volna végig
az otthoni síkon
abban a fürgetegben
s ahogy a villámok
kettészelték
a sötét felhő-gomolyt
egy egész század
pokol-útjai váltak láthatóvá
átlótt csuklód színe-vére
kifolyt ott a távoli
Felső-Színevér
harc terein azon a nyárutón
amikor sebeket kötözve
áldozat lettél magad is
miként a történelem
többi névtelenje ugyanott
a menekülés
fekete éjszakái
és nappalai között
az esők áztatta úttalan utakon
mellettük a ronccsá lőtt
szekerek ágyúk autók
mindkét irányban
meg a felpöffedt állati tetemek
számlálatlanul
hoztad magadban

a bombák és gránátok süvöltését
a megsebzett föld
felszakadt göröngyei
röptükben sírtak
akárha riadt madársereg
benned pedig az égő lázak útja
Munkács Kassa Miskolc Budapest
emlékek nélkül vészett el valahány
csak a szomjúság maradt
meg a vonatkerekek kattogása
és a töméntelen
temetetlen halott
a megállók között
felhasadt bordák kifordult belek
hiányzó végtagok csendje
s hogy hiába volt a szándék
megmenteni őket
semmi esélyed sem volt apám
s bizony együtt pusztultak velük
kedvenceid
a büszke csillag-homlokú mének
meghalt bennük
a lassú ügetés álma
s a kancák hívó szerelmes
pata-dobaja is
az otthoni legelő
barnára égett nyara felett
vércse vijjogott
s ölyvek szárnyaltak fel
a nap magasába
a lápon túl pedig
vérvörös édeni dinnyék
hús belseje csordult életadón
s ha most megidézem
akkori jöttöd
mintha csuklód felett
a vérfoltos kötés
eggyé bilincsezné
az egész századod
az üresen lebegő
köpeny-újj alatt

s hogy ma
századik születésnapodon
ennek a múltnak az árnya
tornyosul elém
és sírodtól immár
jeruzsálemi messzeségből nézlek
ahogy a Hadak Útján
sebeket kötözve menetelsz
világok szanitéce

Gál Sándor (1937)

A Filadelfi-vallomás

Doktor Filadelfi a legsúlyosabb ügyein dolgozott, amikor a fia eltűnt. Nyakig volt az elmúlt húsz év legnagyobb maffiaperében, és a bíróságon növekvőben volt a tekintélye. Eixnert ugyanabban az évben nevezték ki a bíróság elnökének, de akkor még nem kezdte el az áskálódást Filadelfi ellen. Samuel, a doktor fia 2005 őszén utazott ki Hollandiába egy munkaközvetítő ügynökségen keresztül, de a szüleinek nem árulta el, pontosan hol fog dolgozni. Huszonkét éves volt, és filozófiát hallgatott, de megszakította az egyetemet, hogy kiutazhasson. Tavaszig rendszeresen jelentkezett telefonon, eleinte más-más városokból, az utolsó néhány hétben már csak Amszterdamból. Nem közölt magáról túl sok mindent, csak hogy jól van, és ne aggódjanak érte. Miután egy hétig nem jelentkezett, Helena kapcsolatba lépett az ügynökséggel, de ott már hónapok óta nem tudtak róla. Az amszterdami konzulátus munkatársai segítőkészek voltak, felhívták a rendőrséget, és a rendőrök azonnal Samuel keresésére indultak. Helena április közepén utazott ki, a férje néhány nap késéssel követte, de nem maradhatott sokáig. Eixner májusban adta be ellene az első fegyelmi indítványt, amelyet még a nyár folyamán további hat követett. Ősszel másik tanácsba helyezte őt át, majd kirakta a büntetőjogi kollégiumból is. Filadelfi számtalanszor próbált beszélni vele, de Eixner nem állt vele szóba. Régi sérelmek dolgoztak benne. Azt híresztelte, Filadelfi lekezelően bánt vele, amikor még kezdő bíró volt, most pedig arrogáns hozzáállásával rombolja a büntetőjogi kollégium tekintélyét.

Filadelfi tudomásul vette a döntést, és a következő év tavaszán határozatlan időre szóló felfüggesztését kérte. Elvonult a nyaralójába, háromszáz kilométerre a várostól, ahol jobbára csak mókusok és őzek alkották a társaságát. Helena közben a főváros és Amszterdam között ingázott, és a Samuel hollétének felderítésére létrehozott mozgalmat szervezte.

Maga Eixner lépett Filadelfi helyébe a maffiaperben, ahol tizenkét vádlott ellen folyt eljárás huszonnyolc gyilkosság és sok egyéb súlyos bűncselekmény ügyében. Az egyik évekig feltűnésmentesen élő bandatag 2005 elején kitalált, magára vállalt féltucatnyi gyilkosságot, és a vallomásaival elkezdte kitölteni a szövevényes ügyek fehér foltjait. Sokakat bemártott, ismert embereket is, akik foggal-körömmel védekeztek, és Filadelfi még azután is rendőri védelemmel járt-kelt, hogy Eixner kirakta őt az illetékes tanácsból. De a nyaralóhoz már nem követték az árnyékai.

Helena egyetlen alkalommal látogatta meg, 2007 tavaszán. A doktor egy filagóriát barkácsolt a ház mellett, addigra már kipofozta a nyaraló környékét, és odabent is megjavított mindent, ami évek óta várt a rendberakásra. Az ajtók-ablakok nyitva voltak, és amikor Helena belépett a konyhába, két mókus fordult felé a helyiség két különböző sarkából. A következő mozdulatára kámforrá váltak. Helena kávét kért, de végül nem ivott bele. Samuelről beszélt, és a nyomokról, amiket találtak róla. Beszélt emberekkel, akik az eltűnése előtti napokban még látták őt. Filadelfi néha rá-rápillantott, kortyolgatta a kávéját, igazgatta az inge mandzsettáját. Amikor csend támadt, a doktor nagyot sóhajtott, és azt mondta, elkezdett írni valamit. Talán jobb, ha Helena tudja, mert másnak úgysem mondja el. Halkan beszélt, Helena összeráncolt szemöldökkel nézett az arcába. Mindent leír, mondta a doktor, ami eszébe jut. Itt lesz az egész, a laptopjában. Ha Helena legközelebb eljön, elolvashatja. De akkor hosszabb időre kell jönnie. Mégis miről, kérdezte Helena. A doktor kifelé nézett az ablakon, az erdő felé. Azt gondoltam, itt csend lesz, mondta, de nincsen csend. Önmagamat hallom, és ez a hang úgy dübörög, hogy majd belesüketülök. Csak a mókusokat bírom elviselni, folytatta, pedig nem szeretem őket, nem gondolok róluk semmit, és nem is érzek semmit. Azt nem tudom, ők hogy vannak ezzel az egésszel. A mókusok. Bejönnek, és az ágyamra is felmásznak éjszakánként, de nem várnak el tőlem semmit. Ha rám néznek is, nincs a szemükben kérdés. Az ők már kicsit másabbak. Reggelente bejönnek egészen a házig. Amikor kimegyek az ajtó elé, nem futnak el előlem, inkább közelebb lépdelnek. Az ő tekintetük olyan, mint egy gyereké, de ők sem várnak tőlem semmit. Helena nem mondott semmit a férjének, ő is kifelé nézett, az erdő felé, és össze-összerázkódott a hidegtől. Némán ültek így még hosszú percekig, mielőtt Helena visszaindult volna.

Doktor Filadelfire egy túrázócsapat talált rá június elején. Vízet szerettek volna kérni a nyaralóban, és a szanaszét hagyott szerszámokból arra következtettek, a gazda a közelben lehet. Egy lehasadt tölgyfaág alatt lelték meg, akkor már másfél napja halott volt, a rendőrségi jelentés azt állapította meg, egy széllökés törte le a faágat, amely halálra sújtotta.

Helena elhozta a hamvait a nyaralóhoz, és a mókusok között szórta szét az erdőben.

A laptopot hiába kutatta át többször is, nem találta meg a doktor feljegyzéseit. Papírokat sem talált a házban, csak a könyvei margójára jegyzett fel néhány gondolatot a doktor, de ezek nem az ő emlékei voltak, hanem valamiféle bölcseleti reflexiók. Helena nem ismerte azokat a szerzőket, akiket a férje a legbuzgóbban széljegyzetelt. Leginkább újabb kori keresztény misztikusok voltak, Simone Weil-től Thomas Mertonig, és a jegyzetekből Helena arra következtetett, szinte semmiben nem értett velük egyet. Azt a szót, hogy hazugság, egyre többször húzta alá a jegyzeteiben, ahogy haladt előre a kötetekben. De valamiért mégis fanatikusan róttá tele a könyveket kusza ceruzairásával. Voltak mondatok, amelyeket egysze-

rúen átfirkált, Simone Weil *Jegyzetfüzetében* például ezeket: „A rossz szemmel látható, a jó titkokat rejt.” „A teremtés: a jó darabokra törve és szerteszórva a rossz közé.” Többször utalt a zavaros jegyzeteiben az „apophaszisz” fogalmára mint valami eredendő rosszra. Helena utánanézett az interneten: a keleti misztikusok nevezték így a tagadást és az Isten emberi kategóriák általi megismerhetetlenségét. Doktor Filadelfi mintha megerőszkolva érezte volna magát, amikor ezeket a szövegeket olvasta. Thomas Merton könyveibe olyanokat írt, hogy „valóságnak naiv, költészetnek kevés”, „lebegés”, „csacsogás”; helyenként hosszabban is kifejtette: „Nincs nagyobb hiúság, mint leírni valamit, amiről tudjuk, hogy semmit sem tudunk róla.” Vagy: „Szellemi lustaság a szimbólumoknak valóság tartalmat tulajdonítani – lásd a kereszt ügyét.” Helena kimásolta ezeket a széljegyzeteket a laptopjába, a könyveket pedig hazavitte a városba. Megkérdezte a szomszédot, egy r.-i pszichiátert, neki beszélt-e doktor Filadelfi arról, hogy min dolgozik. A pszichiáter rövid töprengés után azt válaszolta, egyszer említette, hogy emlékiratokat ír, de ő azt gondolta, tréfál. Egy másik alkalommal pedig említette, elbeszélést ír, amelyben semmi más nem lesz, csak pusztán tények. A pszichiáter vállat vont, elvégre bíró volt, a rögeszméje volt a tényszerűség. Néha mesélt neki az ügyeiről, tette hozzá a pszichiáter. Például arról, amikor behozatott a tárgyalóterembe egy szecs kavágót, hogy az ügyész azon szemléltethesse, milyen lehetett rajta felapritani egy embert. De lehet, hogy ezt is csak a tréfa kedvéért mondta.

Még azon a nyáron komoly fordulat állt be a maffiaperben. A tanú, aki vallomásával előrelendítette az ügyet, visszakozott, négyszer változtatta meg a vallomását, majd visszavonta, és hallgatásba burkolózott. Szeptember utolsó napjaiban az ügyvédje kiállt a kamerák elé, és azt mondta, tudomásukra jutott, hogy az ügyet korábban kezelő, azóta elhunyt bíró, doktor Filadelfi emlékirataiban új tényeket jelölt meg az ügyel kapcsolatban.

Eixner még aznap felhívta Helenát, és Filadelfi hagyatékáról érdeklődött nála. Tudnia kell, hol van az emlékirat, és mi lesz a sorsa, mert nem szivároghat ki. Filadelfi túl sokat tudott, túl sok mindenről. Helena közölte vele, aggodalomra semmi ok, az emlékirat nem létezik, esetleg a terve létezett, de mindent átkutatott, eredménytelenül. Eixner arra kérte, kutasson tovább, és amint megtudott valamit, neki szóljon először.

Helena elutazott a nyaralóhoz, de száraz mókusürüléken kívül semmi újat nem talált.

Amikor visszatért a városba, az a hír fogadta, hogy Eixner lemondott a bíróság elnöki pozíciójáról. Rövid nyilatkozatában annyit közölt, úgy tudja, doktor Filadelfi emlékiratai súlyosan kompromittálják, és felkészült rá, hogy védekezzen. Az egyik újságíró megkérdezte, konkrétan miről van szó, mire Eixner egy pillanatra a kamerába nézett, és zavart tekintettel azt mondta, semmiről.

Helenának eszébe jutott a férje egyik széljegyzete: „A semmi nem ellentmondás, hanem megtévesztés.”

Néhány nap múlva a maffiaper vádlottjai sorra vallani kezdtek, és összesen harminchat gyilkosságot vállaltak magukra, újabb elkövetőket nevezve meg, akiknek befolyásos üzletemberekhez és politikusokhoz is közük volt. A vádlottak közül többen doktor Filadelfi emlékirataira hivatkoztak, amelyek ügyvédjeik állítása szerint mostanra „széles körben ismertté váltak”. Helena hiába kereste Eixnert, nem reagált a hívásaira, és a bíróságról senki sem akart szóba állni vele.

A rendőrök házkutatási parancs alapján átkutatták a nyaralót és a városi lakást is. Helena nyugodtan magyarázta nekik, nem fognak találni semmit. A sajtóban különféle híresztelések kaptak szárnyra a Filadelfi-iratokról, ahogy az újságírók a doktor állítólagos szövegeit elnevezték, de ezek nem tartalmaztak konkrét megállapításokat.

Három bíró tett vallomást a bíróságon még az ősz folyamán. A sajtó azt írta, doktor Filadelfi rejtélyes emlékiratai leplezték le őket. Helena ismerte az egyiküket, aki a férje régi barátja volt. Skultétnak hívták, az egyik legműveltebb ember volt, akivel Helena valaha találkozott, Filadelfi úgy szokta mondani: világló elméjű. Helena felhívta, és Skultéty zavartan igent mondott a meghívására. Egy gyors kávét hörpintettek fel egy szűkös presszóban, nem messze a bíróságtól. Skultéty nem nézett a szemébe, és csak annyit mondott, megbukott, és nem maradhat bíró. Ahhoz, hogy valaki megbukjon, néha tulajdonképpen el sem kell követni semmit, tette hozzá, és mintha mosolygott volna.

Helenát háromszor hallgatták ki, és a harmadik alkalommal az egyik nyomozó, egy értelmes arcú, szelíd zöld szemű fiatal férfi elárulta neki, hogy egyetlen sorát sem találták meg Filadelfi emlékiratainak. Hozzátette, ő soha nem hitte el, hogy az a faág véletlenül zuhant le akkor az erdőben. Pedig mindez véletlen, mondta Helena. Ezt hogy érti, kérdezett vissza a nyomozó. Helena a férje egyik jegyzetét idézte. Ha nincs véletlen, igazság sincs.

A három bíró vallomása hosszan tartó beismerési hullámmal váltott ki: először csak olyanok jelentkeztek, akiknek közük volt Filadelfihez, régi kollégái, barátai, iskolatársai, rokonai. Csalásokról, zaklatásokról, erőszakos cselekményekről kezdtek el beszélni, amelyeket egy éve, tíz éve, harminc éve követtek el, és most részletesen beszámoltak mindenről. Egytől egyig Filadelfi emlékirataira hivatkoztak. Ott van minden, a Filadelfi-vallomásban, üzenték ügyvédjeiken keresztül vagy mondták bele a kamerákba, és felidézték, amikor elbuktak. Őket más, közismert emberek követték, akik soha nem is találkoztak Filadelfivel, még a létezéséről sem tudtak korábban. Az ő bukásuk története is szerepel a doktor emlékirataiban, állították egyhangúlag.

Nincsenek megaláztatások, csak tények és ráfogások vannak, mondta maga elé Helena doktor Filadelfi egyik széljegyzetét.

Helena végül maga is kiállt, és elmondta: olvasta a férje emlékiratait. Ő maga vette fel a videót, amit feltöltött a netre, és amelyben vallomást tett. Olvasta a rejtélyes Filadelfi-iratokat. Amikor meglátogatta őt a nyaralóban, 2007 tavaszán.

Szajkók szálltak a párkányra, és a mókusok majdnem rámásztak a lábára, ahogy ott feküdt a kanapén, a nyitott ablak mellett, az ölében a férje laptopjával. A férje azt akarta, legyen valaki rajta kívül, aki ismeri a szöveget, mert lehet, hogy végül úgy dönt, megsemmisíti. Valakivel meg akarta osztani. Megsejtett valamit az igazság és a hazugság kölcsönhatásairól, mondta neki a férje, valamit, amit harmincéves bírói működése alatt nem vett észre. Nem vehette észre, mondta, mert túl sok minden takarta el. Helena egy egész hétvégén át, éjjel-nappal bújt a sűrűn rótt sorokat, és igen, minden ott volt, ami eddig elhangzott, és még annál sokkal több. Bő kétezer gépelt oldal, és tényleg, csupa tény, kikezdhetetlenül. Most pedig eljött az én időm is, mondta Helena. A fiunk miatt tettem. A férjem megmenthette volna a fiunkat, de ezt elmulasztotta. Elhagyott bennünket, és akkor sem tért vissza, amikor Samuel eltűnt. Visszahozhattuk volna Samuelt, de ő, doktor Filadelfi nem tett semmit. Elvonult, és másodszor is elhagyott bennünket. Így aztán kerestem valakit, aki gondoskodott róla, hogy az a bizonyos faág jó helyre zuhanjon. Csak később jöttem rá, hogy benne volt ez is. Megírta előre ezt is, de úgy, hogy akkor ne ismerjem fel. Megírta, hogy meg fogom ölni.

Ezzel a lelepleződések sorozata véget ért. Más már nem hivatkozott doktor Filadelfi vallomásaira, és bár több állítólagos kötet is megjelent ezzel a címmel, ezek általános érdektelenség mellett porosodtak a könyvesboltok polcain, amíg fel nem falta őket feledés.

Szalay Zoltán (1985)

Pénzes Tímea (1976)

Az elszabadult kölykök zsoltára

A víz, a föld, a szél, a lomb, az ég, a felhők
elszabadult kölykeid, Uram,
egymás hegyén-hátán hemperegnek,
összekoszolják magukat és egymást,
beleborzognak egymás hajába,
felpofozza a szél a vizet, a lombot, a felhőt,
aztán menekül, amazok meg hadonászva
integetnek utána, nyomába erednek,
de reménytelen, hogy utolérjék,
állnak lihegve, röhögve, felcsóválva,
kipirultan.

Mikor már annyit kergetőztek,
birkóztak, locsogtak, fecsegték, susogtak
egymás fülébe, hogy azt nem lehet bírni,
egyszerűen elnyújtóznak, mint a lusta fókák,
röfögve, lüktető horpasszal bújnak össze,
könyékkel oldalba bökkik egymást,
kicsit odébb hengergőznek,
csak a lihegésükből tudni, hogy élnek,
csak a hullámcsapdosásból,
csak a levélzizegésből,
csak a homokneszezésből.

Lusta disznók, úgy néznek ki ilyenkor,
a nap hiába önti le őket aranylöttyel,
fel se rezzennek, félálomban mormognak
félértelmes félmondatokat:
hajmajmajmaj... semnyemnyehiába...
honyamonnyamhonyan... utiputilapucska...
szikrázik az izzadt bőrükre tapadó csillám.
Ekkor ér oda az ember, megmártózik bennük,
elnyújtózik rajtuk, füleli susogásukat,
bámulja kavargásukat, megállapítja,
rendkívül festői látványt nyújtanak,

és amilyen buta, le is festi őket.
A táj olyan tömény, Uram, hogy az elképesztő,
kirendeljük a pultnál, és a stampiban
mintha lekvár lenne, kocsonyás, ikrás,
mintha gyerekjáték-üveggömböt
szorongatnánk, melyet elég megfordítani,
máris havazni kezd benne vagy aranyflitter
kavarodik fel vagy színes konfetti káprázik
a szemünkbe. Fel is fordítjuk a pohárkát,
nyitott szájjal állunk alá, telemegy a kis pofánk
nyúlós ködökkel, csuszpájzos égkéssel,
refinált zöldekkel, okkerekkel, vörösekkel,
nyeldekkeljünk mohón ezt a mentaízű, ánizsos,
fahéjas, szegfűszeges koktélt, érezzük, ahogy
a torkunkat teszteli, reszeli, kaparja, izzítja,
krákogunk, hogy azannya, nem is hinné az ember,
egy ilyen őszi séta, egy ilyen tavaszi borulat,
egy ilyen téli nyirkosság milyen ütős,
hogy a fejünkbe száll,
vigyázni kell, hova lépünk,
a világegyetem ugyanis roppant csúszós,
ráadásul még gömbszerkezetű is,
meglehetősen könnyen eltanyázunk felszínén,
és se szó, se beszéd, kihanyatlunk
a véghetetlen űrbe!

HALMAI TAMÁS

Ha ölelsz

Amit teszel: a világgal teszed.
Ha lépsz egyet: halad azzal a többi.
S halogató feszengéseidet
a szomszéd kontinens is megörökli.

Sejted huny ki, ha csillag haldokol.
Ha Mester épül, éppúgy üdvözülsz.
Galaxisködök halmazaiból
szólít neveden szíved küldte űr.

Mert semmi vagy: te vagy az összes semmi.
De csak ha mindenséget elhiszel.
Az anyagot az angyal is csak sejti
alig-létező érzékeivel.

Atomjaid közt bolygók imbolyognak.
Balodat nyújtod, ha ölelsz, jobbodnak.

Hedonizmus

Mozdulatok kis metafizikája
teszi, hogy krisztusországlik a helyzet.
Rezdülés szándéka is megszolgálja
az értést az érinthetetleneknek.

Ha őszintének lenni képes volna
egy pillanatra csak s egy porcikám!
De ez se én vagyok. Se ez. Se porba
írt szavak közt a szélsépert irány.

Se hit, se hitel. Disszonáns magával
a tudat, tudatlanul testesülve.
Egyensúly? Szinkron? Lelki béke? Átall
a szem belátni, mit színlel a tükre.

Egy kolostori cella pinchúsét
meglaknom is hedonizmus, nem hűség.

Angyalkert

Alkonyatkor az erdő sziluettje
nyugvó vadállaté. Szelíd a domb így.
Avar alatti szél kúszik sziszegve,
amíg a sár is Istenhez hasonlik.

Sorsára hagyott levegő remeg
barlangokban. De gondviselt a tér.
A tágasból a telhetetlenek
kiserkennek, hegyből a serpavér.

A fehér liliomot mire vélnénk,
ha nem tudnánk, hogy angyalkertben járunk?
A táj maga a legpontosabb térkép,
egy nagyobb tájhoz, mely nem ismer tájfunt.

Nem részekből: egészből áll a Teljes.
Nincs közünk, csak a közölhetetlenhez.

Szárnya is levél

Madár az ágon. Szárnya is levél lett.
Szeme magjában életfa villószik.
Ellát, akár a láthatatlan lények,
Esztergomtól a Velencei-tóig.

Úgy lát világot, hogy teremti úrig,
mint létet pillant életre a szó.
Nemcsak az ember építi a művit;
a fészek is: civilizáció.

Ha nincs pontos szavam, kuszábban érzek.
S pontosabb érzést bővöl ép beszéd.
Identitás a nyelv, és örökségek.
Ének óvja erdők lélegzetét.

A test is, amíg nem tud auráról,
metró nélkül veszteglő aluljáró.

Támaszok iránt

„Amit írok, az is valaki.”

Balla Zsófia: *Az élet két fele*

Keres valakit, nagyon keresi,
átkutatja a lombot is a szél.
Ég ágra szakadt énekesei
helyett levéllel is helyet cserél.

Aztán tova. Tovább. Hovatovább
a hova is már csupa közelség lesz.
Lélek tántorul támaszok iránt
mind közelebb a tarthatatlan térhez.

A zene sem ragaszkodik a testhez.
A gondolat anyaga is titok.
Isten végzi be, amit Isten tervez;
a szélfúttá szél: merő angyalok.

Egy élet épp most bátran lebeg el.
A levegőből mikor lett delej?

MÉSZÁROS LÁSZLÓ

A tapasztalat költészete

Aforizmák

Ahol foltos a történelem, ott rongyos a jelen.

A szemek hamarabb nyílnak, mint a szájak.

A politikusok ritkán tévednek, mert gyakran hazudnak.

A történelem zsákutcáiból azért nincs kiút, mert tömve vannak.

Az is rokkant, akinek állandóan sántít a gondolatmenete.

Térden állva nem lehet önállóan gondolkodni.

A becsületes embert csak félreállítani lehet, de lefokozni nem.

A mitológia valósága: a Káosz megdöntéséhez mindig egy Zeusz kell.

Amióta a gyerekek nem járnak vasárnap-i iskolába, azóta csupa hétköznapi dolgokat tanulnak.

Az ördögöket mindig más-más színnel festik a falra.

A rosszakaró olyan ember, akinek másra nem telik.

A mezítlábasokat már nem szorítja a cipő.

A bölcs királyok azért tartottak udvari bolondokat, hogy néha valami okosat is halljanak.

Amikor némelyek azt mondják, hogy „ma már tudjuk”, akkor azt is hozzá kellene tenniük, hogy „és vannak, akik már tegnap is tudták”.

Kulcsfeladatokat csak akkor lehet megoldani, ha nem tesznek lakatot az emberek szájára.

A szabad embert a gondolat űzi ki reggel az ágyból, a szolgát meg a fejelem.

Sok nagygyűlésről csak a nagy emberek hiányoznak.

Ha egyszer alapvető elvi változásokra van szükség, akkor talán az elvekről is beszélni kellene.

Jelentés a túlvilágról: semmi új a föld alatt!

A nagykutyának elég egyet vakkantania.

Saját fej nélkül senki se áll meg a maga lábán.

Ha nem hull a manna, leesik a tantusz.

A nullák számokkal takaróznak.

A társadalmi rosták fordítva működnek: nem a kisebbek esnek lejjebb és a nagyobbak maradnak fenn, hanem a kisebbek másznak feljebb és a nagyobbak nem férnek át a lyukakon.

A lemaradást nem lehet behozni, az bent keletkezik.

Mindegy, hogy mit jelent a felirat, ha elcsúfítja a falat.

Az idő akkor is pénz, ha nincs.

A legtöbben még mindig úgy ejtik ki a demokráciát, hogy ki is köpik.

Ha ködös a múlt, romlanak a jelen látási viszonyai is.

Akinek nincs stílusa, annak többet kell stilizálgatnia.

A Föld gömbölyű: a természetet nem lehet a sarokba szorítani.

A legfüggetlenebb az akasztott ember.

Az is csak szolga, aki a körülményeknek van kiszolgáltatva.

A megvalósult eszmék már sose tiszták.

Szolgából nem lesz polgár.

A forradalmak is zárt ajtók mögött kezdődnek.

A fűszál nem panaszkodik a mostoha körülményekre: már egy csipetnyi földben is megkapaszkodik.

A természet azzal is védekezik, hogy pusztul.

A nagy gazembereknek mindig kitűnő az áttekintésük a kis gazemberekről.

Ott is csak kézzel írják alá az ítéletet, ahol lábbal tiporják a jogot.

Az élet útjain a jellem a legnehezebb málha.

A minőségi Európában nincsenek öröklakások.

Valami nincs rendben az emberi történelemmel, ha mindig csak disznóságok derülnek ki róla.

Éhbérért csak dolgozni lehet, de alkotni nem.

A bátor ember emelt fővel fél.

Nemcsak a futballistákra érvényes, hogy akit egyszer megvesznek, azt sokszor el is adják.

Vannak izmusok, amelyek már egy csöppet sem izmosak.

Minden alkotónak az Isten a közvetlen feljebbvalója.

A társadalmi nyitást a kulcspozíciókban kell elkezdni.

A demokrácia hosszan élő növény: nem azok aratják, akik vetik.

A felnőtt abból nő ki, amiből mer.

A dogmatematika csak a négy alapműveletet ismeri.

A zsarnok kutyái emberhúson élnek: akkor is, ha két lábon járnak.

Az ellentmondásokat úgy oldjuk fel, hogy összekötjük.

A jólétben az a rossz, hogy hamar megszokja az ember.

Nem egy határozat csak a saját létét bizonyítja.

Ozsvald Árpád (1932–2003)

Bereck József (1945–2013)

Duba Gyula (1930)

GÉCZI JÁNOS

Születésnap I.

A Perseidák éjszakánként hosszú fénycsíkokkal és fényfelvillanásokkal jelzi, hogy túljutottunk a hónap közepén, s hamarosan vége augusztusnak. Az utoljára elég kozmikus por jelzi, merre található az ég és a föld határa.

Pápká születésnapját nem ünnepeljük. Egyetlen alkalom kivételével. Ötvenéves lett. A barátai, mintha összebeszéltek volna, a negyvenötödik évére köszöntik. Pápká valóban nem néz ki negyvenöttnél többnek. Naponta edz a konditeremben, tüskésre nyíratja a haját, reggelente borotválkozik, mert gyorsan nő a szakálla, ollóval kiigazítja a hernyóbajszát s talán csak a tarkóján jelentek meg ceruzavékony ráncok.

Az új lakásban, az óvárosban tartjuk az összejövotelt. Pápká az ünnepélyes alkalmakra szolgáló egyenruháját húzza magára, annak ellenére, hogy legtöbbször munkában sem visel egyenruhát. Néhány éve, amikor visszakerült a katonasághoz, a korábbinál rendszeresebb napirend szerint él, pedig nem látszik rajta, hogy katonatiszt. Állítása szerint az irodában, ahova jár, senki sem hord egyenruhát, s miként ő, a többiek is fenntartják korábbi üzleti érdekeltségeiket.

Pápká, azt vallják az őt köszöntők, sikeres és befolyásos ember. Az utóbbival magyarázható, hogy annyian jönnek házukba, hogy a vendégek számára ki kell nyitni a nagy teraszt, s oda asztalokat is helyezünk. A kis teraszon hűtőládákban hevernek az italos palackok, s amúgy ott sütik a pincérek a húsokat. A sikerrel meg úgy van, hogy azt senkinek sem szükséges az orrára kötni, úgylis kiszagolják.

Nem ismerek mindenkit. De a legtöbbjükről tudok valamit. Némelyikről annyit, hogy találkoztam már velük, másokról annyit sem, azon túl, hogy régebben megfordultak nálunk, csak nem hagytak bennem semmit, ami alapján azonosítani tudnám őket. Hogy találkoztak velem, az jelzi, hogy tegeznek, és arra figyelmeztetnek, hogy én is tegezzem őket. Ha nem találkoztunk sosem, akkor magáznak. Megkérdik, jól tudok-e magyarul, érdeklődnek, mennyire éreztem hasznosnak a középiskolát, hogyan érettségiztem, illetve hol fogok továbbtanulni. Persze, egyetemen, persze, nem az apám nyomdokaiban, persze, persze, persze.

Ami szokatlan, hogy a néhány agglegényt és özvegyet kivéve, a férfiak feleségükkel együtt érkeznek. A diplomaták, a katona- és a rendőrtisztek némelyike egyenruhában, sőt egy pénzügyőr is abban, mindegyike magával hozza a párját, s némi téblábolás és fecsegés után a hölgyek a Jerma ízlését tükröző szalonban üldögélnek, koktélokot szürcsölnek, méztől ragacsos sütemények között válogat-

nak és szünettelenül kacarásznak. Akad néhány magányos nő, az egyikük, Lizetta régi barátnőjeként emlegeti pápká, valóban káprázatos. S Lizettára emlékeztet, valóban, néhány gesztusa révén a társaság középpontjába kerül, képes egyetlen mosollyal maga mellé invitálni a helyiségbe belépőt, s úgy szólítja meg a nála ifjabb tisztet, hogy azok rögvest teljesítik apró kívánságait. Pezsgőt emelnek le számára a tálcáról s átadják neki, kiveszik kezéből a kiürült poharat, odanyújtják számára a hamutartót, hogy elnyomja aranyfilteres cigarettáját, majd távolabb viszik vagy átnyújtják a sürgő-forgó pincérfiúk egyikének. Marija franciául társalog az École normale supérieure vegyésztanárával, angolul egy félvér diplomatával és perzsául azzal a burnuszos úrral, akinek azeri a kísérőnője, s azt válaszolja érdeklődésére, hogy a főváros ugyan szépen megépített, impozáns város, de számára semmiképpen nem olyan megkapó, mint Dubaj. Dubajban olyan palota is áll, amelyben egész éven át síelni lehet, túl azon, hogy a síelők a trópusi hangulatú kertből is megbámulhatók. Hogy hol tanult meg síelni? Drezdában végezte tanulmányait, vagyis elég alkalma volt az osztrák–svájci határ hegyeit megismerni. Ott. S ekkor Marija németre vált, hogy a hozzájuk érkező, fényes öltönyében páncélos lovagnak tűnő, ámbar fülbevalót viselő német olajszakembert bevonja a társalgásba. A németnek csupán az egyik füléből lóg alá ékszer. Fekete, sok oldalú kő himbálózik az alján. Hallom, hogy a dubaji az azeri kísérőjének távoztukban azt súgja, hogy a német buzi. Marija pedig, úgy hallja városszerte, pápká üzleti partnereinek az egyike. Miért beszélsz többes számban, csicsereg a dallamos szírt beszélő úr füléhez hajoló azeri szépség. Hát, tudod, a katonatisztek esetében rendjén való, ha több nő van talonban. Meg hát teheti, nincs felesége.

A nőknél érdektelenebbek a férfiak. A nagy teraszon esznek, cigarettáznak vagy szivaroznak, koccintanak, és olyan hangosan beszélgetnek, hogy arra gondolok, milyen jó, hogy a szomszédos házakban nincsenek lakók. Itt is, ott is négy-öt férfi összehajol, az egyikük katona, a másikuk mindig valami külföldi, a többiek, akik alig szólalnak meg, vagy sokkal idősebbek náluk, vagy jóval fiatalabbak. Akadnak párban állók, akik valamely politikai probléma taglalásába mélyednek, s olyanok is, akik egyedül sétálgatnak, arra várva, hogy valaki végre megszólítsa őket. S létezik egy író is, állítólag olvastatták velem a középiskolában a művét, aki szivart ropogtat az ujjai között, le vadász magának, és arról érdeklődik, hogy milyenek látom a magam korabeliek életlehetőségeit Azerbajdzsánban. Kifejtem a tapasztalataimat, amelyek ugyan szegényesek, hiszen én többnyire az orosz kolónián éltem, onnan való a társaságom. No meg az iskolából, korrigálja a mondanómat. Ugye tudom, hogy az embernek az élete során körülbelül hatszáz-hétszáz ismerőse akad, ők azok, akik így vagy úgy, de befolyással vannak rá? Szóval mindenkinek ennyi emberből áll az ismeretszolgáltató hálója: ennyien vannak, akikkel, legyünk velük jóban vagy rosszban, fenn kell tartanunk a kapcsolatot. Természetesen ez egy átlagszám! – mert alkalom akad arra, hogy keckeckedjek. Természetesen. Majd ESZE felől érdeklődik, nyilván ismerem, mivel magyar és

pápká barátainak egyike. Ő ismeri, egy küldöttséggel járt a Magyar Írószövetség vendégeként Budapesten, sok jó ivótársra lelt. Különös figura, leginkább a tevék iránt érdeklődik, és kibrusztolja, hogy a magyar delegáció eljusson egy tevévásárra. Meglehet, a közép-európaiak különösen vonzódnak a *Camelus bactrianushoz*, azaz a baktriánhoz? Valami atavisztikus dolog ez, s talán ez a bizonyítéka annak, hogy a magyaroknak olyan őshazájuk volt, ahol kétpúpú teve is élt. S leemeli rólam a tekintetét. Aztán visszacsúszik rám a szeme, az egyik inkább halványsárga, a másik pedig borostyánsárga, s a borostyánsárgától balra húz a feje, látszik, milyen nehezen tartja függőlegesen. Ismertem egy rovarászt, ő ugyancsak magyar volt, aki ugyancsak vonzódott a tevékhez. Őt is el kellett vinnem a sivatagig, hogy találkozzon velük. Igaz, ő legalább magyarázatot adott az érdeklődésére. Az volt az oka, hogy szerinte a tevék körül olyan ízeltlábúak élnek: legyek, bolhák, ilyesmik, amiket könnyen begyűjthet. Abban reménykedik, hogy felfedezhet köztük legalább egy új fajt. Mármint olyat, amit a tudomány eddig nem ismer. Tehát nem is nevezheti meg. – Felém billenti a poharát, s a nők elfoglalta szalonba igyekvő francia tagot célozza meg. Nem tudhatja, hogy vegyész, mekkorát fog csalódni, hogy nem irodalmár!

Valaki rekedt hangon zenét követel. Egy másik valaki átszól hozzá, s arra kéri, nehogy ő legyen az, aki dalra fakad. Ettől menten felcsattan a nevetés. Pápkának hatalmas a bakelitlemez-gyűjteménye, kitűnő a lemezjátszója, de csak komolyzenével tud szolgálni. Erre senki sem vevő a férfiak közül. A nők méltánytalannak minősítik a helyzetet. Aztán megoldódik a probléma. A nőkre rázárul a szalon sokszárnyú, üveges ajtaja, hamarosan könnyed, tizenkilencedik századi német tánczenét hallgatnak, a férfiak pedig a CD-jeim közül találomra válogatnak. A Beatles és a Rolling Stones és az Uriah Heep lesznek a menők, éppen azok, amelyeket magam évek óta meg nem hallgatnék.

A zenék elől néhányan a teraszokra menekülnek. Egytől egyig férfiak. A kis teraszt a falatozók töltik meg, a nagy teraszra magukkal székeket víve érkeznek a politikára vágyók. Egy szerb üzletember, jól beszél oroszul, a hegyi-karabahok sorsáról érdeklődik, ismerni szeretné róluk, ha létezik olyan, a hivatalos álláspontot. A kérés fölött eltöprengenek a katonatisztek, aztán megegyeznek, hogy a tábornok vezesse be az érdeklődőt a fegyveres konfliktus történetébe. A tábornok, aki a felesége oldalán félszegnek tűnt, most felélénkül. A kezdethez magába dönt egy pohár vodkát, csettint, és az asztalszélre, elérhető távolságba helyezi mind az üveget, mind a poharát.

A hegyi-karabahi háború valójában 1988 februárjától 1994 májusáig tart. Erőteljes a hangja, a távolabb állók is tisztán érthetik. A szemben álló felek pedig Azerbajdzsán és Örményország. Mindkettő birtokolni szeretné, az egyik joggal, a másik jogtalanul a hegyi-karabahi enklávé. A Hegyi-Karabah Köztársaság, helyesebben az Arcah Köztársaság, örményül Արցախի Հանրապետություն *Lernajin Garabagi Hanrapetutjun* vagy másként Արցախի Հանրապետություն *Arcahi*

Hanrapetutjun államiságát csak három másik, korlátozott elismertségű állam ismeri el, hivatalosan Azerbajdzsán részének minősül. Amúgy tíz városa és háromszázhuszonkét faluja van. A lakossága nem nagy, 140 000 fő csupán, ami nem csoda, hiszen a magashegyi környezet nehezé teszi a civilizáció fenntartását. A lakosok kilencvenöt százaléka örmény. A Hegyi-Karabah Köztársaság a szovjet időkbeli Hegyi-Karabah Autonóm Terület nagyobb részét, illetve a környező területek egy részét ellenőrzi, emiatt Örményországgal és Iránnal határos. Területe akkora, sűgja nekem pápká, aki időközben beáll a teraszra kényszerűlt férfiak közé, mint Borsod-Abaűj-Zemplén megye és Heves megye együtt, de lakossága csak egyhatoda e két magyar megyének.

A konfliktus előrehaladtával, ahogy Azerbajdzsán megpróbálja megfékezni az elszakadási mozgalmat, a két korábbi szovjet köztársaság elhűzódó, hadüzenet nélküli háborúba bonyolódik egymással a hegyekben. A területi parlament megszavazza az Örményországgal való egyesűlést, és ezt népszavazással erősítik meg, amit a terület azeri lakossága bojkottál. Az Örményországgal való egyesűlés vágya, ami az 1980-as években erősödik újból fel, régi probléma. A sztálini idősztaktól kezdve hol előtérbe kerül, hol pedig tiltott az unió felemlegetése, Sztálin mindenestre ellenzi. Az ellentétek felszínre kerülése békés módon indul, ami azonban az elkövetkező hónapokban, ahogy mind valószínűbbé válik a Szovjet-unió szétesése, növekvő, erőszakos konfliktussá fajul az örmények és az azeriek között, s ez végűl mindkét fél részéről etnikai tisztogatásba torkollik. Jellemzően, hiszen a térségben az elműlt száz évben nem ritkák az ehhez hasonló vérengzések.

A két népcsoport között azután kezdődtek meg az etnikai harcok, hogy az autonóm terület parlamentje 1988. február 20-án megszavazta az Örményországgal való egyesűlést, majd ezzel a kéréssel fordult a szovjet központi kormányzathoz. A Szovjetunió felbomlása miatt előálló körűlmények, ismétlem – emeli fel a hangját a tábornok –, segítik az elszakadási mozgalmat. Az Azerbajdzsántól való elszakadás bejelentése a területért folytatott hosszú konfliktus eredménye volt. Miután Azerbajdzsán 1991. augusztus 30-án kikiáltja függetlenségét, szeptember 2-án Hegyi-Karabah szintén így cselekszik. A konfliktus 1992-re háborúvá növi ki magát. 1992–1993-ban az örmény és a karabahi csapatok nemcsak Hegyi-Karabah területét, hanem több más környező vidéket is az ellenőrzésűk alá vonnak, összességében Azerbajdzsán területének mintegy ötödét (Hegyi-Karabah nélkül 9%-át), melyeknek lakosságát erőszakkal elűzték. A háború 1994. május 16-án Moszkvában kötött fegyverszűnettel zárul le, de a két állam azóta sem kötött békét egymással. Mintegy 30 000 ember halt meg, és a harcok, valamint az etnikai tisztogatások miatt 230 000 örmény és 800 000 azeri menekűlt el. 2009-ben még mindig legalább 573 000 menekűlt élt Azerbajdzsánban. Örményország azonban továbbra is igényt tart az Azerbajdzsán nemzetközileg elismert területén lévő Hegyi-Karabah tartományra. Emiatt az örmény–azeri határt lezárták,

ahol viszont nemritkán fegyveres összecsapásokra is sor kerül. Az Örményország és Azerbajdzsán között Hegyi-Karabah helyzetéről folyó vita egyik érve, hogy ez volt az utolsó örmény hercegség, amely autonómiával bírt, fejezi be a táborkot, önt magának a keze ügyében maradt üvegből, s egy hajtással kiissza a poharát. A figyelmesen hallgató szerb megköszöni az érthető összefoglalást, ám nem tudja, miként zárja le az egyre komorabbá váló témát.

A férfiak vedelnek. Poharakkal és falatkákkal foglalatostkodnak. Pápká jobbnak látja, ha hallgat.

Maríja oldja meg a helyzetet. A terasz ajtajából integet, s arra kéri a táborkot, hogy neki is adjon a vodkából. Aztán narancslevet kér hozzá, és a táborkot imbolyogva a kis teraszon összegyűlt pincérek egyike után indul. A teraszon levő férfiak csoportja azonnal feloszlik, rekedt hangon valaki zenét követel, majd válasz híján dúdolni kezd. Valóban rettenetesen énekel. Ezért Maríja odabilleg hozzá, felajánlja neki a kezében tartott üveg sört, és odaül mellé, hogy szóval tartja. Látom, hogy látja, mint könnyebbül meg az érzékeny fülű pápká. Azt hiszem, kedvelni fogom ezt a nőt.

Idegennek érzem magam a saját házunkban, vagy ha nem is annak, de feleslegesnek. Felhevült, fényes, az esti világítástól átrajzolt arcokat látok, hihetetlen történeteket hallok, vallomások és élcek fültanúja vagyok, titkokba avatnak be, érthetetlen egyezségek köttetnek előttem, és egy felhúzott térdrel ülő, a fotel oldalához dőlt asszony arról elmélkedik félhangosan, hogy miként fog élni, ha jótévője, s ennek nagy a valószínűsége, kegyvesztetté válik, s kipenderítik a pozíciójából, rosszabb esetben az állásából. Úgy találom, mindenki felszerelkezett ez alkalomra egy-két nyilvánosságra hozható történettel, amelyek, legalábbis vélhetően, ráirányítják a figyelmet. Maríja kiszámolja, hogy negyvenöt ember tartózkodik nálunk, ennyien vagyunk egy fedél alatt, éppen annyian, amennyit a gyertyából formázott szám ír fel a tortára. S amelyik leég. A tortát éppenséggel ő hozta, mert ott, ahol nevelkedik, tortával köszöntik az ünnepeltet. Talán azért, mert bármekkora is, mindig annyi részre lehet vágni, ahányan jelentkeznek rá. Hangosan morfondíroznak, ha elvileg mindenki a párjával érkezett, akkor csak egy fő maradt magányosan. Én arra gondolok, hogy ez csakis én lehetek. Ő pedig arra, hogy ez az egyedüllet az övé. Úgy villan a mosolya, mintha egy szkanderezés győztese lenne.

Pápká Maríja és közém tolja magát, úgy foglal helyet a kanapén, hogy egyik combjával az én combomat tolja el, a másikkal Maríjáét. A lakás naprendszerének határától érkezik, onnan, ahová a mi kanapénkról el sem lehet látni, a kisteraszról, kezében jókora darab bécsi szelettel, azt tömködi a szájába, s mint egy üstökös, befürödik közénk. Lenyeli az utolsó falatot, és felrobban. Fény ömlik belőle, nagyon heves és nagyon fehér fény. S ezzel a szerteáradó energiával maga is por szemnyi darabokra oszlik szét, felhője sok ezer kilométerre beborítja a vidéket, magamagával teríti le a parlagon maradt veteményeskerteket, az őszi szántásra

váró gabonaföldeket, a gátak közé fogott folyamokat, a nyomorúságos falvakat és kivilágított városokat, az egész bolond világot, hogy aztán rátaláljon a legkedvesebb helyszínére, arra az erdőre, amely annyira vén, árnyas és buja, hogy az erdőlakóknak önzetlenül és bőségesen savanyítani és szárítani való gombákat és mindenféle ehető bogyókat ad. Amely erdőben áll a ház, és amely házban él egy világtól éppen visszavonulóban lévő öreg. A tanára. A legkedvesebbek legkedvesebbe.

Borisz Vasziljevics Dromov hatvanéves korában úgy dönt, hogy otthagyja az akadémiát, amelynek a professzora, többé nem foglalkozik katonai ügyekkel, sem a hadtest irányításával, sem pedig a fiatal kadétoknak a hadtudományba történő beavatásával. Azt mondják rá sokan, kegyvesztetté vált.

Borisz Vasziljevics rég elvált a feleségétől, aki tanítónőként dolgozott egy iskolában, még akkor is, amikor a férje karrierje fölívelt, és nemcsak harcászati terepen csillogtatta szakértelmét, amennyiben csillogónak lehet mondani az álcázásból terepszínűre festett tankok, fegyverek és járművek páncélját, hanem kormányzati eseményeken is részt vett, ahol álláspontja gyakran a kormány döntéseit is meghatározta, és nem is kíván többé megnősülni, az életét pedig elhatárolta a tanítónőnek megmaradó asszonytól, aki nem szült gyermeket, majd úgy döntött, hogy az életét egyetlen szenvedélyének, a munkának fogja szentelni. Ezért felkínálta, mint állítja, odaáldozta magát a véleménye szerinti legproduktívabb, leginkább hasznosuló munkának, amely sehol máshol, csakis a hadügyben képzelhető el. Ettől kezdve tanítványok tömege veszi körül, egyik tehetségesebb és céltudatosabb, mint a másik, és közülük válogatja ki azokat, akiknek megengedi, hogy a közelében tevékenykedhessenek, mind az akadémián, mind a bíróban, mind pedig a magánéletében. Nincsenek sokan, de akik a közelében lehetnek, azok hamar megtapasztalják, milyen előnyöket rejt az, ha bejáratosak a professzor házába és az irodáiba, utasításokat adhatnak az alkalmazottaknak, és nem kell hosszasan ügyködniük azért, hogy a térképtárból átküldjenek egy, valamely okfejtés ellenőrzésére szolgáló mappát. A híveiből szervezett raj gondoskodik Borisz Vasziljevics mindennapjairól, a tiszta fehérműtől az előadások lejegyzéséig, a repülőtérről szállításától a kül- és belpolitikai válságok értelmezéséig. Jól szervezett és kitűnően irányított, strapabíró és hűséges bandát nevelt ki és telepített maga köré az öreg, mondja pápká, s az öreg, meg kell hagyni, a stratégia és a taktika nagymestere.

Hát éppen ő az, aki hatvanévesen, a környezete számára váratlanul, akként dönt, hogy visszavonul, és a dácájában a továbbiakban egyébbel sem foglalkozik, mint emlékirata elkészítésével.

Pápká, aki mind az apja révén, mind saját tehetsége folytán egy ideje Borisz Vasziljevics munkatársa, sejti, hogy nem politikai küzdelmek okozzák a mester életmódváltását, hanem pusztán emberiek, s ő ebben talán a tanítványok egyetlen, aki megérti, hogy egy katonának is léteznek személyes érdekei. S van olyan

helyzet, meglehet, az életkor miatt, amikor a személyes sors húzza le legnagyobb súlyként a mérleg serpenyőjét.

– Borisz Vacsiljevics hatvanadik születésnapjára tucatnyi tanítványát hívja el a dácsájára. Szeptemberben az erdő színes, ha nincs is őszi. Itt-ott pirul a galagonya és sárgul a nyír, tömegével bújik elő a nedves avarból a vargánya, nem dűlják fel a veteményest a vaddisznók, s ha hétágra süt a nap, dél felé, fürödni lehet a lápos közeli tavában. Hát képzeljük el, hogy a tizenkét fiatal, meztelen tanítvány előtt üget a meztelen mester, lóg a töke, és hallható, hogyan csattog hozzá a combjához, és belevetik magukat a titántartalma miatt áttetsző, türkizzöld vízbe, s úgy hangoskodnak, mint a nyolcéves gyermekek szokása. – Pápká kuncog, s Marija pápká kuncogása mellé odahelyezi a maga kuncogását. – Akkor tudtuk meg, legalábbis mi, a fogadott fiai, hogy az öregnek hiányzik az egyik golyója. Az okára soha nem kérdezzük rá.

Úszás után visszatérünk a házba, közben az 1968. március 21-én kezdetét vevő, a Jordániai Fegyveres Erők, a Palesztinai Felszabadítási Szervezet és az Izraeli Védelmi Erők között folyó Karameh háborúra terelődik a beszélgetés, amelyben csakis az öreg beszél, s mi a hallgatásunkkal vagyunk jelen. A háborúról, amelyben az izraeli hadsereg megpróbálja elfoglalni a Jordán folyótól keletre eső területet, hogy így az egész Jordán-völgy izraeli ellenőrzés alá kerüljön. A hat napon át tartó háború utórezgései utalva a palesztinok nemzettudatának megerősödéséről s az ebben betöltött szovjet szerepről szól. Valójában ez az egyetlen momentum az öreg ünneplése alatt, amikor a hivatása s egyben a katonai és hadászati kérdés fölemlítődik. Néhány falást eszünk, az öreg feltárcsáz valakit, röviden telefonál, a beszélgetés végén elégedetten teszi le a kagylót, és elővesz egy szépen faragott fejű sétapálcát. Megjegyzi, hogy a bajoroktól kapta, s ha valaha kapcsolatba kerülök velük, tudjam, a megbecsülés jele, ha ők bárkinek is ilyesmit ajándékoznak.

A szekéraljra, amely a dácsa elé állt, két hosszú padot rögzítettek. A szekéroldal a pad hátlapja. Négy ló áll a rúdnál, soványak és barnák. Prüszkölnek, de jó teherhúzóak. Tökéletes, egészében békés a délután, estig járjuk a környéket. Olykor megállunk, bemegyünk a sűrűbe, leheveredünk. Nincs senki, akiből ne hívódnak elő emlékek. Remények, álmok, meggyőződések, elképzelések, abbahagyott séták, Piroska és a farkas, békés örületek, örtüzek, magányosan eltöltött éjszakák, köd és gyógyír, szomorúság egyvelege sereglük elő, mint egy több szekciós konferencián, amelyek hallgatásából sok hasznos tanulság szűrhető le. Az erdő egyre másra gazdagabbá, jelentésektől teljesebbé válik. Azt hiszem, Borisz Vasziljevics büszkélkedik a birodalmával.

(Befejezés a következő számban)

Kovács Magda (1946)

Bárczi Zsófia (1973)

Polgár Anikó (1975)

Juhász Katalin (1969)

JUAN GABRIEL VÁSQUEZ

Mi*

Két nappal az eltűnése után, amikor a neten keringeni kezdtek exfeleségének nyugtalan kérdései, mi, a barátai, arra a véleményre jutottunk, hogy Sandoval, miután elköszönt tőlünk, újdonsült barátnőjéhez indult, a még hervadatlan, te-tovált bokájú huszonéveshez, akivel már hónapok óta mászkált, és nem lehetet-len, hogy a fergeteges éjszaka egy engedékeny szállodában végződött, üres ru-mos palackokon tapickolás és az üvegasztalokról felszippantott kokain mámora közepette. (Mi, a barátai, ismertük már ezeket a túlzásait, elviseltük és néha még viccelődtünk rajtuk: képmutatóan, persze, hiszen egyszer-egyszer mindnyájan részesei voltunk a dolognak.) De a közösségi hálókön hamar kiderült, hogy senki sem látta, sem az új nője, sem az anyja, sem a szomszédjai, és az utolsó szemtanú, aki számításba jött, a taxis volt, aki kora hajnalban várta egy északi bankautomata előtt; a taxi sárga ajtaja kitérve, akár egy szárny, a motor jár, Sandoval pedig jóval több bankjegyet vesz ki a falból, mint amennyit életveszélyes városunkban tanácsos. Arra gondoltunk, hátha elrabolták; elhangzott az is, hátha *milliomos körutat* tett, vagyis hogy addig fejte az automatákat, ameddig csak tejeltek neki nagylelkű bankkártyái, majd gyalog tért vissza, rettegve, de ép bőrrel, a Bogotá folyó valamelyik bemérhetetlen lapályáról. A neten egyre-másra érkeztek az együtt érző vagy segítőkész üzenetek, Sandoval személyleírásával – egy méter nyolcvan ma-gas, nagyon rövidre nyírt, korán őszülő haj –, nem túlságosan bizakodó, de nem is részvételi jókívánságokkal; de némelyük olyan jeleneteket közölt, amelyeken Sandovalt támadói követik az automatától, várva, hogy egyedül maradjon, akkor elveszik a pénzét, az óráját és a mobilját, mielőtt golyót röpítenének a homlokába.

Alicia, Sandoval exfelesége kezdettől fogva hisztérikusan, de legalábbis a leglátványosabban aggódott, sokkal élénkebben, mint várható volt. Az egyetemen ismerkedtek meg, kevéssel az előtt, hogy Sandoval odahagyta volna a tanulmányait, és a házasságukban volt valami gyümölcsöző egyensúlyhiány: mintha Sandovalt mindig a felesége húzta volna maga után. Ő javasolta neki, hogy alapítsanak egy befektetési vállalkozást, ő vitte az első ügyfeleket, ő szerződtette a legjobb könyvelőket, ő szerzett – igaz, közös használatú – helyet a cégnek, költségtakarékossági szempontok alapján, ő győzte meg a férjét, hogy nem baj, hogy kissé lepuk-kant az iroda, nem számítanak az ócska, üvegborítású faasztalok, a vegyszerszagú bútordarabok, mindez lényegtelen, ha a kliensek több pénzzel távoznak, mint amennyivel beléptek. Mindig úgy éreztük, Alicia jobbat érdemelne Sandovalnál,

* Juan Gabriel Vásquez elbeszélése a szerző *Dalok a tűzre* című kötetéből való, amely hamarosan megjelenik az Ab Ovo Kiadónál. *A szerk.*

és az eltűnést követő órák épp ezért voltak megrázóak: látni azt az asszonyt, aki sokkal komolyabb volt, sokkal biztosabban állt a lábán, és sokkal több szorult belé, mint a férjébe; látni, amint a szomorúsága okán minden eszközt megragad aggodása kifejezésére egy olyan figuráért, amilyen a barátunk volt. Azért a zavaros fejű, higanytermészetű, nyughatatlan férfiert, aki mindig olyan benyomást keltett, mintha üldöznék.

Aztán megtudtuk, hogy a bankjegyek sértetlenül odaértek a céljukhoz. „A pénz a mi fizetésünk volt”, mondta később, a kihallgatások megindulásakor egy nő, az utolsó titkárnője. Mikor ez a hölgy fél kilenckor megjelent a munkahelyén, tizenegy borítékot talált az asztalán, rajtuk a főnökük kézírásával az alkalmazottak neve (a betűk hátrafelé dőltek, mintha a szél folyton szemből fújna); később az is kitudódott, hogy Sandoval nemcsak a tárgyhónapot, hanem a rákövetkező kettőt is kifizette nekik, amiből legtöbben arra következtettek, hogy Sandoval akkorra már meghozta döntését, jöllehet ennek természetéről még akkor sem derült ki semmi. Mint ahogy arról sem, mi történt attól a rögtön ismertté vált pillanattól, az *automatától való távozás pillanatától*. Alicia továbbra is beszámolt nekünk minden lépéséről, a zöldfülű, ásító rendőrök előtt tett feljelentéseiről, az eredménytelen keresésről, előbb a kórházakban, majd a hullaházakban, beszámolt a kis Malena rémületéről, aki persze érzekelte, mi történik, és menten sírva fakadt, titokban sírdogált a tulipános takarója alatt. Mi pedig késő éjszaka írogattunk egymásnak, hogy osztozzunk a bizonytalanság keltette álmatlanságban.

Az eltűnést követő harmadik napon aztán a kitartó közösségi csatornákon olyan hír érkezett, amely a legvadabb feltételezéseket igazolta: Sandoval elhagyta az országot. A kósza hírek végre az őket megillető fülekbe jutottak: egy jótékonykodó lap internetes oldalán megjelent néhány gyatra minőségű kép, amelyeken Sandoval, illetve valaki, aki nagyon hasonlított rá, odalép a Bevándorlás ablakához, felemeli a fejét, mint aki a nyakcsigolyáját akarja kimozgatni, mialatt a határőr lepecsételi az útlevelét. Már sosem tudjuk meg, vajon elhihette akár egy percig is, hogy észrevétlen marad, de nagyon valószínű, hogy így történt, különben óvatosabb lett volna, netán álcázta volna is magát. A hálón rögvest vita alakult ki két tábor között: Sandoval szökött valami elől, mondta az egyik, de akkor rejtőzködött volna, csuklyát húzott volna a fejére, vagy baseballsapkát, széles karimájú kalapot vagy egy sötét szemüveget tett volna fel, hogy megtévessze az éberren fürkésző kamerákat; szó sincs róla, állította a másik tábor, csak ki akarta próbálni, amit mindig is hitt, azt nevezetesen, hogy ő kívül, illetve felül áll a törvényeken, övé a világ, hogy érinthetetlen, mint az osztályos társai, akik abban a mélységes meggyőződésben nőttek fel, hogy az ország az ő birtokuk, és ők a birtok urai.

Alicia mindent megtett, hogy a volt férje több tiszteletet kapjon. Hiába. Azzal érvelt (láttuk, amint érvel), senkinek sincs bizonyítéka rá, hogy bármi rosszat tett volna, és hogy egyébként Sandoval még mindig nem adott életjelt magáról, noha látni lehetett, ami látszott a kamerákon. A család akkor kiadott egy közleményt,

hogy kihirdesse, Sandoval hivatalosan még eltűntnek számít, és bár *minden eszköz igénybe vettünk, hogy kapcsolatba lépjünk vele*, sem a felesége, sem az anyja, sem a barátai nem kaptak semmilyen hírt, és *ő sem adta jelét, hogy megkapta volna üzeneteinket*. A hálózaton már sértegetni is kezdték, mondván, micsoda egy minősíthetetlen alak, aki látja a hozzátartozói aggodalmát és mégsem reagál sehogy, mások erre azt kérdezték, ugyan hogy reagálna, tekintve, hogy immár valami csomagtartóba gyömöszölve fekszik egy lyukkal a homloka közepén. A hatóságok a család közleményére közleménnyel válaszoltak, amely szerint Sandoval Guzmán úr emigrációs cselekményt követett el az El Dorado repülőtéren, reggeli hét óra tizennégy perckor, ahol is beszállt a 246-os számú járatba, amely helyi idő szerint délután kettő óra harminckilenc perckor ért földet Washigtonban. Azt azonban még nem lehet tudni, kérelmezte-e a beléptetési eljárást a Dulles nemzetközi repülőtéren. De amint megtudják, állt kegyesen a nyilatkozatban, *azonnal hírül adják*.

Washington? Ugyan mi oka lehetett rá Sandovalnak, hogy Washingtonba utazzon? Soha, már amennyire az életét illető emlékeinkből tellett, soha nem hallottuk, hogy Washingtonot emlegette volna, akár csak mint valamilyen üzleti célpontját, és Alicia sem tudott róla, hogy barátai vagy üzleti érdekei lettek volna ott. A neten órák alatt álltak össze csoportok *Segítsük Sandoval Guzmánt az Egyesült Államokban*, vagy *Láttatók Sandoval Guzmánt?* néven. És fényképek jelentek meg Sandovalra hasonlító emberekről; kolumbiaiak jelentkeztek tanácsokkal (kihez kell fordulni, hol kell keresni) a saját élményeik alapján, mint a Columbia körzet lakói; elméletek keltek lábra a történekről, szerepelt bennük kómába esés, emlékezetvesztés, emberrablás elkábított állapotban, amelyben az áldozat akaratát elrablói szolgálatába állítják, úgy, hogy mozoghat, repülőre szállhat, iratokat mutathat be, és senki nem veszi észre, hogy az illető személynek csak a teste van jelen. Valaki azt állította, látta egy stadionban, más beszélt vele egy kávézó pultjánál, de olyan is akadt, aki együtt buszozott vele valahová délre. És szóba került a hálón a szegény Melena, hogy mi lehet vele, hogy mi járhat a fejében, hogy Alicia mi-
ket felelhet a hozzá intézett kérdéseire (és feltettük magunknak a kérdést, vajon mennyi igazság lehet ezekben a válaszokban, és mennyi szükségszerű alakoskodás). De névtelen hívásokra sosem válaszoltunk: *Mellesleg a fickónak van egy angyali kislánya, Manuelának hívják, micsoda gazember, hogy csak így otthagya*. Nem, sosem válaszoltunk, a nevet sem javítottuk: rövid volt, pár betű csak, és úgysem mentünk volna vele semmire. Magunkban viszont nagyon is mondtuk, igen, Malena alig négyéves, egykettőre elfelejti ezt az egészet. Bár, tudtuk, az is igaz, hogy a net nem felejt, úgyhogy mindez elérhető marad tíz-tizenöt évig ahhoz, hogy a kislány, aki akkorra már nem is lesz olyan kislány, megnézze és megtudja. Igen, a hálón minden fennakad, csak a jó hírek, az elégedett hangok és a kisebb vagy nagyobb sikerek rövid életűek, a hibák és bűnök, a különféle eltévelyedések és meg nem gondolt szavak bezzeg ott maradnak; minden, ami bemocskol egy életet, ott

leselkedik, ugrásra készen, hogy bármikor a képünkbe vágható legyen. A folt nem tűnik el, nem mosható le soha teljesen, noha elrejthetjük vagy leplezhetjük, ám ha a megfelelő anyagokkal érintkezik, azonnal előtűnik újra életünk makulátlan, tündökletes vásznán.

A hír este kezdett terjedni. Sokunknak, akiknek a reggel akkor kezdődik, amikor a nap még föl se kelt, az első dolog volt, amit aznap láttunk. Sandovalt holtan találták a floridai Jacksonville egyik hotelszobájában. Vélhetőleg egy Greyhound buszon érkezett oda Washingtonból, Raleigh, Fayetteville és Savannah érintésével, huszonhat órás utazás után; a busz végcélja ismeretlen maradt. A szállodában kért egy hamburgert meg egy pohár bort, s miután megette, megitta, kitette a tálcát az ajtaja, a 303-as ajtó elé; akkor pedig ceruzával kitöltötte a reggeli rendelést, a papírt, amit bizonyos hajnali óra előtt ki szokás tenni, hogy valaki ébressze fel a vendéget az étellel. Keresztet tett a kávé és a narancslé, valamint a tükörtojás kockájába; a rendelés teljesítésének idejét a 7:30-as kockába tett kereszttel jelölte. Majd, immár alsóneműben, befeküdt az ágyba a lepedők közé, kivett egy vizet a minibárból, és lenyelt vele egy üvegnyi altatót. A tévé be volt kapcsolva, amikor megtalálták, de nem tudja senki, mit nézett, mielőtt elaludt volna. Idővel persze ez is kiderül, minden részletet megtudunk végül, de amire még mindig nem derült fény, amit még mindig vitatnak (olykor nagyon keserű szavakkal: a hálón hevesek a szópárbajok), az az, vajon milyen érvei lehettek Sandovalnak, hogy elszökjön az élete elől. Pillanatnyilag csak találgathatunk, ugyanúgy, ahogy eddig: milliós sikkasztás? Valami orgia ki nem pattant bizonyítékai? Mi kerülhet elő? Kiskorú lányok fényképei? Disznó üzenetek? Felmeredő péniszek fotói zaftos legendákkal, melyeket orcapirítónak tartunk majd? Vagy valamiféle kilakoltatást fedezünk fel, valami jóvátehetetlen igazságtalanságot, esetleg egy orvosi vizsgálat lesújtó eredményét, amely, akár egy ítélet, megfellebbezhetetlen? Egy valamiben viszont egyetérttünk: amit Sandoval véghez vitt, vagy véghez vinni akart, az menekülés volt, nekifutás egy új életnek. Megpróbált köddé válni, hogy más, vagy új legyen, vagy hogy úgy lépjen át valaki másba, hogy senkit ne zavarjon meg vele, és nagy kár, hogy nem találtunk rá idejében, hiszen talán sikerült volna megmentenünk, és igen, talán sikerült volna meggyőznünk, hogy jöjjön vissza közénk.

Csuday Csaba fordítása

FILEP TAMÁS GUSZTÁV

„...Az embert még akkor is barátai tartják életben, ha nem beszél velük”

Szalatnai Rezső és Peéry Rezső barátsága levelezésük tükrében

Szalatnai Rezső és Peéry Rezső levelezését olvasva markáns kép rajzolódik elénk a két háború közötti periódus egyik legmozgékonyabb nemzedéki csoportosulásáról. A sarlósok története ma már rendkívül sok problémát vet föl, amit főképpen az magyaráz, hogy az 1989 előtti évtizedekben Magyarországon is – ahol a sarlósok többsége élt –, de Csehszlovákiában is belőlük fabrikáltak úgynevezett haladó hagyományt. Programjukat egyetlen kinagyított képben volt módunk szemlélni, a história egyetlen pontba koncentrálódott, további életútjuk nagyrészt rejtve maradt, mintha 1929–1931 után nem történt volna velük semmi. Legfeljebb azokról lehetek ismereteink, akik sikeresen integrálódtak a második világháború utáni rendbe, s akik Közép-Európában rendelkeztek a történelemkonstruálás jogosítványaival, akik 1945 után jó vagy rossz könyveket írtak a vasfüggönyön innen. Egyedül az 1956-ban Magyarországról emigrált Peéry két, a határozáron egy-két tucat példányban átjutott könyve villantott föl egy másik távlatot. Amikor az 1989-es fordulat után föl lehetett, illetve ahogy többen éreztük, föl kellett dolgozni a csoport legfontosabb képviselőinek 1945 utáni munkásságát, életművük e periódusban született részét: hamar kiderült, hogy közérdeklődés csak ideig-óráig – talán akkor is csak látszólag – kelthető föl ügyük kapcsán, mint ahogy a szlovákiai magyar kisebbség történetére sem túlzottan kíváncsi sem a magyarországi, sem a szlovákiai magyar szellemi élet – tisztelet a kivételnek –, a társadalomról nem is beszélve. Ma a Sarló útja nagy vonalakban világosan állhat előttünk, csak éppen úgy tűnik föl: nincs szükség nemcsak a haladó, de a retrogád hagyományra sem. Legalábbis az én tapasztalatom az, hogy a közvélekedés szerint nincs semmi, amit érdemes átörökíteni, megtanulni, amit használni lehetne a kisebbségtörténelem első periódusaiból. A jelen alkalom és a hasonlóak, tartok tőle, inkább a szabályerősítő kivételek közé tartoznak; de ne legyen igazam.

Peéry Rezső és Szalatnai Rezső levelezését idestova két évtizede rendeztem sajtó alá (*Kedves Rezső! Drága Bió! Peéry Rezső és Szalatnai Rezső levelezése*. Present Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 2001, 355 p.). Ha most megpróbálok néhány tanulságot levonni ebből az anyagból, illetve vállalt témám szempontjából sze-

melgetek belőle, annak az a magyarázata, hogy a kötet körülbelül öt példányban volt kapható Szlovákiában, és természetesen recepciója sem volt. Ha mégis lett volna, akkor nem tudok róla. Azért is tartom fontosnak ezt a levelezést, mert a magánjellel „ürügyén” úgy beszél közérdekű dolgokról, hogy már a nyugat–keleti kultúrlejtős viszonyrendszer is benne foglaltatik, s mert nincs tekintettel az akkori cenzúra szempontjaira. Szalatnai egy emigrációbeli társával osztja meg gondolatait és élményeit, amelyeket a magyarországi első nyilvánosságban nem tehetett volna meg, második nyilvánosság pedig ekkor még nem létezett.

Nos, ha Szalatnai és kortársai kapcsolatáról esik szó, mindenképpen azok a szá- lak a legfontosabbak, azok az érzelmek a legintenzívebbek, leginkább fölfokozottabbak, amelyek a húszas évekbeli barátságok nyomán vagy azok emlékeként ezekhez az egykori sarlós csoporttársaihoz kötődtek. E kapcsolatok az 1960-as, 1970-es években is nagyon őszinték, kulisszahasogató elem nélkül mélységesen emberiek, a szolid szolidaritás szép példái.

Előtte azonban lássuk – természetesen jelzésszerűen –, hogy egyrészt ezen a körön belül milyen feszültségek lehettek az 1940-es években, másrészt hogy mennyire nyitott lehetett Szalatnai azzal a körrel szemben, amellyel a papírforma és a kommunista irodalomtörténet-írás szerint szembekerülhetett volna. Vagy még inkább: hogy az odatartozók milyen nyitottak lehettek iránta.

Az úgynevezett konzervatívokról van szó.

Köztudott, hogy a Szlovák Köztársaság a lehetőségekhez képest antináci magyar sajtójának hangnemét döntően Peéry Rezső és Szalatnai Rezső cikkei adták meg. Azt, hogy ennek mekkora volt a tétje, illetve hogy meddig lehetett fessegetni a húrokat, annak szimbólumaként Szalatnai egyik, *A nemzet nem azonos* című cikkét, annak tartalmát szokták kiemelni, az olasz kiugrás napjaiból; én azt is megjegyezném, hogy a szlovákiai magyar sajtó közölni merészelte Benedetto Crocénak, a filozófusnak, az olasz antifasiszta ellenállás szimbolikus alakjának az új olasz kulturális miniszterhez írott levelét.

Az, hogy két volt szociáldemokrata ilyen fontos szerephez juthatott egy döntően keresztényszocialista, illetve hagyományosan polgári közegben, nyilvánvalóan a pártvezetéstől függött; a lapok tulajdonosa a párt volt. Az utóbbi évek Esterházy János szerepével kapcsolatos vitáiban – annak ellenére, hogy ez Peéry a két Esterházy testvéréről írt esszéjéből és Szalatnai megjegyzéseiből is kiderülhetett volna korábban –, azt hiszem, nem kapott hangsúlyt, hogy a pártvezér ezt a lehetőséget maga teremtette meg volt politikai ellenfelei számára, ami származhatott egyszerűen képességeik méltánylásából – erre utal az alábbi idézet egyik részlete –, de abból is, hogy a Pozsonyban maradt pártvezetőség komolyan vette a bécsi döntés előtti, a magyar egységről szóló programot. Közismert már talán, hogy a magyar szociáldemokrata vezetők még a politikai fordulat előtt föloszlatták a párton belüli magyar osztályt, tagjaikat arra buzdítva, hogy lépjenek be az Egyesült Magyar Pártba, és nyilvánvaló az is, hogy Esterházy azon kisszámú cseh-szlo-

vákiai magyar politikus közé tartozott, akik nem méltányolták a Magyarországra visszatértek Imrédy Béla programjával való azonosulását. Voltaképpen arról van szó, hogy Imrédy Magyarországon az alkotmányosság fölszámolásával kezdeményezett egy fölülről irányított szélsőjobboldali és/vagy radikális forradalmat – ehhez kívánta megerősíttetni hatalmát a törvényhozókkal. Ez az, ami nem hatott a Pozsonyban maradt politikusokra – s nyilvánvalóan ez volt az egyik elem, ami lehetővé tette, hogy Peéryék főnntartás nélkül vállalhassák az együttműködést a pártelittel.

1942-ből származik a Peéry–Szalatnai-levelezésnek az a darabja, amely időrendben először utal a város magyar szellemi, illetve közéletében megnyilatkozó erőviszonyokra (évtizedekkel később térnek majd erre vissza néhány levélben). Peéry írja Szalatnainak:

„Ma délelőtt a pártban kihallgatást kértem Aixingertől és Esterházytól. Mindkettővel igen érdekes és úgy vélem, hasznos beszélgetést folytattam Rólad, Aixinger igen sok mindent tud. E. élénk csodálkozással hallgatta mondókámat. Nem a lappal való »szakításról« volt szó, hanem arról a tervszerű bojkottról, blokádról, amivel »a tröszt« jóvoltából körülvesznek. Laci bácsi rendkívül barátilag ígérte, hogy mindent megtesz, de úgy látszik, ő is szenved a tröszt miatt, s háttérbe is szorult. E. nagyon találóan azt válaszolta, hogy »valószínűleg azért mellőznek, mert félnek a tudásodtól és tehetségedtől«. Ezután igen komolyan ígérte, hogy a jövőben ennek az állapotnak véget vet.” (Peéry levele 1942-ből, *Kedves Rezső! Drága Bió!*, 28. p.)

A tröszt itt a párt radikális németbarát szárnyának képviselőit jelenti, amelynek néhány tagjával a két publicistának utóbb vérre menő személyes vitája is lesz, s akik már ekkor meg akarták szerezni a lap irányítását. Fontos, hogy tudatosítsuk: nem ókonzervatív, a fejlődésről lemaradt személyiségekről van szó. Ellenkezőleg, annak a forradalmi nemzedéknek a képviselőiről, amelynek tagjaként egy évtizeddel korábban Szalatnaiék velük egyazon csoportban készültek a szellemi-társadalmi-politikai modernizálásra. Ez kettejüknek a hagyományos pozsonyi polgári világról alkotott elképzeléseinek rekonstruálásához lehet fontos. Szalatnai évtizedekkel később kis jegyzetet írt Jankovics Marcellról, a már vak íróról, ezt Tóth László idézte is anno egyik írásában. Ebben már nem avult 19. századi relikviát, hanem az egykori kultúra és életforma őrét látta az öreg íróban, akinek egyik könyvét harminc évvel korábban forradalmi lelkesedésében azért végezte ki, mert akkor még csak visszahúzó erőt látott a kiegyezés kora politikai – értsd: liberális – hagyományában. De ez a fordulat a kortársak megítélésében érzékelhetően nem az 1960-as, 1970-es években, egy újabb történelmi dráma évtizedeiben következett be, hanem már a harmincas évek második felében – talán éppen 1938–1939 a választóvíz. A konzervativizmus lehetséges értékeit Szalatnai vélhetően ebben a periódusban appercipálta. Egyértelmű, hogy a második világháború alatt már a különböző radikalizmusokban látta az Európát – és a ma-

gyar nemzetet – leginkább fenyegető veszélyt. Mindketten úgy érzékelik, hogy a múltból itt maradt pressburger kultúrájú és magyar identitású polgárok védik az egyetemes emberi eszméket – a nemzedéktársaik egy részéhez köthető félre-csúszott modernizáció pedig nemcsak ezeket az értékeket kívánja fölszámolni, hanem adott esetben ezek hordozóit is. Azokat, akiket az adott szó, a régi úriember mivolt kötelezett. Ennek felismerése is inspirálhatta Szalatnait a tájházának és kultúrhagyományának föllevenítésére esszéiben, tanulmányban, cikkeiben.

A hontalanság éveit után Magyarországon a volt sarlósok közül néhányan próbálták meg Magyarországon napirenden tartani a csehszlovákiai magyarság ügyét, átörökíteni azt a hagyományt, amelyet 1930 körül éppen ők akartak lezárni. 1945–1948 között a csoport egykori tagjai, legalábbis a formátumosabbak, ösz-szezártak közösségük védelmében, együtt igyekeztek elhárítani a pusztulást. De ne feledkezzünk meg a tisztázatlan kapcsolatokról sem. 1989 előtt tehát – amikor még sok szó esett róluk – általában és egységesen minősültek a haladó hagyománynak, ugyanis megbocsátható manipuláció következtében hajlamosak voltak megfelelni annak, hogy többségük részt vett a háború előtti magyar egységesülésben, és 1938-ban többen közülük szerepet vállaltak az Egyesült Magyar Párt munkájában, éppen a demokratizálódás jegyében.

A kortársak másik csoportjáról idézem Peéry és Szalatnai levélváltásából azt a részt, amely a legszemléletesebben mutatja a nemzedék fölbomlását, az utak végzetes szétválását:

„Emlékszel az éjszakai vándorlásra Valentin Beniakkal, amidőn megsúgta nekünk, hogy a győzelem után ki fognak telepíteni? Ez ugyanolyan fantasztikus, mint a véletlen találkozás az elsötétített pozsonyi utcán 1944 havas decemberében, amidőn Brogyányi botorkált előttem Ludwig Auréllal, és Brogyányi üvöltve megkérdezte Kepitől: vajon kettőnket elhurcoltak-e már Dachaubá? A sötétségre, a hó mozgó rácsaira és erre az üvöltő kérdésre sokszor kell gondolnom, ha visszarévedek arra, milyen korban, milyen emberek között kellett élnem.” (Peéry Szalatnainak, 1972. február 19., 113. p.)

Egy másik „radikális-oppportunista” – ez a saját terminuskonstrukcióm – szárny is feltűnik a levelezésben – ennek képviselői az 1950-es években a szélsőbal- (tehát a hivatalos) oldalon állnak, s erről az oldalról határolódnak el a két Rezsőtől. Ezt példázza Morvay Gyula és Peéry egyik véletlen találkozása. Morvay nyilvános rendezvényen, a kommunista kultúrpolitika egyik ordonánca jelenlétében tagadja meg a karját kitarva, lelkendezve hozzá siető Peéryre, azzal, hogy ezt az urat sosem ismerte.

Szalatnai és Peéry rajongó barátsága, e barátság szilárdsága, mély volta, a benne megnyilatkozó áldozatkészség természetesen példázatos. Az volt már az 1930-as években, az maradt a Szlovák Köztársaság idején, amikor nem egy olyan periód-

dust éltek át együtt, amikor naponta várhatták a letartóztatásukat. Ha lehet, ez fokozódott még a hontalanság éveiben, amelyeket – ahogy Tóth László és Molnár Imre bebizonyították – részben éppen miattuk nem lehet a „hallgatás évei”-nek nevezni. Megmaradt ez a kapocs az 1950-es évek Magyarországon is – és végig Peéry emigrációs korszakában, a halálig. Levelezésük ekkor terebélyesedett ki természetesen, s rögtön egy kapitális történelmi tévedéssel kezdődött, amelynek azonban szerencsére nem lett következménye. 1956-ban, amikor Peéry – a forradalom alatt a soproni Forradalmi Tanács elnökhelyettese – emigrál, nagy háttér-munka kezdődik Szalatnai részvételével, hogy visszahozzák, -csalogassák-édesgessék; még 1957 januárjában ő maga is hajlandó lett volna hazajönni; mintha alig várná, hogy meggyőzzék, minden rendben lesz, nem következik megtorlás. Szegény Szalatnait ragaszkodása, kötelességtudata a nemzeti kultúra fönntartásáért és a társadalom demokratizálásáért tehát majdnem abba a helyzetbe sodorta, hogy ő juttassa Peéryt börtönbe – akaratlanul. „Bóka, Képes, Mollay, Krammer, Dobossy – akikkel beszéltem Rólad, velem együtt, visszavárnak, s arra kérnek, haladéktanul térj vissza. Miként nyilván tudod, 1957. március 24-ig haza lehet térnie minden disszidensnek, állását, lakását nem veszítheti el véglegesen. Én azonban saját jól felfogott érdekedben arra kérlek, ne várj egy napig se, pakold össze a holmidat, s gyere vissza családotul.” (Szalatnai levele Peérynek, 1956. december 30.) Amikor a levelet írta, természetesen nem tudhatta még, hogy másfél hónap múlva megkezdődik a vérbosszú, februárban megrendezik Budapesten az első kirakatpert.

Arra, hogy hová, milyen közegbe kellett volna Peérynek emigrációjából hazatérnie, mindketten emlékeztek a forradalom előtti évekből. Az idevágó dokumentumnak szintén van nemzedéki vonatkozási pontja – Peéry Mosonból, 1949. október 27-én kelt levelében a nyomorról beszél, amelybe a kommunista hatalomátvétel utáni Magyarországon barátaival kerültek. A saját helyzetéről nincs is kedve beszélni: „mert untat és mert igen fájdalmas”. De Tallós Prohászka Istvánt, a festőt megemlíti: ő „itt vergődik Óvárton olyan infernális körülmények között, melyek a nálam jóval edzettebb kedélyeket is az étvágytalanságig felkavarják. Ha valami csoda nem történik, lehet, hogy ezen a télen belerokkan az alultápláltságba és nyomorba. Ugyanakkor megmaradt hívő és lelkes embernek, ami szép és csodálatos.” Ez a kép, a jelenbeli, még inkább visszaidézendővé teszi az idealizálható, idilli múltat, az 1939–1940-es, egyébként pokoli időket: „Csak most tudom, hogy akkor mégis milyen kegyes volt hozzám és hozzánk a végzet: együtt lélegezhettünk, eszmélkedhettünk kitűnő és felejthetetlen emberekkel. Ennek is vége van, és most meg kell szoknunk az egyedüllétet.”

Az 1960-as, 1970-es években miniatűr, magába zárt, a maga külön kis ünnepeit megtartó mikrovilág a magyarországi sarlósok világa. A nemzedék tagjai közül talán senki sem volt, aki élete végén elégedetten állapíthatta meg, hogy azt az utat járta végig, amit kitűzött magának. Akik Magyarországon sokra vitték közülük,

éppen azoknak az életműve lett mára vitatható, de azért egyáltalán nem biztos, hogy a többiek nyugodtan haltak meg.

Szalatnai írja Peérynek 1965. január 26-án, a nemzedéktársak kapcsán (76–77. p.): „hetenként egyszer – évek óta – találkozom az egykori sarlósokkal és íróbarátokkal, kicsit elbeszélgetünk, eltűnődünk, emlegetjük ezt-azt. Mindenki érzi, hogy itt kéne lenned, itt volna a helyed és dolgod. Győry Dodó regényíró lett, most azonban régi és újabb verseinek egy gyűjteménye jelent meg, de már be-rozsdásodott a Sarlós a szlovákiai magyar kisebbség jó híre, a Győry-líra nem ragad el senkit, a Dodó öreg, fáradt és cinikus, a Rákosi-korszak megölte benne a poétát. Akartunk egy Sarlós-émlékkönyvet kiadni, valahogy aztán lemondunk róla.”

A régi javakból talán csak egyvalami maradt meg – a szolidaritás melege. Ismét csak azok között, akik nem váltak a hivatalos világ alkotóelemévé, csavarrá a gépezetben. Így várták a halált.

Szalatnai Peérynek, 1973. február 17.:

„Drága Biókám,

napok óta nagyon szomorú és csüggedt vagyok, megbomlott a nemzedék sora: meghalt Darkó Pista, utána Vozári, aztán Krammer Jenci, most meg Sándor Dezső. Darkót, Krammert és Sándort én búcsúztattam. Hármuk halála pillanat műve volt, mint a kivégzésé. Megállt a szívük.”

Ugyanő 1975. április 19-én: „Szomorúan jelentem, hogy meghalt Somos Elemér (agyér-elmeszesezésben, 68 éves volt.” Peéry hat nap múlva: „Megsírattam Somost. [...] Nem is tudom, végül mi lett vele, mi sorsra jutott ez a valóban tehetséges ember. Cipőzsinórt árult-e a keleti környékén, vagy egy bárban volt csaposlegény?”

A háború utáni korszak minden szakaszára, a Rákosi rendszerre, az 56 utáni megtorlások éveire és a puha diktatúrára, mindkettőjük számára érvényesen fogalmazza meg Peéry Szalatnainak írt 1950. május 5-i levelében: „... az embert még akkor is barátai tartják életben, ha nem beszél velük.”

A levél kelte: Tomi. Ez, gondolom, nem igényel kommentárt.

A valahonnan és a valahová között

Gál Éva kérdezte Tózsér Árpádot

– *A két világháború közötti szlovákiai magyar irodalmat kutatva felmerült bennem a kérdés, vajon mennyi maradt meg, maradhatott meg, az akkor és ott megteremtett irodalmi értékekből, hagyományokból, motívumokból az 1945 után induló nemzedék(ek) számára? Vajon átörökíthető volt-e az első csehszlovák köztársaságból bármi? Tudhattak-e az újabb induló generációk az „előzményekről”? Vagy a hatvanas években kibontakozó költőnemzedék az éppen ott és akkor fontos létkérdésekkel volt kénytelen szembenézni, az akkori jelen traumáira reagálni, hiszen volt azokból bőven, és nem volt érkezése/lehetősége/módja az előttük levőkkel való viszony kialakítására?*

– Válaszomat kicsit távolabbról kezdem. Régi dilemmája a magyar irodalomnak a Budapest-centrikussága. S ha nem léteznének ellenpéldák, akár azt is hihetnénk, hogy a központosítottság természetes állapota az irodalomnak. Nézzük azonban az ellenpéldákat: a 18. század utolsó negyedében, a kassai Magyar Museumnak és író-szerkesztőinek köszönhetően a magyar irodalom központja Kassa, aztán a 19. század legelején, miután Kazinczy kivált a lap szerkesztőségéből és Széphalomra költözött, mintha a központ is Kazinczy után ment volna a zempléni falucskába. S jöttek a budapesti irodalmi társaságok, kiadók és lapok, és száz évre Budapest lett az egyetlen és meghatározó irodalmi központ. Nagyvárad (a „Pece-parti Párizs”) és a *Holnap* műhelye, valamint Ady Endre és Juhász Gyula zsenije kellett hozzá, hogy ideig-óráig – kb. a 20. század első évtizedében, a Partiumban – végre Budapesten kívül is létezzen „központja” a magyar irodalomnak. A század későbbi évtizedeiben aztán – főleg az emigráció íróinak és a trianoni szétदारaboltságnak „köszönhetően” – kicsit változott a helyzet, évekre Bécs (illetve a Ma c. folyóirat), Kolozsvár (Erdélyi Helikon, Korunk), később Párizs (Magyar Műhely), Újvidék (Új Symposion) is fontos műhelye tudott lenni a magyar irodalomnak, tehát hozzájárult irodalmunk egészséges decentralizációjához. Sajnos viszont ezeknek a „kihelyezett centrumoknak”, amint az a rögtönzött felsorolásomból is látszik, egyike sem a mi tájainkon, tehát nem Pozsonyban, nem Komáromban, nem Kassán működött. Nem lehet tudni, ha, mondjuk, Kassák nem Bécsben, hanem szülővárosában, a felvidéki Érsekújváron adja ki a Mát, vagy Márai Sándor a két háború között lapot alapít szeretett Kassáján, hogyan alakultak volna a dolgok, de tény, hogy termékenyítő hatásokért még a mi nemzedékünk tagjai sem a két háború közötti csehszlovákiai magyar írók műveihez nyúltak, pedig a 20. század hatvanas éveiben mi már ismertük/ismerhettük őket. (Kivételt talán részben éppen én képeztem, ha lehetek itt személyes is, aki sokat foglalkoztam Forbáth Imre életművével, s a Mittel-verseimben tulajdonképpen az ő jellegzetes figuráját

és versbeszédét alkottam újra.) S milyen nagy ma, 2019-ben a megdöbbenésünk, mikor a mai felvidéki magyar fiatal írók, költők ugyanolyan idegenkedéssel – hogy ne mondjam: fumigálással – néznek ránk és a könyveinkre, mint ahogy mi néztünk egykor a két háború közötti szlovákiai magyar írógenerációkra! *Hodie tibi, cras mihi*. Úgy látszik, van itt valami az értékeken, belső minőségeken túl is, ami megérdemelne egy misét, sőt néhány elemző tanulmányt is.

– *1963-ban, a Hétben és Irodalmi Szemlében Ön elindította az ún. antiszemitizmus-vitát. Ez a vita nagy jelentőségű volt irodalmunk esztétikai, lírai fejlődésében. Elképzelhetőnek tartja ma egy hasonló horderejű vita indítását? Ha igen, milyen témát jelölne ki számára?*

– A témán nem kellene sokat gondolkodni: ma is egy „antiszematista” vitára volna szükség. De nemcsak a felföldi (szlovákiai), hanem az egyetemes magyar irodalom kontextusában is. A mai magyar írók nagy része, főleg a fiatalabb nemzedékek, határon innen és túl is sémákban gondolkodnak. Tudják, mi a „menő”, a nagy és sikeres kiadóknál mi az eladható, s ahhoz tartják magukat. (Például a regényíráshoz a legáltalánosabb recept: végy egy családtörténetet, benne némi incesztussal, kommunista totalitarizmussal, náci bűnökkel, mélylélektannal, ha újabb időkről van szó: feministákkal, gender beütésekkel és egyéb „kisebbségi” ügyekkel – cigányozással, zsidózással, migránsozással, vidék és város ellentétével, rendszerkritikával; ha líra az írás műneme, akkor identitásproblémákkal, neurózissal, ön- és világgyűlölettel, és a siker – a kritikai kánon részéről is – garantált.) Csakhogy következőképpen ma nehezen lehet megkülönböztetni X könyvét Y könyvétől, W versét Z versétől. S az ún. határon túli magyar irodalmak és az anyaországi irodalom saját és sajátos arculatának vonatkozásában nagyjából szintén ez a megnevezhetetlenség és összecszerélhetőség a helyzet. Évtizedekkel ezelőtt egy alkalommal azt találtam mondani (s le is írtam), hogy amennyiben az irodalom nem országhatárok által meghatározott minőség, hanem nyelvfüggő valami, szlovákiai magyar irodalom mint olyan nem létezik. Akkor ezt sokan félreértették, s a mai napig félreértik. Én természetesen nem a Szlovákiában írt magyar irodalom és a szlovákiai magyar szerzők létét vontam kétségbe, hanem a „szlovákiai magyar irodalom” terminus tartalmatlanságára akartam felhívni a figyelmet. A magyar irodalom legáltalánosabb meghatározó immanenciája a magyar nyelv, s a belső tagolása is csak ezen a síkon – azaz sajátos nyelvi táj- és rétegregiszterek, egyéni nyelvhasználatok, az egyénített nyelvekkel is meghatározott irodalmi típusok mentén – képzelhető el. Na már most: összerosódások újabban ezen a téren is tapasztalhatók. Az ún. határon túli szerzők ma mintha nem a „határon túliságukkal” adott helyzeti energiájuk kihasználására és a magyar irodalom decentralizálására, hanem éppen fordítva: a budapesti kánonba való betagozódásra törekednének. Szóval a „szemitizmusnak” és „antiszemitizmusnak” ez az összefüggésrendje is megérne egy vitát!

– *Pályája során Ön nemcsak mint költő és esszéíró alkotott maradandót, hanem oktatói, szerkesztői minőségben több (cseh)szlovákiai magyar kulturális és oktatási intézmény munkatársa volt. 1989 után többen is úgy gondoltuk, hogy az addig már meglévő és funkcionáló intézmények mellé újak sora nőhet majd fel. Ez részben így is történt, hiszen több kiadó alakult, több folyóirat is indult, több felsőoktatási intézményt is alapítottak. Ma ugyanakkor Pozsonyban és másutt több nagy múltú intézmény a létezéséért küzd, vagy már meg is szűnt. Úgy látom, hogy a szlovákiai magyar közösségek átalakulóban vannak, már nem ugyanúgy működnek, mint akár harminc évvel ezelőtt. Betöltik-e a létező intézmények a közösségépítő és -megtartó szerepüket? Képesek lesznek megfelelni a 21. század kihívásainak?*

– Orákulum természetesen nem vagyok, nem tudhatom, mi lesz az irodalmunkkal tíz év múlva vagy egy fél század múlva, de azt már ma is láthatjuk, hogy a globalizáció a nyelvhasználatban s így az irodalomban is teszi a dolgát. A rádióban hallottam az egyik, külföldön élő történészünk nyilatkozatát. Azt mondta, hogy a készülő munkáját már egyenesen angolul írja, s hogy Hollandiában az írók is igyekeznek angolul és csak angolul írni. Rendben, de mi lesz így az alkotások és figuráik nyelvi egyénítésével és az irodalom belső természetével, a decentralizációval? Az ún. kisebbségi (határon túli magyar) intézmények fokozatos leépülése feltehetően már a globalizáció terjedését is jelzi. Persze volt már ilyen az emberiség történetében, nem is egyszer, a legutolsóról, a Római Birodalomban zajló „globalizációról” és irodalmáról szinte még közvetlen emlékeink vannak. S bár a Birodalom irodalma, a latin nyelvű irodalom adott óriásokat a világirodalomnak, ha a mintegy ezer esztendejével összevetjük a nemzeti nyelvű irodalmak másfél ezer esztendejét, a mérleg serpenyője – főleg a mennyiségi mutatókat illetően – egyértelműen az utóbbiak javára billen.

– *Műzsája néha évekre elhallgat. A mai világ alkalmas egyáltalán a versírásra, tágabban: az alkotásra?*

– Azt hiszem, már az általam itt s eddig elmondottakból is kiderült, hogy nem vagyok valami jó véleménnyel a korunkról. Leírtam már többször is, hogy évtizedeinket, pontosabban a 20. század második felét és a 21. század két eltelt évtizedét én átmenetnek tartom. Olyasminek, mint egykor a rokokó volt: átmenet a barokkból a klasszicizmusba, a romantikába és a realizmusba. Mi is jövünk ma valahonnan, s tartunk valahová, de a konkrét időnk, megítélésem szerint, akárcsak a felszínes rokokó, nem lesz különösebben emlékezetes fejezete a világirodalomnak. A mi feladatunk elsősorban, azt hiszem, az értékátmentés. S ennek az értékátmentésnek nem a líra a legadekvátabb formája. Írok verset, mert nem tudok nem írni, de szívesebben írnék prózát, regényt, filozófiát – ha tudnék. Azaz ma hasznosabbnak tartanám a szintetizálóbb érzelmi-gondolati kifejezésformákban való utazást, mint a verset. Talán azért kötöttem ki a napló átmeneti műfajánál is: a Kalligram hamarosan kiadja a naplóorozatom ötödik kötetét (*Időcsapdák* lesz a címe), s ha egy hatodikkal még befejeznem is sikerül ezt a 20. és 21. századi „tudatfolyamot”, akkor talán teszek valamit annak az átmentésnek az érdekében, amelyről fentebb beszéltem.

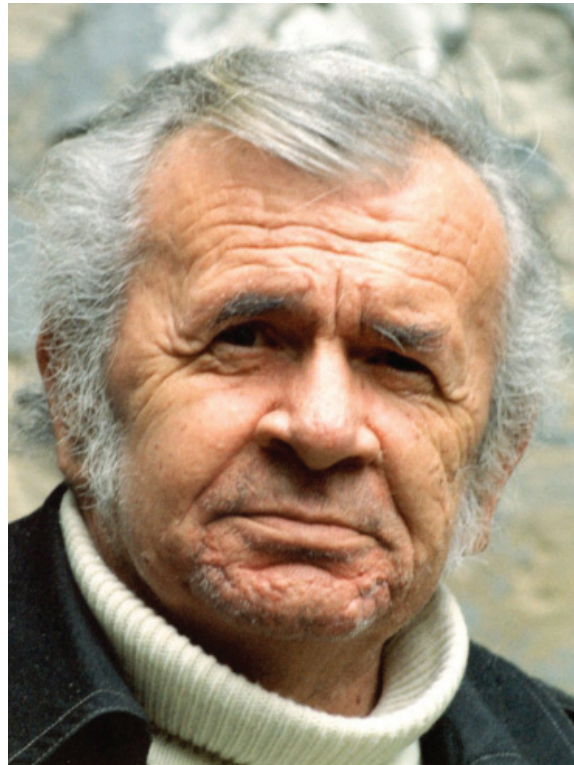
Cselényi László (1938)

Tőzsér Árpád (1935)

Koncsol László (1936)

Zs. Nagy Lajos (1935–2005)

BESE BERNADETT

Bárczi Zsófia Talamon Alfonz-díjához

Bárczi Zsófia a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karának dékánja. A *Trisztán és Izolda* című elbeszélésével 2006-ban megnyerte az Év Irodalmi Alkotása Pályázatát. A 2004-ben megjelent *A keselyű hava* című kötetét pedig Madách-nívódíjjal jutalmazták. Mostani ittlétünk egyik oka pedig az, hogy Talamon Alfonz-díjjal jutalmazzuk a tavalyi év legjobb prózakötetét, a *Vidéki lányok énekeskönyvét*, ami ezzel már a második rangos elismerését kapja meg, hiszen júniusban Madách-díjjal is kitüntették a kötetet.

Bárczi Zsófia a *Vidéki lányok énekeskönyvében* tökéletes mestermunkával idézi meg a hiány valamennyi arcát. Műszerei, eszközei ebben a stílus, a humor és a nyelv magas szintű ismerete. Mint ahogy a kötet elején a szerző leszögezi, kevés cselekménnyel fogunk a könyvben találkozni, a történesek elsősorban a szereplők lelkében játszódnak le.

A kötetet négy részre oszthatjuk. Annak ellenére, hogy a részek látszólag különállók, a háttérben mégis erős szálak kötik össze őket, mesterien vegyítve a dél-amerikai mágikus realizmust a posztmodernnel. A hosszabb-rövidebb elbeszélések között ugrálunk az időben, a helyszín viszont, mint Ariadné fonala, összefűzi őket, és egy irányba tereli az olvasót.

„Lényegében egyetlen dolog volt benne létező, a stílus. Amikor leült írni, a nyelven keresztül maga is valósággá lett. Testet öltött benne az ige. Meg a névszók. A névszók különösen.” Ahogyan az egyik szereplő is megfogalmazza az írással kapcsolatos gondolatait, úgy ez a kötet – köszönhetően stílusának – akár egy beszélgetőtárs: megelevenedik és megnyílik előttünk, és a lelkét teljesen lecsupaszítva elélnk tárja.

A kötet első fejezetében Amparo Mendoza de Soledad és más *nyomorultak* történetével ismerkedhetünk meg, mégpedig egy különleges álfordítás keretén belül, hiszen az azokat „szerző” Lorenzo Ribera adjunktus csupán Bárczi Zsófia teremtménye. Nagyon érdekesnek találom, hogy az összetett szövegtörzset három különböző személy kommentárjai kísérik. Az egyik maga a „fordító”, a másik Lorenzo Ribera, a szövegek „eredeti” szerzője, a harmadik pedig Ribera lakótársa, aki rendszeresen megjegyzésekkel látta el lakótársa készülő alkotásait. Lorenzo Ribera zseniális szerző, kitűnő és egyedi stílusa van, éppen úgy, ahogyan Bárczi Zsófiának is.

Míg a szöveg összetett, választékos, komoly, esetenként akár személytelennek is nevezhető, addig a lábjegyzetek sokszor inkább humorosak, ironikusak, így

teremteve egyfajta egyensúlyt, miáltal egy rendkívül izgalmas és olvasmányos egységet eredményeznek.

A második rész, az *Örökzöld klapanciák a Vidéki lányok énekeskönyvéből* a legenda és a mítosz műfaját eleveníti meg, és helyezi modern környezetbe. Míg az első fejezet a profán valóságot ábrázolja, addig itt az arra épülő mítoszokat ismerhetjük meg. A nyelvezet is archaizáló, olykor szakrális tónust megütő, s az első fejezet akadémikus tudásával szemben a vallásos hitet tekinti az olvasó legfőbb erényének.

Míg az első rész a dél-amerikai irodalmi hagyományt gondolja újra, a második a középkori latint, addig a harmadikat és az Epilógust érezhetjük leginkább magyar irodalmi közegnek. A harmadik részben a szörnyekkel ismerkedhetünk meg, amiknek *mozgatórugója* a szintiszta hiány. Anna, a mindig többre és másra vágyás áldozatául esik, Máriát a plátói szerelem őrli fel, Ilonka viszont egyik pillanatról a másikra vesztí el hitét a világban.

Az Epilógus a tizenkilencedik század naplóirodalmát idézi meg, s egyszerre játszódik a jelenben és a múltban. A szerző Csajághy Laura bőrbe bújjik, és Vörösmarty után epekedik, egyik pillanatban istenítve, máskor pedig gyűlölve a költőt.

A negyedik „résznek” viszont, tekintettel a szöveg és illusztráció közötti erős szimbiózisra, Szőke Erika fotóit tekinthetjük. A fekete-fehér képek tökéletesen illeszkednek Bárczi Zsófia szövegeihez, s nem csupán támaszként vagy eszközként vannak jelen a kötetben, hanem egy plusz jelentéstartalmat képesek adni a szövegekhez. A képek többsége rendkívül intim, bensőséges hangulatot közvetít. Egyszerre idézi a klasszikus, régimódi fényképészetet és a jelen digitális korát.

Zárásképpen hadd idézzek Amparótól: „A nyelv iránti szenvedélyes elkötelezettsége, ami értelemszerűleg vezette el a szavakkal szembeni gyanakvásig. [...] Meg ráadásul van a nyelv, amin keresztül, több-kevesebb sikerrel, megpróbáljuk egy rajtunk kívül álló dolog kapcsán megértetni magunkat egymással. Amparónak ez egyre kevésbé sikerült, rémülettel töltötte el, hogy ugyanazok a szavak mennyire mást jelenthetnek mindenkinek. Az irodalomról viszont sosem mondott le teljesen.”

Remélem – Amparóhoz hasonlóan –, Bárczi Zsófia sem mond le soha az irodalomról, és még sok hasonló remek könyvvel ajándékozza meg az olvasót.

(Phoenix Polgári Társulás, Pozsony, 2018)

TÓTH LÁSZLÓ

Juhász Katalin Forbáth Imre-díjához

Az elmúlt esztendő egyik fontos irodalmi eseménye Juhász Katalin új verseskötetének megjelenése volt. Annál inkább, mivel a költő nem tartozik a bő szavú, bő termésű költők közé, ezért mindegyik új verseskönyve joggal számít(hat) fontos eseménynek (magam már az elsőben, a negyedszázaddal ezelőtti *Gerezdék*ben is az akkori indulások egyik legsikeresebbjét láttam). Hiszen ami a *nyeretlen*ről elsőként kívánczik papírra, az, hogy e kötete, a megelőzőkkel együtt, szintén előkelő helyet biztosít neki a kortárs magyar költészet egészében, azaz biztosíthatna, ha irodalmi közéletünk és kritikánk az értékekre figyelne, s nem az érdekekre, illetve ha nem a legkevésbé sem irodalmi természetű, igen gyakran ideológiai eredetű szembenállások vagy különböző (érdek)szövetségek igazítanák a mércét. Juhász Katalin e kötete is szűkszavú, visszafogott, minden szempontból letisztult és végletekig csiszolt versekben megnyilvánuló, sajátos hangú és nyelvezetű, önmagával koherens, súlyos költészetet nyújt olvasójának. A *nyeretlen* nem könnyű olvasmány; hiányos (vers)mondатаi, 'elhallgatásai', nem szokványos grammatikai szerkezetei számos szöveghelyén igénylik az olvasó „közreműködését”, ezek a megállók azonban segítik is eligazodását a költő meglehetősen kilátástalan, komor világában – világunkban –, melyben a személyiség, az ember, az 'én' nehezen talál útmutatásra, vigaszra, s ruházatában is úgy vergődik, mint pókhálóba akadt légy, nem találva a szabadulás útját (*Megpeccsételve*). Ebben a világban minden lépésünk kétesélyes (*Félig érett*), sodródunk az árral, meghasonlottan bámuljuk arcunkat a tükörben (*A kijelölt tér*), „fátyolos” horizont előttünk (*Névtelen part*). A legteljesebben *civil*, mondhatni *földönjáró* – ám a legkevésbé sem földhözragadt! – líra Juhászé; versei mindennapi életünk tereit, díszleteit, kellékeit *mozgatják*, s annak léthelyzeteit *hozzák játékba*. Idegenség, elidegenedettség, otthontalanságérzés – talán ezek lehetnének kulcsszavaink ehhez a világhoz, hogy a kötet végén rádöbbenjünk: ez a világ a mi világunk (is), a költő létérzékelése sokban rokon a mienkkel (még ha létszemléletünk helyenként eltér is tőle), mely azonban – utolsó versének utolsó soraiban – a *lélekteli* reménykedés esélyét is nyitva hagyja a tekintetben, hogy komor teleinket mindig felválthatja, „várható kis jókedveket” is hozva, a napsütés. Egyszóval: a *nyeretlen* minden tekintetben *nyerő* – s most a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának Forbáth Imre-díját is *elnyerő* – könyv.

(NAP Kiadó, Dunaszerdahely, 2018)

Koncsol László Simkó Tibor-díjához

Koncsol László, a szlovákiai magyar irodalom rendkívül sokoldalúnak ismert alkotója, mindig is olyan gyermekverskötetekkel lepte meg olvasóit, amelyek erős bölcséleti tartalmukkal a felnőtt olvasóknak is igazi műélvezetet nyújtottak.

Legutóbb 2017-ben vehettük kezünkbe a *Batyuzgató – Kisebbek és nagyobbak kedvére* alcímű könyvét, amely Thar Lujza színes illusztrációival az ART Danubius Könyvkiadó gondozásában látott napvilágot.

A *Batyuzgató* Koncsol László elmúlt negyven év alatt született gyermekverseinek legjavát adja az olvasó kezébe. Az első versciklus az 1981-ben megjelent *Szín-muzsika, fényvarázs* című kötet teljes anyagát bemutatja.

„Ez a kötet még irodalmunk szorgos követői számára is meglepetés volt – írja róla Szeberényi Zoltán. – Ismeretlen ízek, színek jelennek meg vele gyermekköltészetünkben. Kulturált nyelven, színpompás képekben varázsolja elénk a kozmikus idő emberi vonatkozásait, az évszakok váltását. Mindent a színek és fények tükrében lát, a tavasz opál, a nyár-ősz arany, a tél ezüst színben ragyog. Megoldásai nem mindig gyermekszórakoztató lelemények. A látványt és hangulatot fészes ritmusba ötvöző, szépen csengő sorok mögöttes jelentést is sugallnak, szinte egy természetfilozófia körvonalai sejlenek fel a születés, kiteljesedés és elmúlás relációiban. A természet legmélyebb törvényszerűségeire világítanak rá a terjedelmes költemény (880 sor) gazdagon sorjázó képei. A három fő részből, elő- és utóhangból álló kompozíció a kozmikus idő, a 'láthatatlan csodakert' emberi-termetési vonatkozásait tárja elénk. A természet örök körforgásának antropomorfizált jelenségeit mozgalmas, érzékelhető, szinte kitapintható képekben villantja fel. Ritkán folyamodik pusztá leíráshoz, a lineáris képsorokhoz, a láttatás statikus eszközeihez. Nemcsak a szemnek, a fülnek, de minden érzékszervnek izgalmát gerjesztve, több csatornán áramlik költői üzenete az olvasó tudatába.”

A *Batyuzgató* második versciklusa a *Vizesnapló* című, 1984-ben megjelent kötet szintén természetközpontú 14 verséből 11-et mutat be újra. A könyv annak idején a fiatalabb és az idősebb olvasók körében egyaránt nagy sikert aratott, hiszen játékoság, derűs harmónia jellemzi, ami a gyermekversek világához viszi közelebb, gondolatisága, bölcsessége a felnőttkor élettapasztalatait idézi meg. Minden vers egy-egy fejezet, a témákat a víz állandóan változó, átalakuló világa szolgáltatja. Az örökmozgó elem legkülönbözőbb alakváltozatai jelennek meg és kelnek életre klasszikus tisztaságú sorokban: a ködtől és zúzmarától a könnycseppig és verejtékcséppig. A költeményeket ritka műgond, formai gazdagság és ellenállhatatlan

zeneiség jellemzi. Költői értékei mellett főként nyelvi sokszínűsége, kristálytisza magyarsága teszi emlékezetes olvasmánnyá.

Ismét Szeberényi Zoltánt idézem: „A változatos, helyenként bravúros megoldások nemcsak a költő verselési készségét bizonyítják ismételten, hanem meglepően egyenletes költői teljesítményt is produkálnak. Ott is elfogadható megoldásokra képes a költő, ahol a képi élmények nem segítik a költői képzelet szárnyalását (pl. *A verejtékcsepp*). Néha az ügyes formai játék (pl. *A dara*), máskor a pazar rímkollekció (*A hópehely*) dominál, de az esetek többségében harmonikus megoszlásban alkalmaztatnak a költői eszközök, semmi sem bontja meg az esztétikai egyensúlyt (*A kód; A zúzmará; A jégcsap; A dér; Az anyatej*).”

A harmadik versciklus a *Csiribik* címet kapta, hasonlóan, mint az AB-Art Kiadó gondozásában 2001-ben megjelent kötet. A huszonöt versben a költői szépség mellett fellelhető a játékosság, a felhőtlen vidámság, a derű is. Megjelennek a gyermeki léleknek oly kedves témák is: a csiribiri verebek, a totya kiskutya, a büszke macskák, egy kurta, macska gyúrta hurka, kiderül, mitől sír és mosolyog a gyermek. Az *Ütemező* című verstani munkából átvett versek pedig lábakon járnak, szaladnak, forognak vagy ugrabugrálnak. A *Ringató* spondeusa lépeget, a *Kikap, és elillan a tél* anapestusa visszapattan, megfordul, a *Kikiáltó* emelkedő jónikus táncolni kezd, a *Repülőben* érezhetően ereszkedik és emelkedik.

Koncsol László hat verssel szerepel a gyermekirodalmunk három évtizednyi terméséből készült *Hogyan kell repülni?* című gyermekvers- és meseválogatásban, három verssel pedig a *Csodalámpás*, szlovákiai magyar költők gyermekverseit tartalmazó antológiában.

„Bármilyen fogott, arannyá vált a keze alatt – írta Koncsol Lászlóról néhány évvel ezelőtt Kövesdi Károly. – Más talán belerokkant volna az őt ért csapásokba, Koncsol László minden keserűség ellenére megtartotta derűs bölcsességét. Ez hatja át a *Batyuzgató* című könyvet is.” „Ha több irodalmi művet egy kötetbe helyeznek, ez nemcsak az összege lesz az addigi köteteknek, hanem ez által valami új tartomány is megképződik. Ezt láthatjuk a *Batyuzgatóban*” – nyilatkozta a kötetről Kocur László irodalomtörténész. Szeberényi Zoltán szerint „Koncsol gyermeklírójának jelentőségét az is emeli, hogy olyan életkorú olvasókhöz szól, akik fejlődési folyamatukban éppen elfordulni készülnek korábbi verses olvasmányaiktól. A tizenegy-tizenkét éves gyerek fokozatosan veszít a versek iránti érdeklődéséből. Ez a prepubertás korban levő gyermek fokozódó valóságigényével, a realitások iránti felébredő vonzódásával függ össze, amit már nem elégít ki a klasszikus értelemben felfogott gyermekvers. Itt válhat hasznossá Koncsol intellektuális lírája, melynek képei sokszor a ráció hideg fényénél bomlanak ki, s gyakran a márványszobor hűvös artisztikumát lehelik”.

(*Art Danubius Könyvkiadó, 2017*)

Simon Attila Turczel Lajos-díjához

A díj névadója, Turczel Lajos, az immár hatvanéves pozsonyi Magyar Tanszék alapító nemzedékének szívünkhöz oly közel álló személyisége volt. Életpályája, ifjú- és felnőttkori pokoljárása, apró természetéhez képest óriási energiája, a modern magyar irodalomról, történelemről, az első kisebbségi nemzedékről, a magyar művelődéstörténetről felhalmozott tudása, és persze szakmai, erkölcsi tekintélye itthon a legnagyobbak közé sorolta őt, tudósi, pedagógusi munkássága rangot ad a díjnak, kötelezettséget ró a díjazottakra.

Kivált, ha a díjazott történész, aki tudatosan ennek a gyors fogyásnak és többszöri meghasonlásnak indult dél-szlovákiai magyar népcsoportnak a történetét írja, immár húsz-huszonöt éve. Az elmúlt száz év velünk megtörtént eseményeit, általunk meghozott döntéseit, rólunk, nélkülünk vagy olykor velünk együtt kialakított politikai alternatíváit, társadalmi, gazdasági folyamatait vizsgálva Simon Attila az ötödik X-en túl, teljes szakmai fegyverzettel szembesít bennünket a valóságos múltunkkal: jó és rossz lépéseinkkel, ritka győzelmeinkkel, gyakori tévedéseinkkel.

Merthogy amire a történész szakszerűen, szakmai becsülettel vállalkozhat, az a történelem tényeinek, forrásainak összegyűjtése, a múlt emlékezetének minél reálisabb bemutatása.

Merthogy kisebbségi helyzetünk sem jogosíthat fel arra, hogy vágy- vagy érdekezérelt történetekkel vigasztaljuk és bódítsuk magunkat. Simon Attila az első huszonöt kisebbségi év értékeit és katasztrófáit, a jót, a hősiest, a kiemelkedőt, a követésre méltót, és persze a rosszat, a hibát, a bűnt, a tévedést, a gonoszságot és az ostobaságot is leltárba vette, értékelte. Nem a szentek, szentnek gondolt politikusok hagiografikus, széplelkű történeteit tárta elénk könyveiben, hanem a kisebbségi helyzet próbatételeiben kialakult sokarcú, sokszínű közösség valóságos történelmét.

Aki úgy gondolja, hogy a történésznek csak a szépet és a jót szabad megírnia, hogy a történelem a saját nemzetünk hibátlanságának a tárháza, nemcsak téved, hanem könnyen válhat saját közösségének a rosszakarójává, más nemzetekkel szembeni gyűlölködések szítójává.

Simon Attila a kisebbségi köztes pozíciók talán egyetlen valamirevaló előnyét, a távolságtartó mérlegelés bölcsességét felhasználva úgy tudott, úgy tud a legnehezebb kérdésekről is írni és szólni, hogy munkáiból az itthoni magyar és szlovák, a magyarországi magyar, a csehországi, németországi olvasók is megérthetik,

megtapasztalhatják a történetírás főparancsát. Aki ebben a száguldó világban pár perces blogok, hírek dicsőségénél többre, tartósabbra vágyik, nem visszhangozhatja az éppen aktuális elvárásokat. Merthogy ő vállaltan részrehajlás és elfogultság nélkül, sine ira et studio ír és elemmez.

Csak így lehet és szabad, az egymásnak sokszor ellentmondó forrásokat szembeállítva, a korabeli lehetőségeket és a mai kérdéseket egymással kiegészítve történelmet írni. Könyveiből, könyveinek sikeréből, a mostani Turczel-díjból, és az idei legmagasabb akadémiai rangú elismeréséből, a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választásából is kiderül, csak így szabad, csak így érdemes.

Nem történész, aki mindig, mindenben azt írja, amit a nemzeti elfogultságban felnőtt nemzedékeink hallani akarnak, aki lemond arról, hogy nemcsak mások kárából, hanem múltbeli saját hibáinkból is tanulni lehet, tanulni kell.

Az agyonpolitizált ünnepi magyar történelem zsákutcáit és a kocsmái szintű odamondogatások pocsolyáit messze kerülve, könyveiben a százéves felvidéki magyar világunkban helye van a többségi és anyaországi hatásoknak, elvárásoknak, de első helyen mindig az itteni emberek, a Baťa-cipős magyarok, az új arcú magyarok maradnak a főszereplők.

Simon Attila 1966-ban a Gömör megyei Bátkán született, iskoláit helyben, valamint a rimaszombati gimnáziumban végezte, az egyetemi oklevelet pedig 1989-ben a pozsonyi Komenský Egyetemen szerezte. Tíz éven át tanított, előbb szülőfalujában, majd a dunaszerdahelyi Vámbéry Ármin Gimnáziumban. Aligha véletlen, hogy 1989-ben éppen ő volt az egyik kezdeményezője a Szlovákiai Magyar Történelemtanárok Társulásának. Ez az egyszerre érdekvédelmi és szakmai-módszertani egyesület immár harminc éve törekszik arra, hogy a szlovákiai oktatáspolitiká gyakran kisebbségi érdekeket sértő törekvéseivel szemben felemelje a szavát, érvényesítse a magyar nemzeti történelem oktatásához kapcsolódó jogokat. Ennek részeként sikerült elérni a középiskolák számára külön központi tanterv elfogadását, és *A magyar nép története* címmel Simon Attila, illetve Kovács László megírták a magyar iskolák számára a gimnáziumi tankönyvsorozat első két részét.

Szakmai pályafutása 2001-től a somorjai Fórum Intézetben folytatódott, ahol Tóth Károly intézetlapító kollégánk betegsége, majd tragikusan korai halála miatt Simon Attila vette át az igazgatói feladatokat. Ezzel párhuzamosan 2005-től a komáromi Selye János Egyetem Tanárképző Karán működő, egyre ismertebb és népszerűbb Történelem Tanszék vezetőjeként irányítja, tervezi és felügyeli a szlovákiai magyar történelemtanár-képzést.

Eddig megjelent tanulmányainak, monográfiáinak, tanulmányköteteinek száma máris a legtöbbet publikáló szlovákiai magyar történészek sorába emelte őt. A Magyar Tudományos Akadémia idei májusi közgyűlése pedig első szlovákiai magyar történészként soraiba választotta őt.

Az elmúlt másfél évtizedben megjelent munkái közül 2010-ben *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban*, illetve a 2014-ben Budapesten kiadott *Magyar idők a Felvidéken 1938–1945* című kötetet szeretném röviden kiemelni. Ezzel a két könyvvel a szlovákiai magyar történelem hosszabb szünet után ismét eljutott a szlovákiai magyar értelmiségiek, történelem iránt érdeklődők szélesebb köreihez.

Mindkét kötet egyszerre vállalkozott a sorsfordító eseményekhez óhatatlanul kötődő mítoszok és egymással élesen szembenálló hagyományok újraértelmezésére. Az egész európai történelmet meghatározó 1938-as év eseményeinek, illetve a világtörténelmet új vágányokra állító, napjainkig meghatározó jelentőségű második világháborús éveknek, s a szlovákiai, felvidéki magyar mikrotörténetnek minden korábbinál teljesebb bemutatására.

Rosszul végzi azonban a dolgát az a történész, akinek írásait néhány tucat szakmabeli olvassa csak. A jó történész mindig szem előtt tartja Mikszáthék, Móriczék vagy éppen Grendelék elbeszélő tudományát: nemcsak okosan, hanem olvashatóan és élvezetesen kell írnia annak, aki gondolatait, kutatási eredményeit valóban el akarja juttatni az olvasókhoz.

Simon Attilának, akiben van valami Tőzsér Árpád-osan, Mács József-esen vagy Dúdor István kemény vonalú képeire emlékeztetően gömöries, egyszerre szókimondó és sejtelmes, egyszerre kemény és elérzékenyítően ragaszkodó, de sohasem oktalanul rajongó és elvakult, mint ahogy erre mifelénk a pápista Csallóközben és Mátyusföldön oly gyakran gondoljuk magyarságunkat, felvidékiségünket, vagy az egész általunk megélt világunkat megragadni és elmesélni.

Simon Attila eddigi könyveiben rátalált arra a szakmához és néphez szóló krónikás hagyományra, amely újat és meglepőt mond akkor is, amikor mások közhelyes egyensúlyozásba, vagy éppen mentegetőző magyarkodásba, esetleg a szembenálló nemzetek eredendő bűneinek felsorolásába kezdenének.

A kisebbségi létezés első húsz évének tapasztalati anyagát, a csehszlovák válság belpolitikai és európai kontextusát párhuzamosan bemutató elemzései jól jelzik, lehet, csak egyedül így lehet a közösség történeti önképének, tudatának alakítására történészként vállalkozni. Nem pedig a valóságtól távol álló, a tényekről, adottságainkról, lehetőségeinkről nagyvonalúan megfeledkező, saját álmokat és tévképzeteket vagy a sorainkban is meglévő előítéleteket kell kiszorgálni. Mert erős, nyelvében és történelmi tudatában egyformán szilárd talapzaton álló, a többségi nemzet és az anyaország számára egyaránt társként, partnerként megjelenő felvidéki magyarság számára a mulékony konjunktúrák ellenére nem a mítoszok világának felerősítésével, hanem a kisebbségi lét- és döntéshelyzetek hiteles bemutatásával lehet igazán érdemleges segítséget adni. Simon Attila a maga gyakran vitákat ingerlő következetességével, vagy éppen az Esterházy János életművével azonos súlyú, kortárs kisebbségi magyar politikusok, Szent-Iványi József, Szüllő Géza vagy éppen Jaross Andor pályafutásának bemutatásával arra

törekszik, hogy történelmünk a két világháború közötti sokrétű, gazdag világból ne csupán egy hiányos tabló, egy-két kiragadott történet maradjon, hanem sok tekintetben a mai demokratikus és plurális világunk számára sokféle tanulsággal is járó, élő történelem.

Simon Attila eddigi munkásának szép számmal akadnak új, eddig alig kutatott témakörei és komoly mulasztásokat pótló teljesítményei. Az első közé sorolható *Az elfeledett aktivisták. Kormánypárti magyar politika az első Csehszlovák Köztársaságban* című könyve vagy a *Visszacsatolás vagy megszállás. Szempontok az első bécsi döntés értelmezéséhez* című, általa szerkesztett tanulmánykötet. A mulasztásokat pótló munkái közül pedig az *Esterházy János és a szlovenszkói Magyar Párt. Iratok a szlovákiai magyarok történetéhez 1938–1945* címmel 2014-ben kiadott forráskötet, s még inkább a Tóth Lászlóval közösen írt *Kis lépések nagy politikusa – Szent-Ivány József, a politikus és művelődésszervező* című munka. Ám nemcsak a két világháború és a világháborús évekre terjed ki figyelme és munkája. A szlovákiai magyar történetírás válogatott bibliográfiájának elkészítése mellett tíz évvel ezelőtt az 1989. évi rendszerváltásnak és azt követő három évnek, a csehszlovák állam kettéválásig tartó permanens válságperiódusnak a kortársi emlékezetét Popély Árpáddal közösen szerkesztett kötetben adta közre.

S most, amikor a mai magyar történelemtudomány kiváló itthoni képviselőjének átadják a Turczel Lajos-díjat, röviden érdemes volna talán belegondolnunk abba is, mi végre van ma a magyar történetírás. Simon Attila munkájából mindenki számára kiderülhet, milyen fontos, hogy olyan történelmünk legyen, amely nem a vágyainkat tükrözi, hanem a valósággal szembesít bennünket, és a családjainkban százféleképpen megélt múltból igaz és közös – közösségi történelem körvonalai bontakozzanak ki.

MIZSER FRUZZSINA

„Mer a halál a legnagyobb boldogság”

Száz Pál: *Fűje sarjad mezőknek – Phytolegendárium*

Száz Pál legutóbbi kötete a maga nemében egyedülálló vállalkozás, hiszen egy ekkora terjedelmű tájnyelvi szöveg közlése a mai piacon váratlan és szokatlan megjelenésnek számít.

Az alcímben megjelölt műfaji keret, az ún. phytolegendárium a Borbély Szilárd *Halotti pompájához*, esetleg a Lammel–Nagy-féle *Parasztbibliához* hasonló imádságoskönyv-jelleget vegyíti a népi kultúrában elterjedt kalendáriumos szokásvilággal. Ez előnyös formának mutatkozik, mivel maga a kísérlet egyfajta kollektív identitáskereséshez hasonlítható. Egymást váltogatják a phyto-enigmák/ikonok/anekdoták/legendák/aforizmak, ilyen módon kötve össze a népies történeti hagyományokat a szentek életének elbeszéléseivel. A határhúzás lehetetlen, és éppen ez a lényeg.

A kötet herbáriumként is szolgál, ezt pedig a szöveg is erősíti azzal, hogy a növényi szintek vertikális tagozódását érzékelteti, a fák, virágok, füvek, gyökerek szintjén. Az viszont nem egyértelmű, a meglehetősen körülhatárolhatatlan elbeszélői hang(ok) miatt, hogy regionális vagy általános herbáriumról van-e szó. Gyakorta előforduló olvasói reakció, hogy valamely összefoglaló fogalom keresésekor hajlamosak vagyunk csupán az egyező tényezőket figyelembe venni, és zárt halmozóként kezelni mindent, holott a különbségek is éppen olyan meghatározóak. A könyv e szerint egy mezőre terel minden olyan növényt és embert, amelyek s akik csak egymást értelmezve helyezhetők el a történelem és idő koordináta-rendszerén. Ezért értelmezhető akár egy újabb magyarság-fogalom megalkotásaként is – amely fogalom pozíciója éppen az előző mondatban kifejtett okokból egyszerűen nem lehet állandó, csakis örökké dinamikus, változó.

A két fő strukturális elem, az idő összecsúsztottsága és az évszakok ciklikussága Száz könyvében a történelem menetére is érvényes. A rendszerkritikák megfogalmazására mindig érkezik is az azonnali reflexió, önmagára való visszautalásként: halkabban ugyan, de minden visszatér egyszer. A szülőfalu, Pered községének beépítésével is tükrözi ezt a hatást, a helység neve ugyanis a fikcionális térben Marad elnevezést kapott. Alapvetően az egész narratíva rendelkezik a közvetítettség érzetével, mert ahogy az a területi nyelvváltozatok gyűjtésekor szokás, itt is több, ún. 'adatközlő' elmondása alapján ismerszik meg mindennek a hatása, sosem direkt módon. Az olvasónak nem véletlenül lehet az az érzése, hogy magnós felvételeket hallgat egy olyan időről, mely csakis a változó időtlenségben földolgozható.

De akárcsak az embereknek, a növényeknek is éppen ugyanúgy van kultúrájuk: egyetlen gyomnövény vagy virág sem őshonos mindenhol. Bár némely fajok nemesítéssel vagy egyéb módon máshová is elkerülhetnek, alapvetően ez a növényi termőterülethez való kötöttség kerül szembe a történelem során az emberek elhurcolásával, betelepítésével, kilakoltatásával. A szöveg mellett tesz tanúságot, hogy ez a két kör, a növényi és az emberi élet sohasem különült el egymástól; sem időben, sem térben. Minden történetben hangsúlyozott a növényi természet és az emberi viselkedés párhuzamba állítása. Itt megemlíthető, hogy milyen kategóriái is vannak a növényvilágnak antropocentrikus szempontból, hiszen léteznek haszonnövények, amelyek akár minden kertben jól megférnek, ugyanakkor más növények kifejezetten üldözöttek: kártékony mivoltuk és agresszív terjeszkedésük miatt még irtásukra is sor kerül. A 20. század elnyomó rendszereinek traumái így érzékelhetően más narratívát követelnek maguknak. Ha nem megy dokumentálással, hivatali közegben, a gyökereknél kell keresni a válaszokat. Ebben a kötetben inkább az 'alternatív' gyógyítás, a gyógyír megtalálása az, ami központi elemként szerepel.

Ezért maga az írás folyamata is ön- és közösséggyógyítássá nővi ki magát. Egyrészt azzal, hogy az író (az orvos, a füvesember) meghallgatja a „betegek” panaszait, és papírra rója a történeteket, konzervál mindent, tehát a halál írává válik minden lejegyzésre tett próbálkozás. Másfelől megőrzi azt az eredetet, azt a hagyományt is, az írmagot, amely nélkül a lét, a puszta élet folytatása válna lehetetlenné.

Száz Pál könyve bekapcsolja a természet láncába azokat, akiket a rendszer egyszerűen kiiktatásra ítélt. Minden története által megerősödhet az ittmaradókban a születés és halál szükségességének tudata, a hagyománymegőrzés és a megújulás fontossága. A világon talán ezek a működések alkotják az egyetlen rendszert, amelyben nincsen hiba. Minden komponens elengedhetetlen a növekvéshez: virradatkor gyomlálás és öntözés, mielőtt beállna a sötét. Mind ugyanabban a kertben élünk.

(Kalligram, Pozsony, 2017)

Száz Pál (1987)

TÓTH LÁSZLÓ

Lenyomatok

Bolemant László verseskötetéhez

Bolemant László verseinek olvasása közben elsőként a szlovák Ivan Štrpka, illetve elsősorban az ő neve által fémjelzett Magányos futók költőcsoportja jutott eszembe az 1960-as évek második feléből. Először is, mert ugyanolyan magányos, mindentől és mindenkitől elkülönülő és elkülönböző, következetesen a maga útját járó és saját(os) költői nyelvét beszélő alkotója ő is nemzedékének, mint – indulásától máig – a szlovák költészetnek Štrpka. Bolemant tulajdonképpen még az 1980-as évekbeli Iródia csoport első kirajzását követően, az ő eszményeikkel felvértezve, mintegy annak utóvédjeként indult az évtized második felében, de poétikájában, nyelvezetében, látásában, gondolkodásának főbb irányjaiban már ekkor is észrevehetően eltért mindegyiküktől. Azaz ez is a hajdani Magányos futókra emlékeztet benne, aki líra- és nyelvszemléletével hasonlóan kilóg a kortárs – s nemcsak szlovákiai – magyar költészetből, mint ők is a szlovákból. S talán ez a kétfelőli magányossága szolgálhat magyarázatul arra is, hogy bár verseivel Bolemant már elég korán, huszonegy éves korában bemutatkozott az Irodalmi Szemlében (és nem sokkal később szerkesztője is lett a lapnak), mi több, az iródiások *Próbaút* antológiája után indult költők *Nyugtalan indák* című, 1993-as bemutatkozásában is szerepelt, első verseskötete viszonylag későn, huszonnyolc éves korában jelent csak meg (*Üvegszálak*, 1996). Ezt követően pedig már tudatosan kívül maradt az irodalmi élet színterein, s azóta is viszonylag ritkán publikál, verseskötetei nagy időközökkel követik egymást, minek következtében ez a mostani, *A megrajzolt idő (Lenyomatok)* – a költői debütjét követő *Időszobrok* (2003) és az *un café allongé / kiutak* (2016) után – csupán a negyedik a sorban.

Költőnk végzettségét tekintve műszaki értelmiségi (gépészmérnök) – versvilágának, nyelvi kifejezőeszközeinek és metaforarendszerének, hanghordozásának, világlátásának egyedisége nem utolsósorban természettudományos műveltségéből (is) fakad. Versei szinte tüntetnek vázszerűségükkel (s korántsem vázlatszerűségükkel), egyedi megoldású szerkezetükkel, nyelvi-gondolati megkonstruáltságukkal, melyekben meglehetősen takarékosan bányász az érzelmeivel, hangulatai általában a ráció kontrollja alatt maradnak, s nehezen ütnek át sorain. Mintha valaki egy óriáskerék – mondjuk a budapesti Erzsébet téri, mely Bolemant egyik versében is feltűnik – magasba ért fülkéjében kacagna fel, akiről biztosan tudjuk, hogy odafent van, de nevetése nem ér el fülünkhöz, csupán a hatalmas szerkezet vaskonstruációjának látványa láncolja magához szemünket. A hasonlat itt nem

véletlen, hisz költőnkőről tudvalevő, hogy egyben kiváló fotográfus is, aki a vers mellett a művészfotót is fontos kifejezési eszközének tekinti. Valószínűleg innen eredhet versei erőteljes képisége is; egymásra sorjázó különös képei, képi megoldásai mintha olyan filmet idéznének elénk, melynek hiányoznak bizonyos kockái, s az ezek közötti réseket, kihagyásokat az olvasónak (nézőnek) kellene megtöltenie értelmével, gondolataival, látásával, tapasztalataival – azaz saját magával. (Nem érdektelen itt, hogy műfordítóként is elsősorban azokat a költőket kedveli, akik hasonló eljárással alkotják verseiket.)

Bolemant László költészetében központi szerepet játszik az idő. Az elmúlt idő, a mindenben jelen levő idő, az „eljövendő idő”, a fragmentált idő, a szimultán (relatív) idő, s mint e kötet címe is mutatja: a „megrajzolt”, tehát a rekonstruált idő, a kiteljesülő idő. S amint könyve címpárjának másik tagja is nyomatékosítja, „lenyomatai” is jórészt időbeli *lenyomatok*, az idő megállítására, rögzítésére tett kísérletek. (Bizonyára nem véletlen, hogy már egyik korábbi kötete is az *Időszobrok* címet kapta.) Ebből a szempontból azonban feltűnő a feszültség a pillanatonkénti változások dinamikáját, a pulzáló világ érvérését követő versei, valamint az időtlenség nyugalmát sugalló, a kimerevített (kimerevedett) pillanatot dokumentáló fotográfiái, fényrajzai, fényfestményei, fényiratai között (az egyik például a repülés *drámáját* vetíti elénk), ami világunk kettős természetéből fakad. Abból a kettősségből, amikor az „eljövendő idő”, a „még nem is létező” máris „zöldes patinát von / a még leíratlan / szavakra”. Abból a kettősségből, ami *Az eljövendő idő nagyszerűsége* című versében létező és nemlétező egymásnak feszülését adja, s ami a „ha csak rá gondolsz, megtörténik. / ha öntudatlanul is megszületik benned, már teljesült” viszonylagosságában nyelvileg is kifejezést nyer. A nyelv ugyanis nem csupán eszköz költőnk számára érzései, hangulatai, gondolatai kifejezésére, rögzítésére, versei a nyelvben, a nyelv által is *történnek*, a nyelv nemcsak *elmondja*, hanem *írja, teremti* is őket (miként fordítva: versei is a nyelvet). Következésképpen Bolemant verseinek a – kubista vagy konstruktivista versbeszédre emlékeztető – nyelve is jelentős mértékben fragmentált, nem az összefüggő, lineáris versbeszédé, nem a történetmondásé, hanem a történetek nyelvi struktúráit mutatják, mondandói kifejezhetőségének nyelvbéli drámáját is érzékeltetik. A kifejezés, a beszéd nehézsége, görcsössége, szaggatottsága így válik nála jelentéstelivé, nyelven – kifejezhetőségen – túli jelentések hordozójává.

Találón s máig érvényesen állapította meg Bolemant második kötetének verseiről Polgár Anikó, hogy azok „a térbe vetett szavak jelentésszerveződéseinek lehetőségeit kutatják”; s a polifon hangzás és jelentés dinamikája viszi őket előre, mintha a mozgás, az örök *mozgásban levés*, az *útközbeniség* apoteózisát hirdetnék, miként – megint csak – Štrpka versei. Nem véletlen például, hogy Bolemant több verse is egy-egy utazás töredékképeit, az utazás közben szemé elé kerülő látvány elsuhanó foszlányát villantja meg. De a verseiben fel-felbukkanó – trieszti, genovai, osnabrückeri, cheshire-i, s a többrendbeli budapesti – város-, illetve hazai vagy

távol-keleti tájémlékek is erre utalnak, miközben az esetenkénti józan (hideg) számbavétel, szenttelen leírás is minduntalan át- meg átsüt az objektivitásra törekvő tudósító személyes érintettsége. Így ellensúlyozza verseiben a technikai civilizáció s a digitális világ érzéketlenségét, elidegenedtségét, s egyben így oldja fel azokat természetképeinek üdeségével (például az egyik versének kihűlt kozmoszában felhangzó tücsökciripeléssel), az elsüllyedt gyermekkor felvillanó emlékeivel, valamint a természet és a civilizáció szembeállításával.

(*Phoenix Polgári Társulás, Pozsony, 2019*)

CSANDA GÁBOR

Régészek gyerekcipőben

*Polgár Anikó Paleocsontevés című gyermekverskötetéről**

Polgár Anikó gyermekverseinek egyik legszembetűnőbb vonása és belső jellemzője a közvetlenség – amely a szinonimasorban a nyíltság, keresetlenség, fesztelenség, mesterkéletlenség, természetesség, szókimondás, meghittség és familiáriság szavakat vonja be az olvasói-értelmezői látómezőbe.

Mindezen tulajdonságok a legmesszebbmenőkig alkalmasak a könyv megragadására, körülírására. Kezdjük a nyíltsággal. A nyíltság a nyitottságra és az egyeneseségre egyaránt utalhat, és itt utal is: a versekben megszólalók ugyanis gyerekek, akik értékrendjében a nyíltság és a nyitottság teljesen természetesek, persze csak ha nyílt és mindenre nyitott családban növekesznek, de itt épp erről van szó. „Anyá, nem tetszik ez a vers...” – ezzel a sorral kezdődik a kötet egyik verse, s pár sorral alább a következőkkel folytatódik: „Különben az se tetszik, / hogy Kornélnak szól”, ami a gyermeki őszinteség iskolapéldája: gondoljunk csak bele, milyen ritkán fordul elő, hogy a felnőtt olvasó vagy a kritikus ilyen félreérthetetlenül mond ítéletet.

S máris eljutottunk a meghittség és a családiasság fogalmaihoz, hiszen az idézett versben – melynek *Flórának nem tetszik a vers* a címe – egyszerűen betekintést kapunk a család viszonyaiba, az anya költő, a gyerekeit pedig Flórának és Kornélnak hívják, amint ez a két utóbbi, tehát a gyerekek a kötetnek úgy alkotóelemei, hogy kötetsszervezői alanyai is egyben. Az ő szemszögükből látjuk és vizsgáljuk a világot. Mely világ eléggé tágas ahhoz, hogy gondtalanul belakható legyen, plusz még a gyermekfantázia is tágít egyet – nem is kicsit – rajta.

* Az eredetileg a dunszt.sk online felületén olvasható, 2020. január 31-i recenziót a szerző bocsátotta folyóiratunk rendelkezésére. *A szerk.*

A természetességre és őszinteségre jó példa *A gepárd szíve* című vers, mely azzal szembesít bennünket, hogy a kifejezéseknek van tényszerű és átvitt értelmű jelentése: hiszen ha „a gepárdnak van / a legnagyobb szíve a világon”, akkor értelemszerűen minden állathoz végtelenül szívélyes, s akár az egész állatvilágot a keblére szeretné ölelni, s legfeljebb „csak gyöngytyúkokat rágicsálna” – ezzel szemben ugye azért van nagy szíve („hatalmas szívizma” – áll a versben), hogy a szavanna ürge kérődzőit levadászhassa. A vers egyúttal arra is jó példa, hogy a gyermeki elmében a földhözragadt és a képi (metonimikus) egyszerre van jelen anélkül, hogy az egyik kioltaná a másikat.

Kedvencem *A pók*, mely tizenhárom soros versikét itt teljes egészében idézem:

*A pók siet haza a hálójába.
A pókapuka a kicsinyeihez.
Segítek neki: hazaviszem.
Ha a pókot beleteszem a joghurtba,
joghurtos lesz a lába, a hasa,
és mindenét megehetem.
Flórának is adok:
megesszük ketten, elfelezzük.
Flóra fél a póktól,
félek vele én is, ketten félünk.
Elfelezzük a pókot:
az egyik féletől félek én,
a másiktól meg ő.*

A meghitt családi légkörnek szerves része a testvériesség, az elfelezés, s az is, hogy mind a jóban, mind a rosszban együtt vagyunk (a vers képe szerint: osztozunk), testvérek. Nincs irigység, nincs telhetetlenség, csak közösség és összetartozás, egymásra utaltság van. S a családi körnek nyilvánvalóan a pókapuka is részese, hiszen haza van véve. Haza a magasban helyett haza a joghurtban. S persze nagy hangsúly esik az evésre, nemhiába emelődik a kötet címbe is: az evés, ahogy mondani szokás: mindent visz és mindent felülír. Nincs is annál jobb és egészségesebb, mint amikor a gyerekek jó az étvágya. (Ez így itt szentenciának tűnik, de komolyan van gondolva, tapasztalaton alapszik.)

Ezek szerint az ínycsontot is megeszi, na és erről szól a *Paleocsontevés* című vers, mely annyiban gyerekszáj történet, amennyiben „időskori” visszaemlékezés is, hiszen arról az idilli régmúltról szól az elégia hangján, amikor még az elbeszélő csontot evett, egyszerre mind egy pazar képben egygyé vált vele, ahogy a vers mondja: „Mikor csontevő voltam / csontból voltam én is...” Hasonló jellegű a *Régészgyomor* is, ebben egy étkezés rétegei fedődnek fel, lényegében valószínűleg az ebédelés van ásatásnak beállítva, a végén egy olyan

toldalékkal, mely a hallgatót (nyilvánvaló: a szülőt) vonja kérdőre s vonja be a látómezőbe: „A gyomrom korgott tovább, / az uzsonnásdobozba meg alig tetél valamit. / Hát lehet ilyen éhesen régészkedni egyáltalán?” Talán említeni sem kellene, de mégis: van természetesen *Éhes vagyok!* című vers is. Amely nemcsak alcíme szerint Matrjoska-vers, hanem az egyik legpoétikusabb darabja is a kötetnek, záró sorai: „Fiók leszek, hiába húzogatsz: / ragasztó folyt ki bennem, jó adag.”

A kötet négy fejezetre oszlik, ezek mind egy-egy verssorból vannak kiragadva: *A levágott fát visszatették; Ha hóból lenne az anyukám; Milyen jó egy lánglovagnak!; A carnotaurus ránk vicsorog*. Már ezekből is látható, hogy éber, eleven és nyitott művel van dolgunk, amelyben a tárgyak teljesen természetesen antropomorfizálódnak: „Ne húzd rám a nadrágot, / nem fog látni a lábam!” – ezzel indít a kötet (a *Nadrággondok* című versben). A látásmód is antropomorfizáló: „Ez nem meztelencsiga, / csak egy hosszúkás macskaürülék” (*Félresikerült rajzok*). A szülők természetesen hús-vér emberek, de külön világ, furcsa és tele van törődéssel: „Ha tüske nőne a hátamon, / nem kéne felvennem ezt a ronda, / sárga kardigánt” (*Sünigyerek*). És: „Apa megint kitalálta, hogy operába visz” (*Bogárember az operában*).

A könyv hátlapja több nagyon jó, találó kérdéssel illusztrálja a benne foglaltakat: „Mi lenne, ha tüske nőne a hátadon? Hogyan kell lassan, közepesen és gyorsan aludni? Hogy működik a papírinternet? Mi lenne, ha hóból lenne az anyukád?” stb. (Ezek persze tetszés szerint szabadon bővíthetők, például: Mi történik azzal a vastag fával, amelyet kivágnak, de aztán visszahelyezik a rönkre? Miért baj az, ha az embert mindig totyogós gyerekek közé akarják vinni? Mit mondanak a csigák? Miért fekszik a fekete rigó a hinta alatt? Stb.) A versekkel kapcsolatban számtalan hasonló kérdés tehető még fel, s ebből is kitetszik, hogy egyes darabjaiban nagy szerepet játszik a történet, az elmondhatóság, s ami ennél is szembetűnőbb, ezek a történetek egy-egy felvetett szóból, témából, motívumból erednek, s e motívumok újbóli felbukkanása és értelmezése által szaporodnak tovább. Az illusztrátor Gyenes Gábor jól ráérezett erre a haladványosságra, ürge és kusza rajzai nemcsak követik a könyv dinamikáját, hanem maguk is lendkerékként működnek. Elég az első verset elolvasni, az máris átvezet bennünket a másodikhoz – és így tovább. A versek jó része nemcsak a történetmesélésben érdekelt, hanem maga is mesészerű fordulatokkal él, *A kiszúrt lépcső* például az egymásra ráépülő és egymásból eredeztethető fokozatok révén lépcsőszerűségében, nyelvileg és formailag is a gradációt teszi meg versszervező elvnek.

Polgár Anikó gyermekversei mindenkinek bátran (és jókedvvel) ajánlhatók, gyerekeknek, felnőtteknek egyaránt, de leginkább az örök gyermekséget magában őrző felnőtt olvasónak. Akit így akár infantilisnak is tarthatunk, de az efféle infantilizmus bátran (és jókedvvel) vállalható.

(Anser, Hetény, 2019)

Lapszámunk fotóin: *Varga Imre* (6. old.); *Kulcsár Ferenc* (19. old.); *Vida Gergely*, *Szászi Zoltán*, *Fellinger Károly* (22. old.); *Z. Németh István* (36. old.); *Bettes István*, *Soóky László*, *Barak László* (44. old.); *Gál Sándor* (47. old.); *Szalay Zoltán*, *Pénzes Tímea* (52. old.); *Ozsvald Árpád*, *Bereck József*, *Duba Gyula* (60. old.); *Kovács Magda*, *Bárczi Zsófia*, *Polgár Anikó*, *Juhász Katalin* (68. old.); *Cselényi László*, *Tózsér Árpád*, *Koncsol László*, *Zs. Nagy Lajos* (82. old.); *Száz Pál* (93. old.).

Az SZMÍT és a szerkesztőség hírei

A 2019-es esztendő végével távozott az Opus szerkesztőségéből Hizsnyai Zoltán főszerkesztő, valamint a két szerkesztő, H. Nagy Péter és Juhász R. József is. A Szlovákiai Magyar Írók Társaságának Választmánya által a főszerkesztői poszt betöltésére kiírt nyilvános pályázat 2019. december végével zárult, melyre három pályázó küldte el jelentkezését. A pályázatokat az SZMÍT választmánya 2020. február végén bírálta el, és Bolemant Lászlót bízta meg a lap főszerkesztői teendőinek ellátásával.

Február 6-án Pozsonyban, A Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeumában Társaságunk 2018 decemberében elhunyt Kossuth-díjas tagja, Grendel Lajos nevét viselő olvasóterem nyílt, s megőrzése és feldolgozása céljából – a család megbízásából – itt került elhelyezésre írotársunk hagyatékának számottevő része is.

Kegyelet

Január 23-án, életének 85. esztendejében, hosszú betegség után elhunyt Révész Bertalan irodalomtörténész, a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának tagja.

Február 15-én, kilenc nappal 68. születésnapja előtt, rövid lefolyású, súlyos betegség után elhunyt Társaságunk tagja, Soóky László költő, író, drámaíró, színházi dramaturg, irodalom- és színházkritikus, publicista.

É SZÁMUNK SZERZŐI

Bese Bernadett (Komárom, 1996): író, képzőművész, Nyitrán egyetemista.

Csanda Gábor (Pozsony, 1963): irodalomkritikus, esszéíró, publicista, szerkesztő. Pozsonyban él. Madách-nívódíjas. Műfordításkötete: Viera Kamenická: *Pozsonyi zsidó mesék* (2019).

Csuday Csaba (Kassa, 1944): költő, prózaíró, szerkesztő, a spanyol nyelvű irodalmak kutatója és fordítója, nyugalmazott egyetemi docens. Budapesten él. Legújabb fordításkötete megjelenés előtt (Vásquez, Juan Gabriel: *Dalok a tűzre*).

Fellinger Károly (Pozsony, 1963): költő. Jókán él. Forbáth Imre- és Simkó Tibor-díjas. Legutóbbi kötetei: *Csatangoló* (gyermekversek, 2019); *Plomba* (versek, 2019).

Filep Tamás Gusztáv (Budapest, 1961): irodalom-, művelődés- és eszmetörténész, szerkesztő. Budapesten él. Lőrincz Csaba-díjas. Legutóbbi kötetei: „Azt hittem egykor, hogy csapatmunkában vesznek részt.” *Beszélgetés kisebbségkutatókkal* (2019); *Ligeti Ernő* (monográfia, 2019).

Gál Éva (Kassa, 1975): irodalomtörténész. Veresegyházán él. Kötete: *Darkó István élete és munkássága* (tanulmányok, Pozsony, 2000).

Gál Sándor (Búcs, 1937): költő, író. Buzitán él. József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *A létezés képletei* (versek, 2019).

Géczi János (Monostorpályi, 1954): költő, író, esszéíró, szakíró, képzőművész. Balatonalmádiban él. József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *A kancsó-lakó kigyó* (gyermekversek, 2019).

Halmi Tamás (Pécs, 1975): költő, író, esszéíró. Pécs-Somogyban él. Legutóbbi kötete: *Jézus öregkora* (válogatott és új versek, 2019).

Kulcsár Ferenc (Szentes, 1949 – Dunaszerdahely, 2018): költő, író, szerkesztő. Madách Imre- és Forbáth Imre-díjas.

Lackfi János (Budapest, 1971): költő, író, műfordító, fotográfus. József Attila- és Prima Primissima Díjas. Legutóbbi kötete: *Van tüzed?* (istenes versek, 2019).

Merva Attila (Dunaszerdahely, 1978): műfordító; fordításkötete: Michal Habaj: *Caput mortuum* (versek, 2018).

Mészáros László (Negyed, 1941): író, kritikus. Pozsonyban él. Legutóbbi kötete: *Évgyűrűk* (aforizmák, 2018).

Mizser Fruzsina (Miskolc, 1996): prózaíró, esszéíró, kritikus, az ELTE BTK irodalom- és kultúratudomány mesterszakos hallgatója. Budapesten él.

Szalay Zoltán (Vajka, 1985): író, szerkesztő. Pozsonyban él. Madách Imre- és Talamon Alfonz-díjas. Legutóbbi kötetei: *Faustus kisöccse* (regény, 2019); *Rómer Flóris, a mesék megmentője* (életrajz, 2019).

Szarka László (Klobusic, 1949): történész, Budapesten és Komáromban él. Lánchíd-díjas (2009), Magyarországi Kisebbségekért Díj (2010). Legutóbbi kötetei: *Párhuzamos nemzetépítés, konfliktusos együttélés* (2017); *Az első bécsi döntés okmánytára. Diplomáciai iratok 1938. augusztus – 1939. június* (Fedinec Csillával és Sallai Gergelyvel, 2017); *Etnikai pártok Kelet-Közép-Európában 1989–2014* (Fedinec Csillával és Vizi Balázssal, 2018).

Tóth László (Budapest, 1949): költő, író, szerkesztő. Dunaszerdahelyen él. József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *Megkötni az időt* (válogatott interjúk, 2019).

Tőzsér Árpád (Péterfala, 1935): költő, író, műfordító, szerkesztő. Pozsonyban él. Kossuth- és József Attila-díjas, A Nemzet Művésze. Legutóbbi kötete: *Lélekvándor* (versek, 2019).

Varga Imre (Kisgyarmat, 1950): költő, író. Tinyenyén él (Magyarország). Petőfi Sándor Sajtószabadság Díjas (2003). Legutóbbi kötetei: *Az éntelenség gyönyöre* (versek, 2019); *Pókvári mese* (bábjáték, 2019).

Vásquez, Juan Gabriel (Bogotá, 1973): kolumbiai író; műveit eddig 28 nyelvre fordították le. Magyarul az Ab Ovo Kiadó négy regényét jelentette meg; itt közölt novellája, a *Dalok a tűzre* című, hamarosan megjelenő elbeszéléskötetéből való.

Vida Gergely (Komárom, 1973): költő, kritikus. Csiliznyáradon él. Madách- és Forbáth-díjas. Legutóbbi kötete: *Demóverzió* (versek, 2014).

Z. Németh István (Komárom, 1969): költő, író. Csicsón él. Simkó Tibor-díjas. Legutóbbi kötete: *Csipetnyi fény* (versek, 2019).